

רחשי לב

ליקוטי מאמרים ודברי חיוזק ואמונה מספרים הקדושים על פרשת השבוע

סוכות תשפ"ז

שנה ט"ו
גליון ג'

מצוה קלה וסוכה שמה.

...אבל חכ"א דירת עראי כי סוברים שהסוכה רומזת בחכמה תתאה הנקרא ארעי על שיוירת בגלות, וע"כ גבהה ורחבה ומחיצתה אינה כמו של דירת קבע וע"כ כל האזרח בישראל ישבו בסוכת חסר ו' להרמיז בסוכת דוד היא כנ"י, ולהורות שהיה נותן לישראל לבד ולמלך ולשר וישראל הם תחת כנפי השכינה והיא צל על ראשם להציל מרעתם והצל שלה הוא צל עליהם וע"כ הסכך מדבר שאינו מקבל טומאה, אך הדפנות הם השרים המקיפים אותם ופועלים דין, וע"כ הרמיוז ז"ל שהקב"ה יאמר מצוה קלה יש לי וסוכה שמה לרמוז בחכמה תתאה הנקרא קלה אצל חכמה עילאה, ועתה בהיותך נכנס בסוכה ומעיין בסכך אתה ממשך הצל של סכך העליון עד העטרה וצל העטרה בישראל...

ספר הקנה, ד"ה סוד סוכה בתו"ד

סוכה מצוה קלה משום דלית ביה חסרון כיס.

...איתא בגמרא (עבודה זרה ג עמוד א) שסוכה נקראת מצוה קלה משום דלית ביה חסרון כיס. שאין בה חסרון כיס, אין הכוונה רק לעצי הסוכה אלא לפנימיות, וכפי שפירשו חסידים חסרון כיס הכוונה להסתיר המכסה, סוכה אין בה חסרון כיס היינו שאין בה הסתר, שמסלקת ההסתיר והכל מתגלה, ולא זו בלבד אלא שיכולים לזכות לבוא לצניעות דקדושה כי יצפנני בסוכה, בסתר עליון בצל וגו'...

הרה"ק בעל הפני מנחם מגור ז"ע, פני מנחם סוכות תשנ"ד עמוד רלט בתו"ד

כי בסוכות הושבתי את בני ישראל.

למען ידעו דורותיכם כי בסוכות הושבתי את בני ישראל. כל סכת חסר כתיב רק כאן בסוכות מלא, ודרשת חז"ל ידוע. ונראה שבא לרמוז דאם הסכך בסוכה מעובה כבית פסול, והמצוה שלא יהי' הסכך מעובה הרבה למען ישכילו כי אנו יושבים בצל שדי, לא כן סוכת ענני כבוד היו עבים ומכסים לגמרי את בני ישראל שלא יראום אומות העולם, ושלא יכום שרב ושמש, לכן כי בסוכות הושבתי את בני"י מלא. עוד י"ל כי סכת חסר כתיב, זה מורה שהשגחתו יתברך שמו עלינו נראית חסירה, יען לפי השגת האדם וראות עיניו רואה דברים תמוהים כמו צדיק ורע לו רשע וטוב לו, נמצא שהצל סוכה אינו במלואו, משא"כ כשהוציא הקב"ה אותנו ממצרים והקיפנו בענני הכבוד ושכינתו ית' חפץ עלינו כל היום, אז היתה ההשגחה נסי' וראו כל עמי הארץ כי ה' מלכינו וסוכתו הי' בתכלית השלימה.

הרה"ק ר' יוסף צבי דושינסקיא ז"ע, מלפנים אבדק"ק גאלאנטא ולאחמ"כ גאב"ד דירושלים עיה"ק תורת מהרי"ץ פרשת אמור

בזכות סוכה ולולב נזכה לגאולה ולשמחה השלימה.

...וטעם השביתה בחג הסוכות שנאמר בו הראשון בהוציאנו ה' ממצרים פרס סוכת שלומנו עלינו כמ"ש כי בסוכות הושבתי וגו', בזכות זה יזכו לגאולה בבנין בית המקדש להשרות שכינתו עלינו כטעם ויהי בשלם סוכו וגו', וטעם

מצות לולב שנאמר בו הראשון ע"ש השמחה כמ"ש ולקחתם לכם וגו' ושמחתם וגו', יזכו לשמחה לעתיד בבא משיח שנקרא ראשון, ודקדק לומר לשמו של משיח ששמו מנחם שהוא ינחמנו וישמחנו כמ"ש שמחנו כימות ענינתו וכן י"ר ב"ב א"ס.

מהרש"א פסחים דף ה עמוד א, בסו"ד

וידוע ה' את אשר לו - על ידי מצות סוכה.

ואגב אודיעך את הנראה לענ"ד, מהיכן שמעו רז"ל שהמבחן והנסיון לעתיד מה בין ישראל לבין הגויים יהיה במצות סוכה (כוונתו להגמ' בעבודה זרה ג עמוד א דא"י שם בתו"ד שהקדוש ברוך הוא מקדיר עליהם חמה בתקופת תמוז וכל אחד ואחד מבטט בסוכתו וכו'), הגם שכל דרשותיהם היו מקובלות אצלם בתורה שבע"פ כל אחד כפי מה שקיבלה נשמתו בעמדה בסיני, עכ"ז כל דבר בתורה שבע"פ מיבעי ליה סמיכות בתורה שבכתב.

ונ"ל שהיה להם בקבלה זה ברמזות המסורה, נמסר ב' פעמים וידוע, א' וידוע ה' את אשר לו (במדבר טז, ה), ב' וידוע בהם את אנשי סוכות (שופטים ה, טז), רצ"ל על ידי אנשים המקיימים מצות סוכה וידוע ה' את אשר לו, והוא דבר נחמד, ובפרט בהבינך היטב מ"ש לעיל שמוכן הדבר ע"י מצות סוכה את אשר לו ית"ש ולא לסט"א שאין להם מלבוש אור מקיף ועל כן לא יכולים לקיים מצות סוכה הרומזת לאור מקיף, ומעתה בין והתבונן קבלת חכמינו ז"ל הם אמת ותורתם אמת ברוך שבחר בהם ובמשנתם.

הרה"ק רבי צבי אלימלך מדינוב ז"ע, בני יששכר מאמרי חדש תשרי מאמרי אות ח

חג האסיף - כל האזרח בישראל ישבו בסוכות.

בגמ' סוף מס' סוכה ת"ר מעשה במרים בת בילגה... וזו סיומה דמס' סוכה (א"ה ומה שייכות זו למסכת סוכה, ולמה בסופה).

וידוע מצדיקים שאור כל חג נמצא במסכתא העוסקת בעניני החג. והנה מס' סוכה נמצא בה האור של חג הסוכות, והמסכתא היא שיעור קומה של כל הסוכה, וממילא בסוף המסכתא ביכרתי הסוכה נמצא שבט דין שבידוע נפלטו מענני הכבוד ולא היו תחת פריסת סוכת שלום, ולא הורשה להם הכניסה בסוכה בשביל חטא ע"ז שנמצא בהם... וע"כ בסוף מס' סוכה נמצא המעשה של מרים בת בילגה שזה מכוון לעבודת ע"ז של שבט דין שנפלטו מחוץ לסוכה.

...וחג הסוכות הוא זמן התיקון של הנידחים שנפלטו מהמחנה, ונקרא בשם חג האסיף, שאז זמן העבודה לאסוף ולתקן אלה שנדחו. וע"כ מאסף לכ"ל המחנ"ת בגימ' האור"ח בישראל, שזהו התיקון של אסיפת הנדחים להתכנס עם כל ישראל בסוכה וכל האזרח בישראל ישבו בסוכות, וע"כ בסוכות יש תיקון לכל נדחי ישראל שיתאספו למקום שרשם.

הגה"צ רבי משה וואלפסאן זצ"ל אבדק"ק אמונת ישראל אמונת עתיק בראשית תשנ"ג בתו"ד

ושמחת בחגך - ובזכות זה תהיה שמח תמיד.

והיית אך שמח - מצוה לשמוח בחג הסוכות וי"א כי יברך לעתיד ותהיה לעולם שמח. וטעם אך - כי לא תהיה כי אם כן.

אבן עזרא, דברים פרק טז פסוק טו

הגני מוכן ומזומן לקיים מצות וכו'.

...וכן כל דבר מצוה שבעולם אל יעשה אותה האדם בפתע פתאום בלי קדימת ציור ומחשבה שכלית רק קודם עשותו יעבב וישתה מעט כדי שיתיישב בלבו להרהר לעשות מצוה לשם שמים, כגון אם מניח ציצית או תפילין או עושה סוכה ואוכל מצה או שאר כל דבר מצוה לא די לו שיהא סור מרע לבד שיהא דעתו פנויה ממחשבות רעות ומהרהור עסקיו, רק צריך לעשות טוב לבנו בניני המצוה על יסודות הקדושה והיינו שמקודם יכין מחשבתו ויהרהר בלבו לעשות המצוה לקיים מצות בוראו שצינו בכך כדי לעשות לפני נחת רוח בהיות מכוין בעת עשייתה שעושה לשם שמים...

שבת מוסר, פרק מ בתו"ד

השפע שלאחר מחילת העוונות מגיע בסוכות.

והיו הכרובים פורשי כנפים למעלה סוככים בכנפיהם על הכפורת ופניהם איש אל אחיו (שמות כה, כ).

י"ל הרמז בזה על הסוכה כי סכ"ך עולה בגימ' מאה נגד מאה ברכאין וחג הסוכות הוא אחר ראש השנה ויום הכיפורים כי הם מעולם התשובה והכפרה, והם הקדמה לחג הסוכות ועיקר התשובה נגמר בחג הסוכות שהוא בבינה, וכאשר נמתקו הדינים נמשך מאה ברכאין מברכה העליונה. וז"פ סוככים בכנפיהם לשון סכ"ך בכנפיהם על הכפורת לשון כפרה אחר יו"כ ופניהם איש אל אחיו כי בהיות המעין מתברך הוא פב"פ, וכן כל איש מביט בפני חבריו בפנים שוחקו בשעת אשר הברכה בעול'.

א"י ופניהם איש אל אחיו, כי צריך כל אחד ואחד להתפלל ולשום פניו על זולתו להטיב לו ולא לעצמו לבד. וזהו בחג הסוכות.

הרה"ק ר' שלמה מראדומסק זי"ע, תפארת שלמה לסוכות

בדין קטן הצריך לאמו.

סוכה כ"ח א', קטן שאינו צריך לאמו חייב בסוכה. בפשטות נלמד דדין זה דקטן שא"צ לאמו חייב בסוכה הוא זמן בחובת חינוך למצוות סוכה כמו שאר השיעורים לקמן דף מ"ב א' לענין חינוך קטן, אמנם צ"ב מה טעם יש בשיעור זה לגבי חינוך דמצוות סוכה.

ואמר מרן זללה"ה ד"ל דהבא אינו שיעור בעלמא כשער השיעורים שמצינו לגבי חובת חינוך, שמאותו זמן הוא ראוי ושייך בקיום המצווה ודיניה, משא"כ כאן אין השיעור משום שבאותו זמן הוא ראוי לקיים המצוה, אלא דבפחות משיעור זה הרי הוא כמצטער, ואף גדול המצטער פטור מן הסוכה, ולכך גם בקטן לא חייבו משום חינוך כיון דגם גדול פטור בכה"ג, ואפי' אם אמו עמו לא חייבו בחינוך כיון דביסודו אינו שייך למצוה זו כלל.

אמנם יעוי' בחידושי הרשב"א לברכות כ' א' שכתב וז"ל, ומ"מ משום דאיכא אחריני דקטן חייב בהם אפילו קודם שהגיע לחינוך, כגון סוכה דאמרינן קטן דאינו צריך לאמו חייב בסוכה, עכ"ל.

ונראה מדבריו דחייב קטן בסוכה כשאינו צריך לאמו אינו בתורת חינוך כלל, אלא הוא חיוב בפנ"ע אף שלא הגיע לכלל חינוך, אולם הרמב"ם בפ"ו מסוכה ה"א כ' וז"ל, קטן שאינו צריך לאמו וכו' חייב בסוכה מדברי סופרים כדי לחנכו במצוות (ע"ב). משמע דס"ל דחייבו מזמן זה הוי מדין חינוך.

הגה"צ ר' משולם דוד סאלאוויצקי זצ"ל ראש ישיבת בריסק, מאורי המועדים סוכות עמוד רס

אם סוכה הוי גלות אמאי מצטער פטור מן הסוכה.

בסכת תשבו שבעת ימים (ויקרא פרק כג פסוק מב).

במדרש (ילקוט סוף רמז תרג) אר"א בר מרס למה אנו עושין סוכה אחר יום הכיפורים, אתה מוצא בראש השנה הקב"ה יושב בדין על באי העולם, וביה"כ פ' הוא חותם הדין, שמא יצא דינם של ישראל לגלות, ועל ידי כן עושין סוכה וגולין מבתיהם לסוכה, והקב"ה מעלה עליהן כאלו גלו לבבל. וכן הוא בתפלה ובזכות צאתי מביתי וכו' יחשב לי בזאת כאילו הרחקתי נדוד וכו'.

ולכאורה צ"ע מאחר דהסוכה היא במקום גלות, אמאי מצטער פטור (סוכה כו עמוד א) ואמאי היא המצוה להדרה ולעטרה (שם כח עמוד ב, וכן שם י עמוד א),

לכאורה איפכא מסתברא כל שמצטער יותר, יותר שבר יהי' לו בשיבתו בסוכה.

ובספר א' (אניני זוכר שמו) ראיתי שכתב המשך המשנה (דף כח עמוד ב) כל שבעת הימים אדם עושה סוכתו קבע וביתו עראי, ירדו גשמים מאימתי מותר לפנות וכו'. והיינו כי בלאו בבא הקודמת דעושה סוכתו קבע וביתו עראי, לא היה מקום לשאול ירדו גשמים מאימתי מותר לפנות, כי הייתי אומר דטעם מצות סוכה היא משום גלות, וא"כ כשירדו גשמים לא יפנה כלל מן הסוכה ואדרבה אז המצוה יותר חשובה, אבל מאחר דקטני שעושה סוכתו קבע וביתו עראי, והיינו כמו דקטני בברייתא כיצד הי' לו כלים נאים מעלן לסוכה, מצעות נאות מעלן לסוכה וכו', ולפי"ז בע"כ אין הטעם משום גלות, ומעתה יש לשאול ירדו גשמים מאימתי מותר לפנות. והנה לפי המדרש הנ"ל דהטעם הוא משום גלות, באמת יש לשאול אמאי אם יש לו כלים נאים מעלן לסוכה מצעות נאות מעלן לסוכה, ואם ירדו גשמים אמאי מותר לפנות.

והנראה לפע"ד בזה עפ"י המדרש (רכה שמות מד, ה) שהביא רש"י בפ' כי תשא (לב, ג) בפסוק זכור לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך וגו', אם לשריפה הם זכור לאברהם שמסר עצמו לישרף עליו באור כשדים, אם להריגה זכור ליצחק שפשט צוארו לעקידה, אם לגלות זכור ליעקב שגלה לחרן.

והנה שלשה הרגלים, המה כנגד אברהם יצחק ויעקב כמ"ש הטור בריש הל' ראש חודש (סימן תיח), פסח כנגד אברהם דכתיב (בראשית יח, ו) לושי ועשי עוגות ופסח היה, שבועות כנגד יצחק שתקיעה של מתן תורה היה בשופר מאילו של יצחק, סוכות כנגד יעקב דכתיב (שם לג, ו) ולמקנהו עשה סוכות.

ולפי"ז י"ל מה שהסוכה מכפרת על גלות, אינו מפני שישביה בסוכה היא ממש כמו גלות, אלא מפני שזכות יעקב מכפר על הגלות, והוא כנגד חג הסוכות, ולכן כשמקיימין מצות סוכה, והיא קצת כדוגמא גלות שהוא נודד מביתו וקובע את עצמו בסוכה, עי"ז מתעורר זכות יעקב לכפר על הגלות, והוא נכון לפע"ד. וי"ל קצת דלהכי נקט המדרש כאילו גלו לבבל, מפני שגם יעקב גלה לחרן שהוא בבבל.

הגה"צ ר' שלמה גאנצפריד זצ"ל ראב"ד אונגוואר ובעמח"ס קסת הסופר וקיצור שולחן ערוך ועוד אפריון על התורה

שמחת בית השואבה. ששואבים משם מים מבאר מים חיים.

ושמחתם לפני ה' אלוהיכם שבעת ימים (ויקרא כג, מ).

נראה לי לפני ה' אלוהיכם דייקא. ר"ל היינו שמחת בית השואבה, וכמ"ש (ישעיה יב, ג) ושאתם מים בששון וגו', כידוע מים זו תורה (בבא קמא יז עמוד א), וענינו ידוע לשאוב מים מבאר מים חיים להשיג רי תורה (עיין סוכה ג עמוד ב). וצא וחשוב לפני הוי"ה אלהיכם במספר קטן בגימטריא נ', הן הנה נ' שערי בינה, כנ"ל, וכידוע ליודעי חן. ואע"ג שאין ראייה מכל מקום זכר יש, צא חשוב שמחת בית השואבה במספר קטן, וכולל הב' תיבות, סך הכל נ', כנ"ל.

הגה"צ רבי יצחק באניהאד"ער זצ"ל מעיר באניהאד ולאחמ"כ בפרעשבורג, צבי לצדיק "שמעתי מפי חזן הכנסת אשר התפלל וקרא בס"ת לפני אדמו"ר הגאון מהרמ"ס (ה"ה מרן החת"ס) זצ"ל, ה"ה הזקן יושב בתורה מה"ו ר' יצחק באנהארד ז"ל שהגיד לאדמו"ר... והתפלל עליו אדמו"ר ז"ל וכתב לעצמו לזכרון בשמו"ל לשון הרה"ק ר' חיים סופר זי"ע בעל מחנה חיים בפירושו שערי חיים על תהלים עב, יז

סוכה לזכר לעניי הכבוד.

...והנה לרוב בנ"א שעוסקים כל ימיהם בחיי ההבל צריך לעוררם בזה שנסביר שעוה"ז הוא הבל ורק פרוזודור בעלמא, וכשידעו זה יוכלו לילך בדרך התורה ולשכון כל ימיהם בסוכת ענני הכבוד אף כשיושבים בבתיהם ועוסקים במלאכתם כיון שיהי' לש"ש.

אבל אף בנ"א שעוסקין כל הימים בתורה ועבודה ושוכנים כבר תחת ענני הכבוד שכל מעשיהם לש"ש, עכ"ז גם להם טוב לשון שהעוה"ז דומה לפרוזודור ולא לסמוך על חכמתם, כי היצה"ר מתחכם מאד להכשיל כי הגדול מחבירו יצרו גדול הימנו (סוכה נב עמוד א), ואפשר שיעלים אותם על רגע ויכשילים בחטא, ולכן צריך גם הוא לישוב בסוכה ולשון שהעולם הזה הוא רק פרוזודור.

והנה דור המדבר שהשיגו מדריגה גדולה מאד **כנביאים** וזכו לענני הכבוד, **מ"מ סוכות ממש ג"כ עשו להם**, פי' שהוצרכו להיות במדבר ארבעים שנה ולחיות רק חיי עראי ולאכול ממנו, **כדי ללמוד ולשגן שהעולם הוא רק פרוחור**, כדי שבשיבואו לארץ לא ישתקעו בחיי ההבל כדכתיב (דברים ה, א) למען הודיעך וגו'.

וזה כוונת חז"ל שר' אליעזר אומר שענני כבוד היו, פי' **שצריך לעזר רוב בנ"א איך שיעקר החיים הם סוכות ענני כבוד**, שיכול כל אחד להשיג מדריגה זו **אם ידע** שהעולם הוא דירת ארעי, כמו שהשיגו אבותינו. ור"ע מוסיף שאף מי שכבר השיג מדריגה זו צריך גם כן לסוכות ממש כמו שעשו אבותינו. ודברי שניהם אמת, ותרווייהו מודים שהיו ענני כבוד וגם בסוכות ממש ישבו...

הגה"צ רבי משה פיינשטיין זצ"ל בעל שו"ת אגרות משה, דרש משה דרוש כב עמוד שמג בתו"ד

בני ישראל נצטוו לעשות סוכה במדבר ע"מ לקבל אור המקיף.

כי בסוכות הושבתי את בני ישראל (ויקרא כג, מג).

...ולמה באמת עשו להם שם (במדבר) **סוכות**, הלא ידעו שלא יחנו שם רק שילכו דרך שלשת ימים, היה להם רק לאפות הבצק שלא יחמיץ אבל למה עשו להם סוכות.

ונראה מכל זה שאף אז עשו להם סוכות כהלכתן על פי הדיבור וזהו כי בסוכות הושבתי צייתי לישב ודייקא אז ביציאת מצרים כשאפו מצות, להשבית מאתם השאור שבעיסה כידוע מסגולת מצות מצה בבל פסח, ואז דייקא היה להם המצוה גם לעשות סוכות כידוע שביציאת מצרים האיר להם מאור פנימי לפי שעה כי השיגו אז הארה גדולה. ועל זה נאמר שם ויאפו את הבצק עוגות מצות ומחררה זו טעמו טעם מן שלשים יום, הגם שלא נצטוו אז על מצה, רק מפני שהופיע אז להם האור פנימי להשבית את השאור שבעיסה ברצון השם יתברך, ולזה טעמו בו טעם מן. כי בשאר ימות השנה אם יאכל מצה לא יפעול בנפשו כלום כידוע מהתיקונים יהי אור דא פסח, ואז דייקא נצטוו גם לעשות סוכות כדי להגיע גם להאור מקיף שהוא ממקום גבוה למעלה מן המוחין, וכמו כן בחג הסוכות המצות סוכה היא בחינת האורות מקיפין ועל ידי מצות לולב נכנס האור פנימי כידוע מספרים הקדושים, ובזה יובן הלימוד גזירה שוה בדברי חכמינו ז"ל ט"ו ט"ו מחג המצות לכמה ענינים, שלכאורה אין הבנה לענין הגזירה שוה מפני שהוא גם כן ביום ט"ו לחודש ומה דוגמא הוא זו גם רצו ללמוד חג הסוכות מחג המצות לאכילת מצה וכמו כן להיפך וכו', ועל פי דברינו יובן, כי המה ענין אחד להגיע להאור פנימי עם אור מקיף וגם יונח לציווי הזכר למצוה שנצטוו ביציאת מצרים.

הרה"ק ר' צדוק הכהן מלובלין ז"ע, פרי צדיק סוכות אות יג, בתו"ד

אם אני כאן הכל כאן (לשמחת בית השואבה).

הלל אומר אם אני כאן הכל כאן, ואם אין אני כאן מי כאן (סוכה נג עמוד א). **אני** נקרא בחי' היראה (פרדס שכנ, פרק א), כשאדם יש לו יראה יש לו הכל, אבל **אם אין אני כאן** – כאשר אין לו יראה, אפילו עוסק בתורה ותפלה ומקיים כל המצוות, **מי כאן** – למה נחשב לו זאת.

אך **מי** נקרא בחי' התשובה (וזהר הקדוש חלק ג קפה עמוד ב), שצריך האדם עכ"פ להחזיר את עצמו לשורשו למקור העליון, וד"ל.

הרה"ק ר' ישראל מרוזין ז"ע, עירין קדישין חלק א עמוד שלח

ומי שחטא ישוב וימחול לו.

בשמחת בית השואבה חסידים ואנשי מעשה היו מרקדין כו'. תנו רבנן יש מהן אומרים אשרי ילדותנו שלא ביישה את זקנותנו אלו חסידים ואנשי מעשה ויש מהן אומרים אשרי זקנותנו שכפרה את ילדותנו אלו בעלי תשובה אלו ואלו אומרים אשרי מי שלא חטא ומי שחטא ישוב וימחול לו וכו' (סוכה נג עמוד א).

ומי שחטא ישוב וימחול לו. קשה למאי אצטריכו לפרש זאת, הלא התשובה כתובה בתורה ובנביאים ובכתובים.

ונראה לי הכוונה אם חטא ולא שב, שכבר נחתם לרעה ביום כיפור בנעילה, **יש לו עירין תקנה עד הושענא רבה ושמיני עצרת שיכתב ויחתם בספר מחילה ובספר חיים**, כמו שכתב בספר הכונות שנתן הקב"ה לישראל זמן חדש אחר כיפור עד שמיני עצרת קודם מוסף ושמחת בית השואבה היא קודם שמיני עצרת לכך אומרים מי שחטא ישוב וימחול לו.

הרה"ק בעל הבן איש חי ז"ע, בן יהוידע סוכה נג עמוד א

על כל סוכה וסוכה אומרים לו הרי מזון והרי מים.

במתניתין יומא (סו עמוד א) בענין המשלח השעיר לעזאזל, וזה לשונו, **על כל סוכה וסוכה אומרים לו הרי מזון והרי מים**.

יש לומר רמז על פי דברי הוזהר הקדוש (פרשת אמור (ק עמוד ב ברעיא מהימנא)), יעבר נא אדוני לפני עבדו וכו' (בראשית לג, ד), ביום ההוא אימתי בשעת נעילה וכו', כיון דההוא מקטרגא אזל בההיא דורנא ואתפרש מינייהו, בעי קודשא בריך הוא למיחדדי בבנוי, מה כתיב (בראשית לג, יז) ויעקב נסע סכותה וכו', על כן קרא שם המקום סוכות, כיון דיתב בסוכות, הא אשתזבו מן מקטרגא וקודשא בריך הוא חדי בבנוי, עד כאן לשון הוזהר.

וכיון שהיה אז קטרוג גדול מהמסטין קודם שנשתחד בהשעיר שלו, על כן היו מנחמין ומחזקין את לבו של המשלח השעיר לעזאזל שלא יפול דעתו ויחלש (ויתרע מזליה ח"ו) מגדול הדינים שהיה מהבעל דבר טרם קיבל חלקו היינו השעיר לעזאזל, ואומרים לו **הרי סוכה**, שעל ידי השעיר הזה יזכו בקרוב להחסדים לחג הסוכות (וכמו שדרש בווזהר הקדוש כנזכר, שעל ידי הדיון הלז להמקטרג כדן 'יעקב נסע סכותה' כנזכר), ויחדי קודשא בריך הוא בבנוי.

והנה כנודע (זח"ג פנחס רנח ב ברעיא מהימנא, תיקון ע קלו עמוד ב) **סוכה עולה הו"ה אדני, שם פא"י דיוצא מפותח את ידך** (תהלים קמה טז, שער הכוונות ענין תפלת השחר דרוש א, פרי עץ חיים שער הזמירות פרק ה), שממשיך מזון ופרנסה על ידי הסוכה. וגם ב'חג הסוכות נדונין על המי"ם, כמו שאמרו רז"ל בראש השנה (טו עמוד א), וחג זה מביא שבע לעולם, וכנזכר לעיל מכתיבי הארז"ל (במאמרינו וימי החג) ליום א' דסוכות (אות יא, וראה עוד אות ב), וכל זה נמשך על ידי הסוכה, על כן **אומרים לו על כל סוכה הרי מזון והרי מים**.

הרה"ק בעל המנחת אלעזר ממונקאטש ז"ע, שער יששכר מאמר סוכת שלום אות טו

הרחמן הוא יקים לנו את סוכת דוד הנופלת.

בברכת המזון אומרים הרחמן הוא יקים לנו את סוכת דוד הנופלת, והוא מיוסד על הפסוק (עמוס ט, יא) ביום ההוא אקים את סוכת דוד הנופלת, ובגמ' סנהדרין (צו עמוד ב, צו עמוד א) מבואר, דמשום כך נקרא משיח 'בר נפלי'. ומדברי רש"י נראה שהנפילה קאי על מלכות בית דוד שנפלה. אמנם המפרשים כתבו שהכוונה היא לבית המקדש שנפלה ועל שם כך נקרא המשיח 'בר נפלי'.

וצריך ביאור לשון הפסוק שהרי בין כך ובין כך מיירי בדבר **שנפל כבר**, והיה צריך לכתוב 'סוכת דוד שנפלה' בלשון עבר, ומפני מה כתוב 'הנופלת' לשון **הזה שמשמע שכעת** הוא בנפילה.

ויש לומר על פי מה שהביא הרמב"ן (בפרשת כי תבוא) על הפסוק ארור אשר לא יקים את דברי התורה הזאת מדברי הירושלמי (סוטה פרק ז הלכה ד) 'אשר לא יקים', וכי יש תורה נופלת וגו' ידרשו בהקמה הזאת, בית המלך והנשיאות שבידם להקים את התורה ביד המבטלים אותה ואפילו היה הוא צדיק גמור במעשיו והיה יכול להחזיק התורה ביד הרשעים המבטלים אותה הרי זה ארור, ע"כ. הרי לנו שלשון 'נופלת' שייך **על כל דבר שניתן להתחזק בו יותר**.

ועיין בזרע קודש (פרשת כי תצא על הפסוק כי תבנה בית חדש) וזל"ק, עפ"י מה שפירשתי 'ובנה אותה בקרוב בימינו בנין עולם', **שבונה** ירושלים ה', ובמה בונה אותה בימינו על ידי הימים שלנו, שבכל יום כשאדם עובר אותו יתברך, הכל לפי מעשיו, בונה את ירושלים ובית המקדש וכו', **כן בונה האדם**

מישראל שעובד ה' בכל יום, עד שיהיה נבנה בשלימות, ע"כ. וכעין זה כתב בתורת משה (פרשת דברים בדרשה לו' אב ד"ה כתיב). וכן להיפך, הרשעים על ידי מעשיהם הרעים מחזירים את בית המקדש העליון שנבנה על ידי מעשיהם הטובים של הצדיקים, כמבואר בגמ' חגיגה (יב עמוד ב) שישנם שבעה רקיעים ואחד מהם נקרא זבול שבו ירושלים ובית המקדש ומזבח פנוי.

...פעם אמר מרן הקדוש מצאנו בעל דברי חיים זלה"ה, שבית המקדש של מעלה כבר בנוי ונגמר אלא שחסר רק הפרוכת, וענה והשיב אחד מן הצדיקים שאנחנו מאמינים באמונה שלימה שרבינו הקדוש יכול לעשות הפרוכת, ולא השיב אז הדברי חיים דבר, אלא פעם אחרת אמר מהיכן אתם יודעים שלא עשיתי את הפרוכת אלא שרשע גדול במעשיו קרע אותו, ע"כ. ומעתה נחא שבית המקדש הנקרא 'סוכת דוד' כבר נבנה וכמעט נגמר על ידי מעשיהם של הצדיקים, אלא שהרשעים במעשיהם מחזירים אותו, ולכן **נמצא תמיד במצב של נפילה, ומדוקדק הלשון 'צופלת'.** וזוהי עבודת חג הסוכות לעשות תשובה מאהבה בכדי שיקים לנו הקב"ה את סוכת דוד הנופלת.

הגה"צ ר' ישראל משה פריעד זצ"ל אבדק"ק נייטשטאט, ים שמחה מועדים עמוד קלב

מתוקה שנת העובד אם מ עט ואם הרבה יאכל והשבע לעשיר אינו מניח לו לישון (קהלת ה, יא).

המליץ מרן זצלה"ה על זה, כוונתו, לו היה לכל אחד מזונו בצמצום מדי יום ביומו כמו שהיה לאבותינו במדבר, היו כולם מסתפקים במיעוטם, אך משום שיש עשירים בעולם אשר להם די מחייתם על משך ימי חייהם, ירע לעניים מדוע יגרע נחלתם.

וזהו שאמר, **מתוקה שנת העובד אם מעט ואם הרבה, הרי עכ"פ יאכל, ואמנם השבע לעשיר, מה שהעשיר שבע ממנו אינו מניח לו, פ"י לעני, לישן.**

הרה"ק מרן החתם סופר ז"ע, חתם סופר מאמרים חדשים עמוד שו

לאסרו חג.

...השם 'יצר הרע' הוא שם כולל, אבל ישנם כמה סוגי 'יצה"ר, יש 'יצה"ר' המסית לעבירות ויש 'יצה"ר' של עצלות שלא לעשות מצוות. וישנו סוג נוסף של 'יצה"ר, שכשהאדם מגיע לנקודה רוחנית מסוימת אשר ממנה יכול להעפיל הלאה בעבודת ה', שם הוא עוצר את האדם ונותן לו תחושה של סיפוק ומשכנע את האדם בגדלותו ובמעלתו ושאינו צריך להתאמץ יותר.

המשך מקדש מעט

יכולים להרחיב עוד, אמנם לכאורה הובנו הדברים.

ובמאי קא עסקין? הכא? ישראל קדושים הם. ובתוך תוכינו כל אחד יש לו מה לבקש מהקב"ה **וכל אחד רוצה לבקש** זאת מהקב"ה. ישנו זמן מיוחד שיכולים לבקש זאת מהקב"ה (ועונה לעמו ישראל בעת שוועם אליו - תמיד, אמנם זמן מיוחד ישנו בפרט). **בתפילת שחרית, מנחה ומעריב.**

מבקשים על פרנסה בברכת ברך עלינו, השליח ציבור אומר זאת ומבקש מהקב"ה: וברך שנותניו (קאי על פרנסה) ברוך אתה ה' מברך השנים. תענה אמן על מנת שיהי יתקיים! לא. מדברים עם חברים אז...

מבקשים על **רפואה!** השליח ציבור מבקש מהקב"ה: רפאנו ה' ונרפא, ומסיים ברוך אתה ה' רופא חולי עמו ישראל, **תענה אמן שנהיה בריאים!** מדברים עם חברים...

מבקשים בקדיש: יהא לנא - **שיהא לנו חנא וחסד - חן וחסד, וחיי אריכי - שיהיו לנו חיים ארוכים!** ומוזני רוויח - **שיהיה לנו פרנסה בשפע! - תענה אמן על מנת שזה יתקיים!** האם באמת יותר חשוב הדיבור עם החברים...?

אף אחד מאיתנו לא רוצה לדבר בזמנים האלו (ועוד), כי הרי כולנו רוצים וצריכים ישועות, אלא מאי? רואים שהשני מדבר ולא רוצים שהוא יחשוב שאנחנו פרימערס... או שפשוט רוצים להיות אחד מן החבורה ושלא יחשוב שאנחנו לא איתם.... הרי זה **מה שהנחש אמר והייתם - כמו השני...**

הבה נתחיל לחיות עם עצמינו ובשביל עצמינו, נלמד וניקח מוסר השכל מן אלו שלא מדברים באמצע חזרת הש"ץ (קדיש, ושיהיה להון ולכון שלמא רבא, חנא וחסדא, ורחמי, וחיי אריכי, ומוזני רוויח, ופורקנא מן קדם אבוהון די בשמיא וארעא און א גוט קוויטל ואמרו אמן ואמן.

והסר שטן מלפנינו ומאחרינו, מלפנינו, היינו לפני עשיית המצוה שלא יסית אותנו יצה"ר שלא לעשותה, ומאחרינו - **אחר קיום המצוה, שלא ימנע אותנו מלהמשיך ולהתעלות ע"י הרגשה של סיפוק מדומה.**

נראה שזהו הציווי המיוחד שנצטוו ישראל בסיום חנוכת המשכן וימי המילואים, 'זה הדבר אשר ציוה ה' תעשו וירא אליכם כבוד ה'...' - **'אותו יצר הרע העבירו מלבכם',** היינו אותו יצה"ר המיוחד לזמן זה, **יצר של סיפוק, שביעות רצון מהקמת המשכן על כל שלביו, התרומות העשירה וההקמה, וסוף סוף תכלית הכל - השראת השכינה!** כלל ישראל ביום זה היו **בודאי** בדרגה גבוהה מאד, **וככל שהדרגה גבוהה ישנו סיכון יותר גדול מאותה הרגשה של סיפוק.**

עיקר העבודה היא **תמיד להמשיך ולהתקדם, בכל שלב ושלב עלינו להוציא מן הכח אל הפועל את מה שאצור בתוכנו, לעולם אין אנו מגיעים לשלב של סיום, כי כל סיום צריך להיות התחלה חדשה, ואסור לנו לעמוד במקום אחד ולהחליט שכבר הגענו לתכלית.**

א"כ זהו הזמן המתאים ביותר לצוות על כלל ישראל 'אעבירו ית יצרא בישא מן לבבון', אל תסתפקו במועט ברוחניות, אל תעצרו באמצע העליה, שחנוכת המשכן לא תהיה חלילה סיום העליה וההתעלות אלא התחלה חדשה בעבודת ה'!

...ביותר אנו יכולים לחוש הרגשה זו במוצאי יום הכיפורים (א"ה או לאחר הימים הטובים בכלל), לאחר עבודה מאומצת של חודש אלול ועשרת ימי תשובה, שביעות הרצון והסיפוק הנפשי שאחר עשיית המצוה הזנה בגדר של פריקת עול, כאשר כל אחד הולך לדרכו ומזניח את חובת העבודה.

זהו גם ענינו של יום אסרו חג שאחר הרגל שלמדוהו חז"ל (בסוכה מה עמוד ב) מן הפסוק 'אסרו חג בעבותים' (תהלים קיח, כו). **מטרתו של יום זה הוא לשמר ולקיים את ההשגות שהשגנו ברגל, ולהמשיך את השפעת הרגל לימים שאחריו ולא לתת ליצר הסיפוק לעצור את העליה הרוחנית בסיום החג.**

זה הדבר אשר ציוה ה' תעשו - וירא אליכם כבוד ה'!

הגה"צ רבי דוב זאב שטיינהויז זצ"ל רב דק"ק מחזיקי הדת בקופנהגן ומשיגי ישיבת קול תורה מצור דבש פרשת ויקרא עמוד קמח בתור

בענין חיוב נשים בסוכה מטעם אף הן היו באותו הנס

ופשטות כונתו דמ"ש מדרבנן היינו במצוות מדרבנן, ואולי כונתו להנ"ל, אבל בשפת אמת כתב שאינו משמע בלשון התוס' שכונתם לדבריהם בפסחים (ועי' תשובות בנין ציון (להערוך לנר) ח"ב סי' מ"ג עייש"ה וצע"ג). ויש לציין שבתשובות מהרי"ל בסי' צ"ד מפורש שדעתו שכונת תוס' במגילה הוא כדבריהם בפסחים שכתב שם שסברת אף הן מהני רק במצוה מדרבנן כדרכתו התוס' "גבי סוכה ומצה" הרי מפורש שנקט שבמצה זהו כונת תוס'. ובאמת הרבה אחרונים נקטו שתוס' במגילה חולק על תוס' בפסחים וס"ל שגם במצוה מדאורייתא עכ"פ מחייבא מדרבנן עי' במרומי שדה להנצי"ב וטורי אבן בתוד"ה נשים ובתוד"ה שאף פרי מגדים או"ח סי' תע"ב אשל אברהם ס"ק ט"ז ובא"א סי' תע"ט סק"ב, ובמגן גבורים סימן ע סעיף א, ובשפת אמת הנ"ל, שו"ת בנין ציון ח"ב סי' מ"ג, שואל ומשיב מהדורא תליתאי ח"א סימן תמ"ג, ברכי יוסף להחיד"א או"ח סימן תע"ג, וישועות יעקב בסי' תרפ"ז ותרפ"ט, ועוד.

ג] ובעיקר דברי התוס' שאף הן אמרי' רק במצוה מדרבנן ובמצוה מדאורייתא פטורין לגמרי כתב הגאון ר' יוסף ענגיל זצ"ל בגלינוי הש"ס במגילה דף ד', בטעם הדבר, שבמצוה מדאורייתא אף אם נתנה התורה טעם למצוה אין זה עיקר הסיבה ולא דרשין טעמא דקרא ולכן אף אם היו באותו נס דכתיב בקרא אין זה סיבה לחיובם, משא"כ במצוה דרבנן בודאי התקנה הוא מהטעם שאמרו, ואם היו באותו נס חייבות, וכן משמע בשפת אמת, וכן הוא בשואל ומשיב הנ"ל וכן הוא במהר"ל בגבורת ה' פרק מ"ה, ועי' בתשובות חתם סופר או"ח סימן קפ"ה.

ובלבד בסימן תר"מ כתב כתוס' בפסחים מדנפשיה וביאר שם שבמצוה מדרבנן אם יהיה נשים פטורות אתי לזלזל בדברי חז"ל לכן חייבוהו חז"ל אם היו באותו נס, אבל במצוה מדאורייתא אין חוששין לזלזול ולכן אין לחייבם. ועיין בלבוש בסימן רצ"א שכתב ששלש סעודות בשבת הם מן התורה ועיי"ש בסוף סימן רצ"א שמביא דעת ר"ת שנשים חייבות בשלש סעודות שאף הן היו באותו הנס של ירידת המן, וצ"ע דלכאורה הלבוש סותר את עצמו שבסימן תר"מ ס"ל כתוס' בפסחים שמצוה מדאורייתא אין נשים חייבות כלל אפי' אם היו באותו נס, והכא בסימן רצ"א ס"ל שנשים חייבות בשלש סעודות ולשיטתו הוה מן התורה ואיך שייך לחייבן וצ"ע.

ועיין בלבוש בסימן קס"ז שמפורש שסעודות שבת אע"פ שהוא מצוה לאו חובה מקרי שאינו מצוה בפירוש, ובמלבושי יו"ט כתב שם שצ"ל בדעת הלבוש שהמקור לסעודות שבת הוה אסמכתא, ולכאורה צע"ג דבלבוש בסימן רצ"א מפורש שהוא מן התורה ועי' באליה רבא בלבוש בסי' רצ"א שציין לעיין להלבוש בסימן קס"ז וכנראה כונתו להקשות כנ"ל. ונמצא שהלבוש בסי' רצ"א סותר את עצמו לסי' קס"ז ותר"מ.

ועי' בהגהות רעק"א לשו"ע בסי' רצ"א שמציין להמהרי"ל בתשובות בסי' צ"ד (נזכר לעיל) שמוכיח מר"ת שע"כ ס"ל ששלש סעודות הם מדרבנן דאלת"ה תקשי הא כבר כתבו התוספות גבי מצה וסוכה של"מ סברת אף הן

א] תנן בסוכה דף כ"ח ע"א נשים ועבדים וקטנים פטורין מן הסוכה וכן פסק הרמב"ם בפ"ו מהלכות סוכה ובשו"ע סי' תר"מ סעיף א', ובט"ז בס"ק א' ביאור הטעם משום שסוכה הוה מצוה עשה שהזמן גרמא ונשים פטורות (עי' סוכה כ"ח ע"א ובקידושין ל"ד ע"א).

והנה, תוספות בפסחים דף ק"ח ע"ב (בר"ה היו) הקשו דמ"ש סוכה דנשים פטורות, ממגילה, ונר חנוכה, וד' כוסות, דנשים חייבות כיון שאף הן היו באותו הנס (כדאמרי' בפסחים ק"ח ע"ב, שבת כ"ג, מגילה ד' ע"א) הא בסוכה נמי היו באותו הנס וכונתם היא, דאע"פ שנשים פטורות מדאורייתא יהא חייבות מדרבנן, עי' קובצ"ש פסחים אות רי"ג, ובספר דבר בעתו פסחים ק"ח ע"ב, וע"ע בהגהות ברוך טעם על טורי אבן מגילה דף ד' ועוד] ותירצו, שטעמא דאף הן היו באותו הנס מהני לחייבן רק במצוה מדרבנן, אבל במצוה דאורייתא אינן נתחייבין משום אף הם היו באותו הנס ואפי' מדרבנן.

ובתוס' במסכת מגילה דף ד' ע"א (בר"ה שאף) הקשו דבפסחים דף מ"ג ע"ב אמר רבי אלעזר נשים חייבות במצה בליל פסח מדכתיב לא תאכל עליו וגו' כל שישנו בבל תאכל חמץ ישנו באכילת מצה, ואמאי צריך היקשא לחייב נשים תיפ"ל שאף הן היו באותו הנס, ותירצו שמשום האי טעמא לא מחייבא אלא מדרבנן עכ"ל תוס'. ופשטות כונת תוס' הוא לתרץ דאח"כ יש סברא לחייב נשים מטעם שהיו באותו הנס, אבל סברא זו מהני רק מדרבנן ואין להקשות ל"ל קרא דמדאורייתא לא מהני אף הן וכו' לחייבן וועי' דבר נחמד בשפתי חכמים על מסכת מגילה בדף ד' בתוס' שם שביאור לפי"ז לשון הגמ' בפסחים אמר ר"א נשים חייבות במצה "דבר תורה" וכו' וצ"ב למא הוסיף ר"א תיבת דבר תורה, ולתוס' פשוט שודאי מדרבנן יש חיוב אחר רק מדאורייתא צריך היקש ולא סגי באותו טעם ודפח"ח].

וצ"ע מאי קשיא לתוס' ממצה דנשים יהיו חייבות מטעם שהיו באותו הנס הא כבר כתבו התוס' בפסחים הנ"ל שאף הן ל"מ רק במצוות מדרבנן, וממילא לק"מ דמצה ל"ש סברת אף הן וכו', ובאמת במדרכי במגילה רמז תש"פ מקשה ממצה, ומתירץ של"א אף הן במצוה מדאורייתא וכתוס' בפסחים וכן הוא בפירוש הרא"ם על הסמ"ג בהלכות פורים ולכאורה צ"ע (כן הק' בשו"ת דובב מישרים ח"ד סי' פ"ז, ברכי יוסף או"ח סי' תע"ג ועוד).

ב] ונראה לומר, דהנה פשוט שאם סברת אף הן היו באותו הנס, הוא סברא מדאורייתא לחייב נשים, בודאי שיוכל לחייבן גם במצוה מדאורייתא, ומזה שחידש תוס' שאף הן מהני רק מדרבנן, מוכח שאף הן וכו' הוה סברא רק מדרבנן וזה פשוט, ומה שהק' תוס' במגילה שבמצה תיפ"ל משום שהיו באותו הנס, מוכח מקושייתם שבהו"א ס"ל לתוס' שאף הן וכו' הוה סברא לחייבן מדאורייתא עד כדי כך שהקשו ל"ל קרא, וא"כ י"ל בפשיטות שמ"ש תוס' בתירוצם שמשום האי טעמא לא מחייבא אלא מדרבנן, כונתם הוא וכיון שהוא סברא מדרבנן מהני רק במצוה דרבנן, והיינו שמסקנת תוס' בפסחים היה פשוט לתוס' במגילה רק בהס"ד נקט שהוא מדאורייתא, ופשוט, וק"ל. ובאמת בספר בית יצחק העיר נמי על קושיית תוס' ממצה מתוס' בפסחים וכתב שאפשר שכונת תוס' הוא כדבריהם בפסחים, ודבריו סתמים,

במצוה מדאורייתא עיי"ש, ומה שהעירנו על הלבוש כבר נזכר בתשובות מהרי"ל וצ"ג על הלבוש ווע' באבודרהם שער שלישי – שער ברכת מצוות שמשמע בהמרי"ל, עיי"ש היטב).

ועיין בטור בסי' תע"ב שכתב שנשים חייבות בכל מצוות בליל פסח כגון מצה ומרור וכו' ובבית יוסף שם כתב הטעם משום שאף הן היו באותו הנס וכן הוא בשו"ע סי' תע"ב סעיף י"ד ע"פ הגר"א שם בביאורו, וכן הוא בלבוש, ולכאורה תמוה דבמצוה א"צ הטעם של אף הן היו באותו הנס רק יש היקש לחייבן כדאיתא בפסחים מ"ג ע"ב ואדרבא תוס' במגילה הק' ל"ל קרא תיפ"ל שאף הן ותירצו מה שתירצו, ולמה כתב הבית יוסף שנשים חייבות מטעמא שאף הן היו באותו הנס, וראיתי בספר גבורת יצחק על מסכת פסחים בדף מ"ג ע"ב שתי' שתוס' במגילה הקשו ל"ל קרא תיפ"ל שאף הן וכו' ותירצו שמשום האי טעמא לא מחייבא אלא מדרבנן ועוד תירצו בשם הרב יוסף איש ירושלים שאי לאו ההיקש הו"א דנשים פטורות דיכולין ללמוד ט"ו ט"ו מסוכות שאע"פ שהיו באותו נס פטורות, ועל זה בא ההיקש, לומר שחייבות במצה ולא ילפי' גז"ש מסוכה (ומבואר שאף הן הוא סברא מדאורייתא ומהני גם בדאורייתא), ולפי"ז נחא דאה"נ דבגמ' איתא שנשים חייבות מכח ההיקש, אבל לפי רבי יוסף איש ירושלים עיקר החיוב הוא משום שאף הן היו באותו הנס רק ההיקש מסלק הס"ד ללמוד מסוכה ולפטור נשים, ושפיר כתב הטור בית יוסף ולבוש שחייבות שאף הן, די"ל שסברי כרבי יוסף איש ירושלים עיי"ש בגבורת יצחק, וכן הוא בספר דרכי עזרי על פרק ערבי פסחים.

אולם לכאורה בדברי הלבוש אאל"כ שהרי מפורש בלבוש בסימן תר"מ, שאפילו מדרבנן לא מהני במצוה מדאורייתא סברת אף הן, ואיך אפשר לומר שבסימן תע"ב ס"ל כרבי יוסף איש ירושלים שהוא להיפך, אלא עכצ"ל ביאור אחר בדברי הלבוש.

ד' בתוספות במגילה בדף ד' בד"ה נשים מביא שיטת הבה"ג שס"ל שאע"פ שאמר ריב"ל נשים חייבות במקרא מגילה עכ"פ א"א להוציא אנשים ידי חובתם, ובטעמא דמילתא כתב בטורי אבן שם ע"פ התוס' שם בד"ה שאף שהקשו ממצוה ותירצו שלא מחייבא אלא מדרבנן, והבין הטו"א דברי התוספות כפשטות שכונתם לומר שאה"נ שייך סברת אף הן אבל רק מדרבנן ולכן צריך היקש, ועפ"ז כתב שמבואר במגילה דף ז' שחיובא דאנשים הוא מרוח הקודש דהיינו דברי קבלה, וכדברי תורה דמי (וכ"כ הט"ז בסי' תרפ"ז ואכ"מ) וכיון שחיובא דנשים אינו אלא משום שהיו באותו הנס, ורק מדרבנן. אין אשה יכולה להוציא איש שא"א לחיוב מדרבנן להוציא חיוב מדברי קבלה.

ובתוספות הגרעק"א (מגילה פ"ב מ"ד) הקשה על הטורי אבן וז"ל ולענ"ד הא תוס' בפסחים דף ק"ח ע"ב ד"ה היו כתבו "והא דאמרינן דפטורות מסוכה אע"ג דהן היו באותו הנס כו' התם בעשה דאורייתא אבל בד' כוסות דרבנן תיקנו גם לנשים" נ"ל כוונתם דדוקא במילי דרבנן כמו ד' כוסות והנזכרה

דעיקרו דרבנן מעיקרא כי תיקנו, תיקנו גם לנשים שהיו באה"נ אבל במצות דאורייתא לא תיקנו חז"ל חיובא ביחוד לנשים, וא"כ ליתא לדברי טורי אבן דאם מצד רוח הקודש לא נתחייבו נשים לא היה להם לחכמים לעשות חיוב ביחוד לנשים כמו דלא עשו בסוכה, עכ"ל, והיינו שהגרעק"א מקשה שא"א לומר כהטורי אבן, דא"כ ל"ש סברת אף הן וכו' כיון שמגילה הוא מצוה מדאורייתא.

ותמוה דמה קשיא ליה מכח תוס' בפסחים, הא הטורי אבן בנה יסודו ע"פ תוס' שם, שכתבו שאף בדאורייתא יש עכ"פ חיובא מדרבנן, ולכאורה צריך לומר שכונת הגרעק"א להקשות הוא, שהא שכתבו התוס' בפסחים שבמצוה דאורייתא לא מהני, "וי"ל שזהו ג"כ כונת תוס' במגילה ודלא כהטורי אבן", וממילא ליתא לדברי הטורי אבן. וואף שדבריו סתומים מאוד לפי"ז, אלת"ה לא מצינו דינו ורגלינו בזה, ועי' בחידושי רעק"א במסכת כתובות דף י' בהגהות מבן המחבר (הג"ר שלמה איגר) שאין לתמוה על קיצור לשונו של הגרע"א.

ה' והנה אם נימא שכונת תוס' במגילה הוא שיש חיובא מדרבנן אף במצות מדאורייתא, צ"ב דמה יענה לקושיות התוס' בפסחים, ושאר הראשונים דאמאי לא חייבו חז"ל נשים בסוכה מדרבנן. וראה בקובץ שיעורים (להגר"א וסרמן) בפסחים אות רי"ג שהעיר כך, ועי' במרומי שדה להנצי"ב מש"כ בזה. ובברכי יוסף או"ח סי' תע"ג, ובנחל אשכול הלכות חנוכה ופורים סי' ט' אות כ"ו תירצו ע"פ שיטת הט"ז הידוע (באו"ח סימן תקפ"ח יו"ד סימן קי"ז וחושן משפט סימן ב') שדבר המפורש בתורה להתיר אין כח ביד חז"ל לאסור, ואכ"מ, וא"כ נחא דאיתא בסוכה דף כ"ח וקידושין דף ל"ד דאע"פ שנשים פטורות מסוכה שהוא מעשהו"ג עדיין היה ס"ד לחייבן, ולכן יש גם קרא (דכתיב האזרח להוציא נשים) או הלכה למשה מסיני לפוטורם, ולפי"ז נחא שכיון שפטר התורה נשים להדיא א"א לחז"ל לחייבן (וביתר ביאור כיון שהתיר התורה להדיא אכילת נשים חוץ מסוכה א"א לחז"ל לאסור אכילתם) וכן תי' בהגהות אמרי ברוך מהברוך טעם על טורי אבן במגילה דף ד', והא דלא תירצו כן התוס' בפסחים עיין בשעה"מ הלכות יסודי התורה בפ"ה שמוכיח מתוס' בכמה מקומות דלא סבירא להו כסברת הט"ז, וא"כ תוס' בפסחים אזלי לשיטתם דל"ל סברת הט"ז (עי' תוס' ב"מ ס"ד ע"ב ובברכת אברהם שם) ותוס' במגילה אזלי לשיטתם מכ"מ כהט"ז.

ו' ועיין בברכי יוסף הנ"ל ובהגהות תפארת ירושלים על משניות מגילה פ"ב מ"ד (נדפס בילקוט מפרשים בסוף משניות) שצידדו לומר שאף התוס' בפסחים אין כוונתם לחלק ולומר שדוקא במצוה דרבנן אמרי' אף הן וכו' רק כונתם כהט"ז שאין שייך לחייבן מדרבנן כיון שדוקא דרבנן אפשר לחייבן אבל במצוה מדאורייתא שהתורה פוטרת א"א לחייבן, וא"כ דברי התוס' ומגילה שווין הם.

הקפת הבימה בחג הסוכות

על השתלשלות המנהג, ועיקרי הנידונים אודותיו

מבוא: מצווה גדולה

"מצוות הקפה", כותב הגאון בעל ה'ביכורי יעקב' (סי' תרס"ז), "היא מצוה רבה כמבואר בפרט להבאים בסוד ה'".

הביא שם את דברי ה'אליה רבא' (בסוף סי' קמא), שקרא תיגר על הנמנעים מלהקיף מחמת חשבונות שונים: "רע המעשה אשר ראיתי עושים קצת בחג הסוכות שעומדים בלולביהם ואינם מקיפים, ואומר אני עליהם שעושין כמעשה ירבעם דלא עלה לרגל משום כבוד כמבואר בסנהדרין דגסות הרוח טורדתו, ובפרק חלק שלא עשה תשובה משום ששמע שדוד המלך ילך בראש... וכבר כתבתי בסי' תר"ס בשם 'שיירי כנסת הגדולה' דמי שיש לו לולב ואינו מקיף, רעה עושה".
וכן הכביר בחשיבות עניין ההקפות, הגאון רבי יוסף יוזפא האן נירלינגן ראש הדיינים דפרנקפורט בספרו 'יוסף אומץ' (סי' תתרמח): "מה מאוד יש לדקדק להתאמץ להקפות עם הלולב, ואילו לא היה צריך לקנות אתרוג ולולב רק למצות ההקפה בלבד יהיה מן הראוי לקנותו בדמים יקרים, כי ענין ההקפה הוא זכר להקפת המזבח לכן עניינה גדול ונכבד...".

"לכן, מה מאוד נואלו אותם שיש להם אתרוג ואינם מקיפין מפני שמקדימין לצאת מבית הכנסת לעסקיהם או מפני תענוגיהם, ולדעתי עליהם ועל כיוצא בהם נאמר 'ובויו יקלו', כי אין זה אלא מפני בזיון המצוה הגדולה הזאת בעיניהם. ומפני כן נתאמצתי בכל עוז על ההקפה, אף על פי שלחץ זה הדחוק קשה מאוד לחלישת טבעי, וברוך פודה ומציל אשר לא עזב חסדו מעם עבדו שלא כא ב לי שום כיבא מעולם על ידי ההקפה, אפילו בהקפת הושענא רבה שהנערים אצים ודוחקים נוגחים נוגפים ובוטטים. כן יזכני לקיים מצוה זו עם שאר מצוותיו באמת וצדק כל הימים אשר אני חי על האדמה". ע"כ.

כמדומה שבזמנינו אין מצוי כאלו הנמנעים ממנהג ההקפות, שכבר פשט והתקבל הדבר כחובה גמורה בכל תפוצות ישראל, ועל-פי רוב אין חילוקי הנהגה משמעותיים במנהג ההקפות בין העדות השונות. אך כאשר נעמיק חקור בספרי רבותינו הפוסקים, הראשונים והאחרונים, נראה כי שוררת מבוכה רבה בעיקר יסוד מנהג זה, וכן בנוגע לכמה פרטים יסודיים בו. ביריעה הבאה נשתדל להקיף במידת האפשר את עיקרי הנידונים אודות המנהג.

ודע, כי יש בזה שני חלקים – האחד, עצם מנהג ההקפה, והשני, אמירת ה'הושענות', אשר כל אחד מהם הוא נושא רחב עד למאוד ורבו פארותיו, ומחמת קוצר היריעה נתמקד כעת רק בחלק ההקפה, ואילו על חלק ה'הושענות' לא נדבר כעת, ואי"ה עוד חוזן למועד.
עוד נציין, כי כאשר נביא בסתמא מדברי הטור ושו"ע והנושאי-כלים הכוונה לסי' תר"ס, שהוא הסימן המיוחד ל"סדר הקף הבימה".

פרק א': מהמזבח לבימה – יסוד ושוורש המנהג

עניין ה'הקפות' בכל יום מחג הסוכות נמצא במשנה שכן היו עושים בבית המקדש, וכפי ששינו (סוכה פ"ד מ"ה): "בכל יום מקיפין את המזבח פעם אחת, ואומרים, אָנָּה ה' הוֹשִׁיעָה נָּא, אָנָּה ה' הַצִּלֵּינָה נָּא. רַבִּי יְהוֹדָה אוֹמֵר, אָנִי וְהוֹ הוֹשִׁיעָה נָּא. וְאוֹתוֹ הַיּוֹם מְקִיפִין אֶת הַמִּזְבֵּחַ שֶׁבַע פְּעָמִים".
ובטעמא דמילתא אמרו בגמרא ירושלמית שם, שהוא "זכר ליריחו", שבני ישראל כשנכנסו לארץ-ישראל הלכו סביב העיר יריחו פעם אחת בכל יום למשך ששה ימים, וביום השביעי סבבו את העיר שבע פעמים, ואז נפלה חומת העיר ונכבשה בידם (וככתוב בספר יהושע פ"ו), וזכר לזה מקיפים בחג הסוכות את המזבח בכל יום פעם אחת, וביום השביעי שבע פעמים.

והוסיף המהרש"א (סוכה מה). ביאור:

"כוונת הקפה שישמרנו הא-ל מסביב מצרותינו, כמו שכתוב 'ומכל צרותיו הושיענו, חונה מלאך ה' סביב ליראי ויחלצם'. והוא ענין הקפת יריחו ששה ימים בכל יום פעם אחת וביום השביעי שבע פעמים למפלת אויבים, וענין ההקפה דהכא במזבח על שם הכתוב 'ואסובבה את מזבחך' וגו'".

טעם נוסף לעניין ההקפות בחג הסוכות, מתבאר בדברי ה'לבוש' (ס"ב), שהוא ניהוג שמחה בזמן שמחתנו. וד'בכורי יעקב' (סק"ט) סמך לזה הכתוב הנ"ל 'ואסובבה את מזבחך ה'', ומה כתיב אחריו – "לשמע בקול תודה ולספר כל נפלאותיך". ואומר (שם מב, ה) "כי אעבר בסך אדדם עד בית אלקים בקול רנה ותודה המון חוגג".

בהגהות 'פתח הדביר' (על ספר העיטור, להג"ר מאיר יונה בארנאצקי אב"ד סוויסלאץ. הל' לולב אול"ה) הביא בהאי ענינא דבר נפלא בשם הגר"א. שהנה בשעת ההקפות היו אומרים – לדעת רבי יהודה – 'אני והו הושיעה נא, ופירש רש"י (סוכה מה). שהם שני שמות משם ע"ב, 'והו' הוא השם

הראשון, ו'אני' הוא השם ה"ל". וצריך ביאור אם-כן מדוע הקדימו את המאוחר ואמרו תחילה 'אני' ואחר-כך 'והו'.

ואמר הגר"א, שבפיוט א-ל אדון' שאומרים בשבת – שמסודר כנגד שם ע"ב, כל תיבה – מ'גדל' ועד 'שבח' – היא כנגד שם אחד, תיבת 'להיות' הוא כנגד שם 'אני', ותיבת 'שמחים' הוא כנגד שם 'והו' (השני). לכן אמרו דייקא בסדר הזה 'אני והו' לרמז על צירוף שני התיבות 'להיות שמחים'! (ראה בעניין השמות על א-ל אדון להרח"ק בעל המנחת אלעזר ממונקאטש זצ"ל במאמרו 'אדון כל', עי"ש).

האם ההקפה במקדש הייתה חובה מן התורה או רק תקנה מדברי-סופרים? לדעת המהרש"א (שם מד.) אינה אלא תקנתא דרבנן, "דמי כתיב הקפה באורייתא?". אך ה'ערוך לנר' (שם) סובר שהיא מצווה מדברי-קבלה הנלמדת מהכתוב 'אסרו' (– מלשון הקפה) חג בעבותים'. ואילו הריטב"א (שם ד"ה אמר ר"ל) כתב: "הקפת מצוה ערבה של תורה".

מכל-מקום, בין אם ההקפות הן מן התורה, או שהן מדרבנן, עיקר מצוותן שייכת דווקא במקדש, סביב המזבח, ולא בגבולין – מחוץ לבית המקדש. אמנם יש עוד מצוות בחג הסוכות שניתנו לקיימן במקדש אך חו"ל תיקנו שניהגו בהם בזמן הזה בכל מקום 'זכר למקדש': כך היא **מצוות לולב**, שמן התורה נוהגת בגבולין רק ביום הראשון, ובמקדש – שבעה ימים, וכמו ששינו במשנה (שם פ"ג מ"ב): "בְּרֵאשׁוֹנָה הָיָה לִלְבָב נָטַל בְּמִקְדָּשׁ שִׁבְעָה וּבְמִדְיָנָה יוֹם אֶחָד. מִשְׁחָרְבַּת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, הִתְקִין רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן זִכְאִי שִׁיְהֵא לִלְבָב נָטַל בְּמִדְיָנָה שִׁבְעָה, זִכָּר לְמִקְדָּשׁ".

עוד מצווה מיוחדת בחג הסוכות שניתנה ביסודה לקיימה דווקא במקדש, היא **מצוות ערבה**. וכמו שאמרו במשנה (שם פ"ד מ"ה): "מִצְוַת עֶרְבָה כִּיְצֵד, מְקוֹם הָיָה לְמִשָּׁה מִירוּשָׁלַיִם, וְנִקְרָא מוֹצָא. יוֹרְדִין לְשֵׁם וּמִלְקָטִין מִשָּׁם מְרִבּוֹת שֶׁל עֶרְבָה, וְכָאִין וְחֻקִּינן אוֹתָן בְּצִדֵּי הַמִּזְבֵּחַ, וְרָאִשֵׁיהֶן כְּפוּפִין עַל גְּבִי

הַמִּצְוָה. למצווה זו לא התקינו לעשות זכר למקדש בכל שבעת ימי חג הסוכות, וטעם החילוק בין מצוות לולב למצוות ערבה, מבארת הגמרא (סוכה מד.): "לולב דאית ליה עיקר מן התורה בגבולין – עבדינן ליה שבעה זכר למקדש, ערבה דלית לה עיקר מן התורה בגבולין – לא עבדינן שבעה זכר למקדש".

אך ביום השביעי – הוא יום הושענא רבה נוהגים במצוות ערבה גם בזמן הזה. והטעם שקבעו מצוות ערבה בזמן הזה דווקא ביום השביעי, כתב הבית-יוסף (או"ח סי' תרסד) כיוון שיום זה היה מיוחד גם במקדש לעניין מצוות ערבה, שהיה דוחה את השבת אם חל בו ביום. והט"ז (שם, ב) כתב: "כיון שבמקדש היה גם כן יותר קדושה ביום זה שהרי היו מקיפין ו' פעמים ביום זה" (והנה מצוות ערבה נהגה בגבולין גם בזמן המקדש, ונחלקו אמוראים (סוכה מד.) אם זה 'יסוד' (תקנת) נביאים, או 'מנהג נביאים' גרידא (אמנם ראה שם בתוס'). ונחלקו הראשונים אם ערבה בזמן הזה ביום הושענא-רבה היא המשך של יסוד – או מנהג – הנביאים שנהגה בגבולין בזמן המקדש – כך משמע מדברי רש"י שם מג: ד"ה האידנא נמי – או שהיא תקנה מחודשת 'זכר למקדש' – ראה תוס' שם ד"ה לא אקלע).

אך היו חלקים מיוחדים שנהגו במקדש בחג הסוכות, שאינם שייכים בזמן הזה כלל. **קרבנות החג ומצוות ניסוך המים**, שכמובן לא שייך לעשות להם זכר בלי מזבח. גם השמחה המיוחדת שנהגה במקדש בחג הסוכות – **שמחת בית השואבה**, לא תיקנו לה זכר בגבולין (ורק בדורות מאוחרים (שמא מזמן הגאונים) החלו לנהוג ריקודי שמחה בלילי חג הסוכות לזכר השמחה שהייתה במקדש, ואכמ"ל בזה).

ובעניינינו, מנהג **ההקפות** שאנו נוהגים בו בכל יום מחג הסוכות, הנה רגליים לדבר שעניינם זכר להקפות שהיו במקדש, וכן נראה שנקטו רוב הראשונים. אך לא מצאנו זכר לתקנה כזו לא במשנה ולא בגמרא. והפרי מגדים (מש"ז, א) כתב: "ההקפה שאנו עושים – מנהגא הוא, ולא חיובא מדברי סופרים".

אמנם חלק מהראשונים (רוקח סי' רבא, ראב"ה סי' תרצב, ועוד) הביאו ראיה למנהג ההקפות שלנו ממה דאיתא בגמרא ירושלמית בפרק לולב וערבה, שכך כתוב בו: "ואסובבה את מזבחך ה'", כדתינן 'בכל יום היו מקיפין את המזבח פעם אחת', וכיצד היא סדר ההקפה כל ישראל גדולים וקטנים נוטלים את לולביהם בידיהם הימנית ואתרוגיהם בידיהם השמאלית ומקיפין אחת, ואותו היום היו מקיפין שבע פעמים. אמר ר' חייא זכר ליריחו. הא תינח בזמן שיש מזבח, בזמן הזה חזן הכנסת עומד כמלאך האלקים וספר תורה בזרועו והעם מקיפין אותו דוגמת מזבח".

ומפשטות הדברים נראה שסיום המאמר 'בזמן הזה חזן הכנסת' וכו', קאי על כל האמור לפניו, והיינו על סדר ההקפה שהייתה במקדש – בכל יום היו מקיפין את המזבח פעם אחת ואותו היום היו מקיפין שבע פעמים, שבזמן הזה מקיפים גם-כן בבית-הכנסת בכל יום פעם אחת וביום הושענא רבה שבע פעמים. ואם כן מנהג ההקפות בזמן הזה כבר נזכר בשלימותו בדברי חז"ל.

אך למעשה בגרסת הירושלמי שלפנינו לא נמצא מאמר זה, רק פרט אחד ממנו – שההקפות במקדש הם 'זכר ליריחו'. ולעומת זאת רובו של המאמר בא במדרש שוחר טוב אך לא כחטיבה אחת, אלא – חלקו הראשון של המאמר, של פירוש הכתוב בתהלים על ההקפות במקדש, נמצא שם במקום אחד (פכ"ו או"ה), ואילו חלקו השני של המאמר – על המנהג בזמן שאין ביהמ"ק קיים, נמצא שם במקום אחר (פי"ז או"ה). אך שם לא נזכר מנהג ההקפות בזמן הזה בכל יום, אלא ביום השביעי.

ויש המשערים (ראה ראב"ה שם מהדו' אפסוביצר) שהמאמר שהביאו הראשונים היא הוספה מאוחרת על מאמר הירושלמי בטעם ההקפות שהם זכר ליריחו, ותוכן הוספה זו נסמכה על שני מאמרי מדרש שוחר טוב. ואם כן הוא, נמצא שעדיין אין לנו מקור מדברי חז"ל על ההקפות בזמן הזה בכל יום, רק על ההקפות ביום השביעי. וייתכן שגם הראשונים שהביאו מאמר זה לא

התכוונו להוכיח משם למנהג ההקפות בכל יום, אלא לעיקר מנהג ההקפות בזמן הזה, ואף ששם מצאנו רק למנהג ההקפות ביום השביעי, כבר יש מכך סמך להרחבת המנהג בכל יום (המדרש כמו שהובא בדברי הראשונים, מובא גם כן בילקוט שמעוני תהלים רמז תשג, בשם ירושלמי דסוכה פ"ד (ולא כפי שנכתב בטעות במהדורות הנדפסות 'דסוטה') וכנראה העתיקו המלקט רבי שמשון הדרשן – שחי בשנות ה'ר' – מדברי הראשונים).

פרק ב': הקפות שלנו – דוגמת ההקפות במקדש? הפולמוס בין רבינו שרירא גאון לבין רבינו יצחק אבן גיא

מכל מקום, הדעת נותנת שמנהג ההקפות בזמן הזה בכל יום, נתקבל בתקופת רבותינו גאונים בבל, ובדבריהם אנו מוצאים מקורות מרווחים לקיומו של המנהג, וכגון בסידור רבינו סעדיה גאון: "וצריך שיקפו סביב התיבה כל יום הקפה אחת, וביום השביעי שבע הקפות".

אכן בדברי הגאונים אנו רואים שינוי מסוים בין מנהג ההקפות הנהוג בימינו, לבין איך שהיה נוהג בזמנם. הר"ס ג' שם מציין ש'בזמן הזה יש מנהג להקיף בכל יום ג' הקפות וביום השביעי ז' הקפות'. כלומר, ביסודו המנהג הוא להקיף בכל יום פעם אחת, אך בשלב מסוים הונהג שבכל יום מקיפים ג' פעמים. הר"ס ג' מפרט את סדר ההקפות לפי המנהג החדש, אך קשה להבין את דבריו לאשורם, ודברי תורה עשירים במקום אחר, בדברי אחרון הגאונים, רב האי גאון, המובאים בספר הלכותיו של גדול ראשוני ספרד, רבינו יצחק אבן גיא (הלכות לולב):

"מנהגינו בהקפת ארון – סובב אחת לימינו עד שהוא מגיע למקומו ועומד, ואחר כך סובב לשמאלו עד שהוא מגיע למקומו ועומד כך סובב, ולבסוף סובב השלישית לימינו, וביום השביעי מנהגינו שהוא מתחיל וסובב ו' הקפות – אחת אחר אחת כולן לשמאל, ולבסוף אחת לימין..." (וה'טור') הביא מנהג זה בשם רב האי שהקיפו בכל יום רק **שתי** פעמים אחת לימינו ואחת לשמאלו).

מנהג זה עורר תמיהה, וכפי שנשאל רב האי, "ממדינת קאבס" שבדרום תוניסיה (ריצ"ג שם): "נהגו קדמונינו בו' ימי סוכה שמקיפין את התיבה עם שליח ציבור ג' פעמים בכל יום ויום... ואנן תנן בכל יום מקיפין את המזבח פעם אחת, ילמדנו אדונינו אם צריכים אנו לשנות מנהג זה או להניחו במקומו?".

והשיב להם: "אף אנו מנהגנו ומנהג אבותינו שבכל יום ויום מקיפין את התיבה ג' פעמים, ויום ערבה ז' פעמים, ומנהג פשוט הוא בכל ישראל, ולא שמענו שיש מקום שאין זה מנהגו, לפיכך אל תשנו מנהג אבותיכם!"

רב האי גאון לא ניסה להסביר איך המנהג תואם עם ההקפות שבמקדש, אלא קבע שכך הוא המנהג ותו לא מידי. לעומתו, אביו, רב שרירא גאון שנשאל גם כן על מנהג הישיבה להקיף בכל יום ויום ג' פעמים, והרי אין זה תואם עם האמור במשנה שמקיפים רק פעם אחת ביום, השיב באופן מחודש:

"ודאי כי מנהג בבל שמהלכין סביבות התיבה בכל יום ג' פעמים, אלא שאין זו הקפה שהיו מקיפים את המזבח, כי הקפת המזבח לא היה בה הילוך סביביו אלא עמידה באולם הם עומדים סביביו. וראיה לדבר שהרי ישראל היו מקיפין ולא היה להם להכנס בין האולם ולמזבח, אלא חדרו הוא שמהלכין ג' פעמים".

לדבריו אין ההקפות שלנו אותן הקפות שהיו במקדש, כיוון שלדעתו ההקפות במקדש לא היו הליכה סביב המזבח, שהרי לישראלים אסור להיכנס בשטח שבין האולם ולמזבח, אלא בהכרח שההקפות שם לא היו אלא עמידה סביב למזבח, והישראלים עמדו במקום שהותר להם לעמוד. ממילא כל עיקרם של ההקפות שלנו הם חידוש, ומעתה אין לתמוה על כך שנוהגים להקיף ג' פעמים בשונה ממה שהיה נהוג במקדש שהקיפו בכל יום רק פעם אחת.

ובביאורו המיוחד של רש"ג בצורת ההקפות שהיו במקדש, כתב גם הר"י מיגאש בשם רבו הרי"ף (בשו"ת שלו סי' מג): "האי מקיפין דקתני במתניתין – לאו הקפה בהלך היא כמו שאנו עושים היום שאנו מקיפין ספר-תורה בהושענא בהילוך סביבותיה, אלא הקפה בעמידה היא... הכהנים היו עומדים סביב למזבח בינו לבין האולם וישראל עומדים מצדו למזבח שבצפון עד צדו האחר שבדרום, והיו בכל יום מקיפין אותו פעם אחת."

הר"י מיגאש מביא עוד אפשרות, המיישבת גם את התמיהה איך הקיפו הישראלים: "ואיכא לפרושי ליה שהיו הכהנים עומדים סביבות המזבח בינו ובין האולם, וישראל מקיפין והולכים מצד דרום ועד צפון, וחוזרין ומקיפין מצפון ועד מזרח ועד דרום, והיו עושין כן בכל יום פעם אחת, ויום ערבה היו עושים כן שבעה פעמים", וכתב עליו: "גם זה פירוש נכון הוא ואפשר לומר שכן היו עושים, אלא שהפירוש הא' הוא שקבלנו מרבינו הרב (- הרי"ף) ז"ל וכן מצינו שפירשו הגאונים ז"ל בתשובותיהן". כוונתו כנראה לתשובת הרש"ג דלעיל.

דבריהם של רש"ג והרי"ף בביאור עניינם של ההקפות במקדש כמובן מחודשים עד למאוד, והרי"ף גאות שהביא פירוש זה בשמו של הרש"ג דחאם מכל וכל. ראשית, "לא מצינו הקפה לשון עמידה".

ועוד, איך עשו את שבע ההקפות ביום הושענא-רבה? פרט זה מתבאר בתשובת הר"י מיגאש: "ואותו היום שהוא יום ערבה היו מקיפין אותו ז' פעמים – שהיו עומדים סביבותיו, ואחר כך הולכים להם וחוזרים ומקיפין ועומדים סביבותיו פעם שניה, והולכים להם וחוזרים אחר כך ועומדין ומקיפין פעם שלישית, וכן חמשית, וכן ששית, וכן שביעית על הסדר הזה". אך דבר זה נראה תמוה מאוד לרי"ף.

עוד מקשה הרי"ף ג: הרי לפי הירושלמי ההקפות היו זכר ליריחו, והלא ביריחו היו הולכים, ואם-כן גם במקדש בחג היו סובבים את המזבח בהליכה ולא עומדים סביבה.

ועל הכרחו של הרש"ג, מצד האיסור של הישראלים להיכנס לבין האולם ולמזבח, כותב הרי"ף ג: "ודאי אין להם לכנס לעבודה ושלא בשעת מצוה, אבל בעונת מצוה הותרו לכנס ונכנסין..."

וכעין זה כתב האור זרוע' (סי' שטו), וביסס דיתר זה על דברי ריש לקיש בגמרא (סוכה מד.) ש"כהנים בעלי מומין נכנסין בין האולם ולמזבח כדי לצאת בערבה", אף שבדרך-כלל "כהן בעל-מום זר הוא לענין זה שאסור ליכנס כל השנה בין האולם ולמזבח – עתה מותר, בעבור מצוות הקפה...". ומה שנקט 'כהנים בעלי-מומין' כיוון שהן שנויים במסכת כלים שהן אסורים ליכנס שם כל השנה, אך לאו דווקא נקט כהן בעל-מום, ותדע שהרי הוא הדין הוה מצי למימר פרועי ראש דאינהו נמי אסירי, אלא לאו דווקא בעל מום, וכן נמי לענין ישראל לאו דוקא נקט כהן אלא הוא הדין ישראל.

ההקפות שלנו אפוא, מסיק הרי"ף ג, הם כן כדוגמת ההקפות של המקדש, ואם כן אין מקום להקיף ג' פעמים בכל יום אלא פעם אחת, וכך "אנו בספר נהגו ראשונים דור אחר דור להעמיד ספר תורה על גבי התיבה ולהקיף סביבותיה בלולב פעם אחת דרך ימין בכל יום ויום וכמתניתין דבכל יום מקיפין את המזבח פעם אחת, וביום השביעי מקיפין בערבה דרך ימין ז' פעמים...".

זהו המנהג הרווח מומנם של הראשונים, וכפי שגם עולה מדברי הרמב"ם (לולב ז, כג): "בכל יום ויום היו מקיפין את המזבח בלולבין בידיהן פעם אחת ואומרים אנא ה' הושיעה נא אנא ה' הצליחה נא וביום השביעי מקיפין את המזבח שבע פעמים, וכבר נהגו ישראל בכל המקומות להניח תיבה באמצע בית הכנסת ומקיפין אותה בכל יום, כדרך שהיו מקיפין את המזבח זכר למקדש".

ובעיקר שאלת הקפתם של הישראלים לאור איסור הכניסה לבין האולם ולמזבח, יש לציין שדעת רש"י (סוכה מג: ד"ה והביאום) שאמנם במקדש רק הכהנים הקיפו: "...אבל ישראל לא היה נכנס בין האולם ולמזבח... דביד נוטלין אותה ומנענעים ומקיפין בה הכהנים את המזבח ברגליהם ואחר כך זוקפין אותה". וכן נקטו בפשטות התוס' (שם ד"ה והביאום): "...דהכהנים מקיפין את המזבח, ולא היו כל-כך מרובים...".

ולפי שיטת רש"י ותוספות קשה על מנהגינו שכל העם מקיפים, כהנים וישראלים כאחד. וה'אור זרוע' (סי' שטו) הוכיח מהמדרש הנ"ל שהביאו כסמך לעיקר מנהג ההקפות שכתוב שם לגבי ההקפות במקדש 'כל ישראל גדולים וקטנים נוטלים את לולביהם בידיהם הימנית ואתרוגיהם בידיהם השמאלית ומקיפין אחת', הרי מבואר דבמקדש כן היו מקיפים גם הישראלים (וביאר שם על דרך הרי"ף ג, שלצורך מצוות הקפה הותרה איסור הכניסה לישראלים). אך אם צדקה ההשערה הנ"ל שהמאמר ההוא מורכב משני מאמרי המדרש שוחר טוב, אין מכאן שום ראיה נגד שיטת רש"י ותוס', דבמדרש שוחר טוב פסקה זו על הקפת 'כל ישראל גדולים וקטנים' אינה אמורה לעניין ההקפות במקדש, אלא לעניין נטילת לולב, יעו"ש.

וכתב הט"ז (סי' תרס סק"ב) כתב שבדבר זה – של זהות המקיפים – אין אנו מדרמין למקדש, אלא שאנו עושין 'זכר' למקדש. היינו שהוא 'זכר' גרידא ולכן אין מקפידים על כל הפרטים.

ונמצאו ג' שיטות: א', שיטת רע"ג – במקדש לא הקיפו בהליכה אלא בעמידה, וממילא עיקר מנהגינו להקיף בהליכה אינו דוגמת ההקפות במקדש. ב', שיטת רי"ף ג – במקדש הקיפו בהליכה, וגם הישראלים הקיפו, שהותר איסור כניסתם לצורך מצוות ההקפה. ג', שיטת רש"י ותוס' – במקדש הקיפו בהליכה רק הכהנים, ומנהגינו – שכולם מקיפים – אינו שווה בפרט זה לנהוג במקדש.

האבל מקיף?

השוואת זהות המקיפים בבית-הכנסת למקיפים במקדש, עלתה בנידון נוסף, והוא לעניין המנהג הקדום שהביא ה'כלבו' (הל' אבלות סי' קיד) שהאבל אינו מקיף. מנהג זה אומר דרשני, דמה בין אבלות למניעת מנהג ההקפה, וכפי שכבר תמה ה'בית יוסף': "דברי תימה הם, למה יפסידו ההקפה?"! מכאן תמיהה זו לא קיבל הבית-יוסף את המנהג, ובשולחנו הערוך לא הביאו.

אך הרמ"א (ס"ב) כתב שהמנהג הוא שהאבל אינו מקיף, ולא רק האבל בימי השבעה, אלא גם אבל בכל י"ב חודש על אביו ואמו אינו מקיף. וכתב הב"ח (שם) לפרש בטעמא דמילתא, על פי סוגיית הגמרא דלעיל בעניין ההקפות במקדש, שריש לקיש אמר 'כהנים בעלי מומין נכנסין בין האולם ולמזבח כדי לצאת בערבה', אבל ר' יוחנן פליג עליה וקאמר מנא ליה הא, דילמא רק בתמימים הראויים לעבודה. וכתבו שם התוספות (ד"ה כהנים) שהוא הדין לכהנים פרועי ראש, שתלוי בפלוגתא זו, כי גם להם אסור להיכנס בין האולם ולמזבח. והנה ידוע שהלכה כר' יוחנן לגבי ריש לקיש, ולר' יוחנן לא הייתה הקפת המזבח בבעלי מומין ובפרועי ראש, וכיון שאבל פרוע ראש הוא כל שנים עשר חודש, על כן לא נהגו להקיף, וכדין הקפת המזבח! והוסיף הב"ח לבאר, שאף שאין אנו מקפידין בבעלי מומין ובזרים, שאף הם מקיפים זכר למקדש, אפשר לומר התם כיון שאינו נודע בפרסום שהוא בעל מום זור, לית לן בה שאינו כי אם זכר למקדש, מה שאין כן אבל שנתפרסם אבלותו לכל רואיו דפרוע ראש הוא קפדין טפי. אמנם חתנו הט"ז (שם) דוחה את דבריו, שסובר שמאחר שאין אנו מקפידים על הקפת זרים, אף שבמקדש לא הקיפו זרים – כשיטת רש"י ותוס' – מוכח שבפרט זהות המקיפים אין אנו מדמיינים למה שהיה במקדש.

והט"ז עצמו כותב טעם אחר למניעת האבל שלא להקיף, שהוא כמו שיש מנהג שאין אבל מתפלל בימים שאין בהם תחנון, והטעם כיוון שמידת הדין מתנוחה נגד האבל על כן לא נכון להיות שליח ציבור, והכא נמי, שכל המקיפים הם כשלוחים של שאר הקהל, אין נכון שיהיו אבלים מקיפים. וכונתו במה שכתב שהמקיפים הם כשלוחים של הקהל, הוא כי בזמנם לא היו כל הקהל מקיפים – כיוון שלא לכל אחד היה לולב, ואין מקיפים בלא לולב, וכאשר יתבאר לקמן.

הטעם היותר ידוע ומקובל למניעת האבל מהקפה, הוא טעמו השני של הב"ח, "דמדתיה 'שמחתם לפני ה' אלקיכם שבעת ימים', ובאבל ליכא שמחה, הילכך אינו מצטרף בהקפה". וכונתו מתבארת על-פי דברי ה'לבוש' דלעיל שענין ההקפות בחג הסוכות הוא משום שמחה, וכן כתב ה'לבוש' גופיה (שם) שזה הטעם שאין האבל מקיף (וביאר שם טעם הבית-יוסף שלא הסכים למנהג זה, כיוון ש"שמחה שיש בה מצוה הותר"). ולמעשה גם בקרב קהילות אשכנז לא היה הדבר חתוך שאין האבל מקיף כדעת הרמ"א, ולדוגמא, ה'אליה רבא' (סק"ח) חשש לדעת הבית יוסף שגם האבל מקיף, ולכן כתב שטוב שייתן לאחר את לולבו להקיף בו, שהרי כבר כתב ה'שיירי כנסת הגדולה' שמי שיש לו לולב ועומד ואינו מקיף רעה עושה. וה'חיי אדם' (כלל קמח סי"ט) הביא שני הדיעות, וכתב ש"המקיף לא הפסיד, ושכר מצוה בידו".

פרק ג': לולב בהקפה – מה טיבו?

מחלוקת הראשונים אם מקיפים בלי לולב

בעת ההקפות אנו אווזים בידנו את הלולב ומיניו, אך גם פרט זה אין ברור מה שורשו. שהנה, לענין ההקפות שהיו במקדש נחלקו אמוראים (סוכה מג:) מה היו אווזים בעת ההקפות. לדעת רב יוסף אכן היו אווזים באותה העת את הלולב, אך לדעת רב נחמן ההקפה הייתה חלק ממצוות 'ערבה' שנהגה במקדש, וכאמור לעיל. רב נחמן סובר שבנוסף לזקיפת הערבות בצדי המזבח המוזכרת להדיא במשנה, נהגו לפני כן לנענע אותם ולהקיף בהם את המזבח. ואילו לדעת רב יוסף מצוות 'ערבה' הסתכמה בזקיפת הערבות אצל המזבח, ומלבד זאת לא נעשה עמם דבר.

למעשה נסתרה שיטת רב יוסף מבריייתא מפורשת, ובפשטות, וכן פירש רש"י שם, נדחתה מכל וכל, היינו שכן היו מנענעים את הערבות וכן היו עורכים עמהם את ההקפות, ולא עם הלולב.

מעתה יש לתמוה: הרי להלכה קיימא-לן כרב נחמן שההקפות במקדש היו חלק ממצוות ערבה, והרי את הערבה עצמה אין אנו נוטלין כל שבעה, ומדוע את ההקפות אנו כן נוהגים כל שבעה כמו במקדש? והעיקר: גם אם משום מה אנו נוהגים 'זכר למקדש' למחצה – הקפות בלי ערבות, מה מקום ליטול בעת ההקפות את הלולב, כאשר במקדש לא נטלו כלל את הלולב אלא הערבות?!

בתמיהה זו כבר דן רש"י. בתשובתו (תשובות רש"י אלפנבין עמ' 149) השיב על אשר נשאל בעקבות מחלוקת שהתעוררה אם אחיות הלולב בעת ההקפות מעכבת. הרקע לשאלה זו הייתה המציאות בימים ההם ששרר מחסור חמור בהשגת ארבעת המינים. על-פי רוב לא היה כי אם סט אחד בכל קהילה ובה יצאו כל הקהל ידי חובת נטילה, ולעתים – אף אתרוג אחד לא השיגו. ובכן, היו שטענו שהלולב הוא תנאי הכרחי לקיום ההקפות, ו"אם אין לולב – אין היקף". אחרים טענו לעומת זאת ש"יש היקף אף על פי שאין לולב מצוי".

השיב רש"י:

"אני כבר נשאלתי על זה כמה שנים, והשיבותי כדברי האומרים יש היקף". ומבאר את טעמו, כשהרי למסקנה במקדש לא היו מקיפים בלולב אלא בערבה, "לפיכך דמיתי שהיקף זה שאנו מקיפין בכל יום – לא חובה הוא עלינו הוטל, דהא לא בעינן זכר למקדש לערבה שבעה, אלא מנהגא בעלמא היא, ולולב לא מחייבו ולא פוטרו, שהרי אין זכר למקדש לולב בהיקף".

כלומר, ההקפות שאנו עושים אינם חובה, כיוון שממילא אין אנו מקיימים את ההקפות כצורתן במקדש – שהיו עם ערבה, אלא 'מנהגא בעלמא היא'. וממילא, את המנהג אפשר לקיים גם בלי לולב.

בדומה לזה סבר הראב"ן, שאין הלולב מעכב את מנהג ההקפה, וכפי שפסק בספרו (סי' תלו): "וכי אין לקהל לולב ואתרוג בחג, אין נמנעין מלהקיף את

המגדל עץ בכל יום בלא ערבה ובשביעי בערבה כאשר בהיות לולב ואתרוג, כי לולב ואתרוג לא מעלה ולא מוריד לענין ערבה".

וכן סבר אחריו חתנו רבינו יואל הלוי, וכפי שהביא דבריו בנו הראב"ה (סי' תרצט): "נראה, דמה שאנו מקיפין בלולב בזמן הזה לאו דוקא, דהוא הדין אף בלא לולב, ומה שנהגו שהחזן נוטלו כל שבעה היינו משום חביבות מצות לולב כמו שאנו אומרים (סוכה מא.) 'כך היה מנהגם של אנשי ירושלים אדם נכנס לבית הכנסת לולבו בידו' וכו'".

אך רש"י עצמו, אף שסבר מתחילה שאין הלולב מעכב את ההקפה, כעבור זמן חזר בו, וכפי שממשיך וכותב בתשובתו ברוב ענוותנותו: "ושגיתי בה", ובאמת "יש לומר שלא לחנם הנהיגו הראשונים בלולב היקף". שכן אף שלמסקנה נדחתה שיטת רב יוסף, ייתכן שלא הופרכה שיטתו לגמרי, אלא רק במה שאמר שלא נענעו את הערבה רק זקפו אותה, וכנגד זה הוכח מהברייתא שאף נענעו בה, אבל במה שסבר שלא הקיפו בה אלא בלולב – בכך לא איתותה, ולענין זה אנו נוקטים כשיטתו שההקפות במקדש בלולב היו, "וכיון שהוטל עלינו חובה לעשות לולב זכר למקדש, הנהיגוהו להקיף בו כל שבעה זכר למקדש", וממילא פוסק רש"י: "אם אין לולב אין היקף, וכן נראין הדברים, וחזרני בו מבראשונה".

תלמידו של רש"י וחתנו, רבינו יהודה בר נתן (הריב"ן), הובאו דבריו ב'אור זרוע' סוכה סי' שטו) אף הוא מביא את תמיהתו של רש"י ש"לא מצי למיסק מאי טעמא נהגו עמא לאקופי אפילו פעם אחת בכל יום" – וכנראה שלא הייתה לפניו התשובה האמורה – והוא מבאר מדיליה את התהוותו של המנהג כך: "כמדומה לן מאן דאתחיל בהאי מנהגא סבירא ליה בלולב מקפין, ואליביה לא מקפין היכא דליכא לולב", ואפילו שלמעשה אנו נוקטים להלכה שההקפות היו בערבה, "הואיל ונהוג עלמא לאקופי שבקינן להו – דמנהג אבותינו תורה היא". כלומר, בעצם המנהג לא מתאים עם מה שנקוט להלכה, אך כיוון שכבר נהגו כן – בעקבות מי שהתחיל בו, שהוא סבר שהלכה כרב יוסף שההקפות היו בלולב – השאירו את המנהג על כנו.

אף הריב"ן סובר שאין להקיף בלא לולב, שכן כל יסודו של המנהג הוא לדעתו של הסובר שההקפות במקדש היו בלולב.

שיטה רביעית, היא שיטתו של ה'יראים' (סי' תכב). לפיה ההקפות שלנו בלולב הוא מחמת שאין אנו יודעים כמאן נפסקה ההלכה, אם כמאן דס"ל שההקפות בערבה – וממילא בזמן הזה שאין לנו ערבה כל שבעה אין מקום לעשות הקפות – או כמאן דס"ל שההקפות בלולב. לאור שיטתו זו גם הוא סובר להלכה ש"אם אין לולב – אין היקף".

מהלך נוסף ומחודש כתב הב"ח (תרסד, ג), לפיו, מאן דאמר שהיו מקיפים בערבה, אין כוונתו שהקיפו בערבה לבד, אלא בערבה ובלולב גם יחד, לאפוקי ממאן דאמר שהיו מקיפים בלולב ולא בערבה. ולכן אנו שאין לנו ערבה כל שבעה מקיפים עכ"פ בלולב.

הוכחה גדולה לכך שאין הקפה בלא לולב, הביאו הראשונים הסוברים כן מהמנהג הפשוט שאין עורכים הקפות בשבת, והטעם לכאורה כיוון שאין נוטלים לולב, והרי שבלי לולב אין מקום להקפות.

והראב"ה לשיטתו, הסובר שאין ההקפה תלויה בלולב, ביאר (סי' תשיא) מה שאין מקיפין בשבת, "משום דאפילו ביום ד' לא דחיה שבת". היינו, כיוון שבזמן הזה מצוות ערבה אינה דוחה שבת אפילו אילו חל יום הושענא-רבה בשבת (ולפי חשבון הלוח שלנו אין זה שייך כלל), ממילא גם ההקפה שהיא לזכר ההקפות שהיו עושים במקדש עם הערבה אינה מתקיימת בשבת. ויש להוסיף שגם במקדש לא דחתה מצוות ערבה את השבת אלא ביום השביעי. עוד זאת מצאנו, כי באמת היה קיים מנהג קדמון בימי הראשונים שלא להקיף כלל בשאר ימי חג הסוכות מלבד ביום הושענא רבה, וזאת לאור מה דקימא לן שבמקדש היו מקיפים בערבה ולא בלולב, וכפי שכתב 'שבלי הלקט' (לולב סי' שסט) את מנהג מקומו, איטליה: "מנהג פשוט בידינו, שאין מקיפין בשאר הימים כי אם ביום שביעי בלבד, אבל נוהגין אנו לומר 'רהיטין' לאחר תפלת מוסף בלא היקף... וביום שביעי מקיפין שבע פעמים". ובהמשך (סי' שעא) כתב שתחינות אלו הן במקום הקפה שהיו רגילין בזמן המקדש להקיף פעם אחד בכל יום, "אך עתה אין מקיפין אלא ביום ערב". וכן כתב בן דורו, רבי יחיאל ב"ר יקותיאל מן הענווים, בעל ה'תניא רבתי', אחר שהביא המנהג להקיף בכל יום: "ומנהג פשוט בידינו שאין מקיפין כי אם ביום שביעי..."

עלו בידינו ששה מהלכים מדוע אנו מקיפים בלולב למרות דעת רב נחמן שההקפה במקדש הייתה בערבה, המשפיעים על מנהג ההקפות להלכה ולמעשה: א', ה'מושכל ראשון' של רש"י, ודעת הראב"ן ורבינו יואל – ההקפה בלולב אכן אינה זכר למקדש אלא מתוך חביבות מצווה בעלמא – לדעה זו **הלולב אינו מעבב**. ב', דעת רש"י לאחר החזרה – אנו נוקטים להלכה כדעת רב יוסף שההקפה במקדש הייתה עם הלולב – לדעה זו **הלולב מעבב**. ג', דעת הריב"ן – המנהג נקבע ע"י מי שסבר שהלכה כרב יוסף, ואנו אין סוברים כן, אולם המנהג לא זו ממקומו – לדעה זו **הלולב מעבב**. ד', דעת היראים – ספק אם הלכה כרב יוסף או כרב נחמן, ומספק אנו מקיפים בלולב – לדעה זו **הלולב מעבב**. ה', דעת הב"ח – גם לרב נחמן היו מקיפים עם לולב בנוסף לערבה – לדעה זו **הלולב מעבב**. ו', **מנהג איטליה** – הלכה כרב נחמן שלא הקיפו בלולב כי אם בערבה. **ולכן אין מקיפים כלל בשאר ימי הסוכות חוץ מיום הושענא-רבה**.

ולהלכה נחלקו בזה המחבר והרמ"א, שהמחבר (ס"ב) כתב: "נוהגין להקיף אף מי שאין לו לולב". ואילו הרמ"א כתב עליו: "ויש אומרים שמי שאין לו לולב אינו מקיף, וכן נוהגין".

בעיקר הפולמוס בין הראשונים אם מקיפים בלא לולב, יש לחדד נקודה אחת שאינה ברורה כל צרכה בדבריהם. שהנה מדבריהם משמע שהנידון הוא על מקרה יוצא דופן בו אקלע שאין לולב, אך לכאורה שאלה זו הייתה נוגעת למעשה כמעט בכל בית כנסת, שהרי כאמור לעיל בזמנם לא היה שכיח

שיהיה ד' מינים לכל יחיד ויחיד, אלא היה סט אחד בכל קהילה ובו היו יוצאים כולם ידי חובת נטילת לולב בזה אחר זה (והוא המכונה בלשון הראשונים 'אתרוג הקהל', ודנו באריכות בדרכי ההקנאה מזה לזה). אבל בזמן ההלל וההקפות היה הלולב ומינוי מצויים ביד החזן, ורק הוא נענע והקיף בהם, ובלשון הראב"ה "....ומה שנהגו שהחזן נוטלו כל שבעה", וכן הוא בדברי ה'רוקח' דלקמן לעניין הושענא רבה. ואם-כן נידון הראשונים אם אפשר להקיף בלי לולב היה בעצם אם רק החזן – שבידו לולב – יקיף, או גם כל הקהל – על אף שאין להם לולב.

אכן הגאון רבי יוסף דוד אב"ד סלונקי ובעל ה'בית דוד' (אור"ח, תצב) העלה דבר חידוש: "ראה שכה"ץ או אחד מאנשי הצבור יש לו לולב להקיף בו, יכולין השאר להקיף עמו אע"פ שאין להם לולב, כיון שכבר יש שם לולב שמקיפין... ומה שכתבו רש"י ודעמיה דמי שאין לו לולב לא יקיף כמו בשבת – היינו כשאין שם לולב כלל, שאין שם זכר למקדש, אבל כשיש שם לולב שמקיפין בו – כל המקיפין חשיבי מקיפין בלולב". ולפי זה אתי שפיר יותר משמעות דברי הראשונים, שנראה שדיברו על מקרים מיוחדים, בהם אירע שלא היה אפילו לולב אחד בכל הקהילה, אבל במקרים רגילים בהם היה לכל הפחות לולב אחד, כולי עלמא מודי שיכולים כולם להקיף אף מי שאין לו לולב.

אולם מלשון השו"ע והרמ"א דלעיל שכתבו 'מי שאין לו לולב', משמע שדיברו גם על יחידים בתוך הקהל שאין להם לולב – אם יקיפו או לא. וכן דייק האליה-רבא (תרסד, י). וכן משמע בספר המנהגים לרבינו אברהם קלוזנר: "לאחר תפילה נוטל חזן לולב ואתרוג ואומר הושע נא ומקיף את המגדל פעם אחת". משמע שרק החזן היה מקיף, והטעם כנראה כיוון שרק לו היה לולב, וכדעת רש"י ודעמיה שאין מקיפים בלא לולב (אמנם ראה רבינו מנוח לולב ז', כג שמשמע מדבריו שהמנהג היה שבכל ימי החג רק הש"ץ מקיף ומלבדו אין מקיפים אף מי שיש לו לולב, וצ"ע). וכך עולה מדברי הט"ז שהובאו לעיל – בטעם מניעת ההיקף לאבל – שהמקיפים הם 'שלוחי הקהל'.

והנה עד כאן לא דיברו רבותינו הראשונים אלא אם מנהג ההקפות שייך לקיימו בלי לולב, אבל הא מיהא דמי שירצה להקיף באין בידו לולב, לכאורה הרשות בידו, אף שאין בה טעם, וכן כתב הגאון רבי יהודה עייאש מחכמי אלג'יר בשו"ת 'בית יהודה' (אור"ח, יח), והסברה פשוטה, ש"הרי זה כמי שמקיף בשאר ימות השנה דאין לו בזה לא שכר ולא עונש".

אך כל זה לפי ההלכה הנגלית, ואילו חכמי הקבלה גילו רו זה, שהמקיף בלי לולב לא זו בלבד שאין לו שכר, אלא עונש יש לו, וכמו שכתב המקובל רבי חיים הכהן מארס צובה בספרו 'טור ברקת' (ב-ג) על דברי המחבר שנוהגין להקיף אף מי שאין לו לולב: "אין זה מנהג רק למי שאינו יודע למה מקיפין את התיבה... ומי שאין לו סימנים אלו ומקיף התיבה – **פוגם ונפגם!**"

איך מחזיקים את הלולב והאתרוג בשעת ההקפה?

כתב המשנה ברורה (תרנא, טו): "אם נטל שניהם – הלולב והאתרוג – בידו אחת, כתב ב'ארחות חיים' דלא יצא, ודעת הט"ז יצא כיון שלא היה האתרוג עמהם באגודה אחת, ועיין ב'מטה יהודה' שחולק עליו ודעתו כה'ארחות חיים'. ולעניין הלכה דיש להחמיר בשל תורה צריך לחזור ולטלו בלא ברכה". ויש לדון אם גם בעת ההקפות צריך להחזיק את הלולב בימין והאתרוג בשמאל, או שאז – שכל החזקת הלולב היא רק ממנהג – אפשר להחזיק הלולב והאתרוג ביד אחת. שאלה זו נוגעת מאוד למעשה, כיוון שבעת ההקפות אומרים את ההושענות, ורובא דעלמא אינם זוכרים את ההושענות בעל פה, וצריכים להחזיק בשביל זה סידור, וממילא אין להם שני ידיים פנויות להחזיק את הלולב והאתרוג בנפרד. וה'שולחן ערוך הרב' (שם, יג) נקט – על-פי משמעות המגן-אברהם – ש"אפילו אם כבר יצא ידי חובת נטילה, ורוצה לחזור ולטלו לשם מצוה, כגון בשעת אמירת הושענות, צריך ליטול הלולב בימין והאתרוג בשמאל". וכן הזהיר הרב 'בן איש חי' (שנה א' האזינו או"ח): "צריך שיטול הלולב בימין והאתרוג בשמאל, ויזהר בכך גם בהקפות כשמקיף בלולב, כי יש טועין בזה שאוחזים הלולב והאתרוג ביד אחת והסידור שקורין בו ההושענא ביד השנית – וזה אינו נכון, אלא גם בהקפות יאחזו האתרוג בשמאל ולולב בימין".

ובק"ק וורמייזא תיקנו פתרון מיוחד לבעיה זו, של אחיזת הלולב והאתרוג בשני ידיים – מחד, ואמירת ההושענות מתוך הסיידור – מאידך: "השמש עומד בצד החוץ כשאומר ההושענות ונושא לפניו בעת הסיבוב סדור תפלה של קהל לומר מתוכו ההושענא, כי בידי החוץ אתרוג ולולב ולא יוכל לשאת התפלה, וכל – שכן שלא יוכל להפוך הדפין, על כן השמש מוכן לכך" (מנהגים דק"ק וורמייזא לר"י שמש אות קעג). אך לעומת זאת יש שנהגו שאין מקפידים בעת ההקפות להחזיק הלולב והאתרוג בשני ידיים, וכמו שכתב הגאון רבי יצחק פלאג"א מאיזמיר (יפה ללב ב תרס, ג): "כך אנחנו נוהגין בהקפה שאוחזין הלולב והאתרוג בימין והסיידור תפלה בשמאל כדי לומר הפיוטין של ההושענות..."

פרק ד': הושענא רבה

בלולב או בערבה – הלכה וקבלה

מתוך בירור משנת הראשונים בעניין ההקפה בלולב ודיקא, ובדין מי שאין לו לולב להקיף, נבוא לברר דין ומנהג ההקפה ביום הושענא רבה. שהנה המחבר בשולחן ערוך (תרסד, ג) כתב: "יש מי שאומר שאף ביום זה מקיפים בלולב ולא בערבה, ולא נהגו כן, אלא להקיף בו גם בערבה". ויסוד פלוגתא זו תלויה במהלכים שנתבארו לעיל בביאור מנהגינו עם סוגיית הגמרא לעניין ההקפה במקדש אם בלולב אם בערבה.

שלדעת רש"י שההלכה כרב יוסף לענין ההקפה בלולב, נמצא שגם ביום הושענא רבה אין סיבה לשנות, ואף שביום זה יש גם לנו, בזמן הזה, ערבה כמו במקדש, מכל מקום אין מקיפים בהם, אלא חובטים אותם וכמו שהיו עושים במקדש. וזהו דעתו של ה"ש מי שאומר שצ"ח השולחן ערוך, שהוא הר"ן (על הרי"ף, סוכה מד.) שהביא תשובת רש"י, וכתב ש"לפי זה אף בשביעי של ערבה ראוי להקיף בלולב ולא בערבה".

ואילו המחבר, בבית יוסף, חולק על הר"ן, בכתבו: "ולא נהגו כן, אלא להקיף ביום השביעי גם בערבה, ואפשר שהטעם לעשות ככ"ל עלמא, דלמאן דאמר דמקיפין בלולב אם נטל עמו ערבה אין בכך כלום, וכן למאן דאמר מקיפין בערבה אם נטל עמו לולב אין בכך כלום". דברים אלו עולים בקנה אחד עם שיטת ה"יראים" שהדבר ספק לנו אם הלכה כרב נחמן או כרב יוסף, ולכן בשאר ימי החג שאין לנו ערבה אנו נוטלים לכל הפחות לולב, שמא הלכה כרב יוסף, ואילו ביום הושענא רבה אנו נוטלים גם ערבה וגם לולב, לצאת ידי שניהם.

לפי מהלכו של הריב"ן יש להסתפק, כי אמנם להלכה אנו סוברים שההקפות במקדש היו בערבה, אך מנהג ההקפות בזמן הזה נתקן על ידי מי שסבר שההקפות בלולב היו, ולדעתו אין מקום להקפות בערבה כלל, אף לא ביום הושענא רבה.

ולדעת הראב"ן, שאנו נוקטים להלכה כרב נחמן שההקפות במקדש היו עם הערבה, אלא שאנו שאין לנו ערבה כל שבעה, מקיפים בלי ערבה, ונוטלים לולב לחביבות המצווה, ביום הושענא רבה שיש לנו ערבה לכאורה אז יש לקיים את ההקפות כצורתן במקדש וליטול – מלבד הלולב גם ערבה, וכן נראה מדבריו (בס' תשיא) יע"ש.

כך גם יוצא לשיטת הב"ח – שאנו נוקטים להלכה כרב נחמן שסבר שהקיפו גם בלולב וגם בערבה – וכפי שכתב הב"ח בעצמו וציין שכן הוא בספר המנהגים לרבי אייזיק טירנא.

ובאיטלי, שנמנעו מלהקיף בשאר ימי החג כלל ועיקר, ביום הושענא רבה הקיפו בערבה וכמבואר ב"שלי הלקט" שם.

מכל מקום, כאמור השולחן ערוך כותב שהמנהג הוא להקיף בהושענא רבה בלולב ובערבה כאחד, וכן כותב ה"רוקח": "וסובין בכל יום אחר תפלת המוסף פעם אחת... אך ביום ז'... מקיפין כל ישראל והושענא ביד כל אחד ואחד, וש"ץ ביד ימינו לולב והושענא וביד שמאל האתרוג ומקיפין ז' ואומר הושענות".

בנוסף לזה, הובא (במחזור ויטרי סדר סוכות) בשם רבינו שמואל ב"ר שלמה מכוך – טיירי, מבעלי התוספות, ש"פסק הלכה למעשה, שאם אין לולב בשאר ימות החג אין היקף כרבינו (– רש"י), אבל בשביעי אינו מודה לרבינו, דודאי כיון דשמא ערבה הוא בנטילה, יש היקף אע"פ שאין לולב, ועיקר".

והיינו, דכיוון שיש מחלוקת אם הקיפו במקדש בלולב או בערבה, ומנהגינו בכל ימי החג להקיף בלולב הוא לפי הצד שההקפה בלולב הייתה, ואם כן מי שאין לולב לא יקיף, אבל בהושענא רבה שיש לנו ערבה, ויש צד שההקפה בערבה הייתה, לכן יש מקום להקיף בערבה במקום הלולב. וכן דייק הב"ח (או"ח תרס, ג) מדברי ההגהות אשרי, וכן הביא מדברי המהרש"ל שנטה לכך, אך כתב "אלא שאין המנהג להקיף בלא לולב, לכן מי שאינו מוחזק ביראת השם ראוי לו שלא להקיף כי היכי דלא ליחזי כיוהרא".

אכן בעיקר המנהג להקיף בהושענא רבה גם בערבה, הנה הרמ"א, אף שבתחילה (ס"ב) מעתיק את דברי הבית יוסף שמקיפים גם בערבה, בהמשך דבריו (תרסד, ז) כותב ש"יותר טוב שלא לטלה עם הלולב כלל", אף בעת ההקפות. וביאר המשנה ברורה הטעם "כדי שיקיים בשלימות מצות נטילת ערבה", היינו שיהיה ניכר שמצווה בערבה מחמת עצמה בלי שייכות ללולב. גם רבינו האר"י הק' הזהיר שלא ליקח את הערבה יחד עם הלולב בעת ההקפות: "ולא תקחם קודם עם הלולב כמנהג קצת עמי הארץ, כי אין ראוי לעורר הגבורות והדינים בזמן כניסת החסידים" (שער הכונות סוכות דרוש ח). והיינו, כי עניין נטילת לולב והנענועים וההקפות הוא להמשיך החסידים, והערבות מעוררות בחינת הגבורות. וכן הביא המגן-אברהם (תרסד, ח) בשמו: "האר"י הזהיר מאד שלא לחברם, וכן יש לנהוג".

פרק ד': הקפת בימה או הקפת ספר תורה

ומי אוחז את הספר

המנהג הוא להקיף את ה'בימה' שעליה קוראים בתורה, וכן מוציאים ספר תורה ואחד מהקהל מחזיק אותה על יד הבימה. וכמו שכתב המחבר (סעיף א): "נוהגים להעלות ספר תורה על הבימה ולהקיפה..."

וביאר הב"ח, שעי"ז הוי"ן ההקפות שלנו דוגמת ההקפות במקדש שהיו סביב המזבח, "כי שמיעת התורה היא מכפרת עלינו כמו המזבח".

והוסיפו האחרונים (פמ"ג וביאור הגר"א) נופך, על פי מאמר חז"ל שאמר אברהם אבינו לפני הקב"ה: "תינח בזמן שבית המקדש קיים בזמן שאין בית המקדש קיים מה תהא עליהם?" אמר לו הקב"ה: "כבר תקנתי להם סדר קרבנות כל זמן שקוראין בהן מעלה אני עליהן כאילו מקריבין לפני ומוחל אני על כל עונותיהם". הרי שבזמן שאין ביהמ"ק קיים הקריאה בתורה נחשבת כהקדבת קרבן במזבח, ולכן אנו מקיפים את הבימה שעליה קוראים בתורה שהיא דוגמת המזבח במקדש.

והידד ה'ביכורי יעקב' (סק"א), שהספר תורה הוא העושה את הבימה דוגמת המזבח, והקפת הבימה לבד לא סגי. ולאור זאת כתב שראוי שיהיה הספר תורה על הבימה עד שהקיפו כל הקהל, "ולא כמו שנהגין קצת כשמגיע הש"ץ להמקום שעולין בו להבימה מוליכין הספר תורה לפניו עד ארון-הקודש".

עוד כתב לפי זה (סק"ב), שאם אין לקהל ספר-תורה לא יקיפו כלל, שרק על ידי ספר התורה הוי הבימה דוגמת המזבח.

גישה זו, שהספר תורה מעבב את ההקפות, כבר מבואר בדברי המהרי"ל שכתב: "יחיד אין צריך להקיף, לפי שאין מוציאים ספר תורה בפחות מעשרה, כי לדוגמת המזבח אנו מקיפין לספר תורה".

אכן לעומת זאת מצאנו דעה אחרת, הסוברת שעיקר ההקפות תלויים בבימה, ואילו הספר תורה אינו מעבב את ההקפות. כך כתב ה'בן איש חי' (שם או"ט 1): "בכל ימות החג יוכל להקיף את התיבה שבבית הכנסת, אע"פ

שאינ עליה ספר תורה, דאין הנחת ספר תורה על הבימה מעכבת בדבר ההקפות, כי העיקר לפי הסדר בזה הוא התיבה".

וכך כתב אחריו בעל 'כף החיים' (סק"ב), והוסיף לדבריו שני הוכחות: א', מלשון הרמב"ם שכתב: "וכבר נהגו ישראל בכל המקומות להניח תיבה באמצע בית הכנסת ומקיפין אותה בכל יום כדרך שהיו מקיפין את המזבח זכר למקדש", הרי שלא הזכיר כלל הקפת ספר תורה רק 'תיבה'.

ב', גם בדברי האר"י הק' ב'שער הכוונות' לא מוזכר עניין הקפת ספר תורה אלא הקפת התיבה, וכמו שכתב (דרוש ה' מסוכות): "ואחר כך מקיפין את המזבח או את התיבה פעם אחת בכל יום עם הלולב ומיניו, והכוונה היא להמשיך החסדים הנזכרים מבחינת אור מקיף אל המלכות הנקראת מזבח או תיבה".

אמנם כל אחת משתי ראיותיו אלו יש בהם מקום דחייה. מה שהוכיח מלשון הרמב"ם, הנה כבר צידד הב"ח (כאן בקצרה, והאריך בזה בס' קנג, ובשו"ת הישנות סי' יז) שה'תיבה' הנזכר בדברי הראשונים אינה ה'בימה' שעליה קוראים בתורה, אלא ה'עמוד' שלפניו עומד הש"ץ בתפילה, ובה היה מונח באופן קבוע ספר תורה אחד (ואותה היו מוציאים לרחובה של עיר בעת תענית כמבואר במשנה). ותיבה זו היו מקיפים בחג הסוכות. ואם כן הוא, לא היה צריך הרמב"ם לפרש במיוחד את היקף הספר תורה, כי ה'תיבה' כללה גם ספר-תורה המונח בה. וכן פירש ה'ביכורי יעקב' שם את דברי הרמב"ם.

ובזה מבואר גם לשון הרמב"ם שכתב שבעת ההקפות נוהגים 'להניח תיבה באמצע בית הכנסת'. ומשמע שלא זה הוא מקומה הקבוע, ולכאורה הרי ה'בימה' קבועה ועומדת באמצע בית הכנסת. אלא שהרמב"ם מיייר ב'תיבה' הוא ה'עמוד' הנמצא בדרך כלל במזרח בית הכנסת על יד ארון הקודש, ולשם ההקפות יש להזיזה ממקומה הקבוע ולהניחה באמצע בית הכנסת!

אבל בזמנינו שאין נהוג 'תיבה' זו, מקיפים את ה'בימה', ולכן צריך להוציא במיוחד ספר תורה לצורך ההקפות.

גם מה שכתב שהאר"י הק' לא הזכיר את עניין הקפת הספר תורה, רק הקפת הבימה, הנה ראה זה פלא אשר בספר 'שם חדש' על ה'יראים' להמקובל רבי חיים דניאל שלמה פינסו (מצוה תכב) הביא לשון 'שער הכוונות' (דרוש ג): "על ידי הקפת המזבח או הספר תורה בזמנינו". ולפי זה אדרבה מפורש יוצא מדברי האר"י הק' שההקפות צריכות להיות סביב הספר-תורה (ומזה הוכיח לאידך גיסא, שהעיקר הוא הספר-תורה ואי"צ כלל 'תיבה'. אמנם שוב הביא מהמשך דברי שעה"כ בדרוש ה' - שהביא 'כף החיים' - שהזכיר הקפת 'מזבח או תיבה', משמע שצריך ג"כ תיבה).

ואמנם בכל דפוסי שעה"כ לא נמצאת גרסה כזו, אלא הגרסה היא 'הקפת המזבח או התיבה בזמנינו'. אולם הרב 'שם חדש' נסתלק בשנת תר"א, ובזמנו שער הכוונות עדיין לא נדפס, וכנראה שבכתב היד שראה היה הגרסה כן. ובזמנינו נדפס ספר 'שער התפילה' מכת"י מוה"ר חיים ויטאל, שהוא המקור לספר 'שער הכוונות' (שנערך ע"י בנו מוה"ר שמואל ויטאל), ושם (עמ' שסח) נמצא כתוב בדברי ה'שם חדש'.

והנה לשון השו"ע הוא 'נוהגים להעלות ספר תורה על הבימה', משמע שמוניחים את הספר תורה על הבימה כמו בעת קריאת התורה, וכן משמע ביתר ביאור מלשון הר"צ גיא (שם): "להעמיד ספר תורה על גבי התיבה". וכן הוא לשון ה'מחזור ויטרי': "ונותנים עליה ספר תורה".

אמנם המנהג כיום כידוע הוא שאין מניחים את הס"ת על גבי הבימה, אלא אחד עומד על יד הבימה ומחזיק בחיקו את הס"ת. וגם לזה מצאנו סמך בלשון חז"ל מקמאי, הלא הוא ה'כלבו' (הל' תפלת המועדות סי' נב), שכתב: "יעלה האוחז הספר על המגדל וספר תורה בורעו ויעמוד שם עד אחרי השלימים הושענות היום".

וכן הוא בדברי המדרש שהביאו הראשונים כמקור למנהג ההקפות: "בזמן הזה חזן הכנסת עומד כמלאך האלקים וספר תורה בורעו והעם מקיפין אותו דוגמת מזבח". וכבר עמד על שינויי הלשונות בעניין זה ה'פרי מגדים' (שם) והכריע במנהגינו: "בלבוש 'זמניחים ספר תורה על התיבה', לאו דווקא, אלא אוחז אותו".

ומי מחזיק את הספר תורה בעת ההקפות? כיום נהוג בהרבה מקומות שמכבדים בזה את מי שאין לו לולב, כגון בחור, שהרי הוא ממילא אינו יכול להקיף לדידן דנקטינן שאין היקף בלא לולב.

אמנם בקהילות הספרדים היה נהוג שאחיות הס"ת בעת ההקפות הוא כיבוד גדול, 'וקורין אותו 'ספר הושענות' כנודע, והוא נמכר בדמים יקרים' (הגר"ח פלאג'י אב"ד איזמיר בשו"ת 'לב חיים' ב, קכה). ובדומה לזה מתבאר מדברי ה'ארחות חיים' (תפילת המועדים או"ד) שכיבוד באחיות הס"ת בעת ההקפות את העולה האחרון של קריאת היום, "לפי שכבודה של תורה שתהא מונחת בחיק אדם נכבד, שכן המסיים ראוי להיות גדול שבכולן".

ואשר על כן דנו הפוסקים מה יעשה מי שנתכבד באחיות הס"ת עם ההקפה שלו (וכן נוגעת שאלה זו במקום שאין אדם בלי לולב). וכתב הרב חיד"א (לדוד אמת ד, יד) כי "טוב שיתן ספר-תורה לאיש אחד להחזיק בתיבה עד שהוא יקיף, ויזכה בשתייהן". אך "אי לא אפשר, לא יחוש אם הוא אינו מקיף - דגדול המעשה". והיינו על דרך מה שאמרו חז"ל "גדול המעשה" (העושה שאחרים יתנו צדקה) יותר מן העושה".

אך ה'כף החיים' (או"ו), לשיטתו דלעיל, שהספר תורה אינו עיקר רק היקף הבימה, כתב: "ולא ידענא מאי גדול המעשה שיש בכאן, דהא עיקר הס"ת שמוניחין על התיבה אינו אלא מנהג בעלמא, ולפי דברי האר"י ז"ל אין צריך, ולמה יבטל התיקון הנעשה על ידי ההקפה בשביל זה, אלא אדרבה, נראה דלא יחוש על זה ויעשה ההקפה".

ויש שכתבו (הליכות שלמה - פסקי הגרש"ז אויערבאך עמ' רלח; לוח חב"ד - מייסודו של הגרא"ח נאה ובנו הג"ר ברוך), שבמקרה שאין אחד מהקהל שאין לו לולב, מוטב שיניחו את הס"ת על הבימה (וכמשמעות דברי הראשונים דלעיל שכך הוא המנהג מעיקרא).

פרק ו: הארת מקיפין

סוד ההקפות במשנת החסידות

לעיל הובאו שני טעמים לעניין ההקפות בחג הסוכות על דרך הפשט. אך כמו בכל מצווה ומנהג, ובפרט בעניין ההקפות, בחכמת האמת ובמשנת החסידות מתגלים עוד טעמים פנימיים, רזי דרוין. וכבר כתב ה'ביכורי יעקב' בדבריו שציטטנו בתחילת המאמר על מנהג ההקפות ש'היא מצוה רבה כמבואר בפרט להבאים בסוד ה'". ועל כן, אף שאין לאנשים בערכינו עסק בנסתרות, נציץ קמעא מבין החרכים להאיר את עינינו בסוד ענין ההקפות.

בדברי האר"י הק' מתבאר ששני חלקים הם במצוות הלולב - הנענועים, וההקפות, וכל חלק מכון כנגד חלק אחר בהארה הנמשכת על ידי כללות מצוות לולב, וכמו שכתב (שער הכוונות דרוש ג): "...והמשכת החסדים דו"א (- זעיר אנפין) באור-פנימי ואור-מקיף, שניהם נעשים על-ידי מצות הלולב, אלא שעל-ידי נטילת לולב ועשיית הנענועים נכנס האור הפנימי, ועל-ידי ההקפת המזבח עם הלולב נכנס אור המקיף...".

עוד סוד בענין ההקפות, נמצא כתוב בספר הקדוש 'משנת חסידים' (מסכת ימי סוכה י, א): "ובהקפה שמידי יום ביום אנו ניצולים משר אחד הכולל עשר שרים מע' אומות, וביום שביעי זה של ערבה אנו מקיפים שבע הקפות להנצל מכולם כאחד".

ושני הסודות הללו מיישך שייכי, כי כידוע כח האור-מקיף הוא לדחות את יניקת החיצונים והקליפות, שמהם כח אומות העולם. וכמו שכתב בספה"ק 'פרי צדיק' (סוכות אוב"ט) בייחוד לענין ההקפות: "...ונעשה מזה אור מקיף

המכניע החיצונים והקליפות, וכמו כן פועלים במצות סוכה ובהקפות הלולב להכניע החיצונים להקדושה ע"י אור המקיף.

וזהו עומק השוואת ההקפות של חג-הסוכות להקפות דיריחו כמבואר בירושלמי שהבאנו בתחילת המאמר, וכמו שכותב ה'פרי צדיק' שם: "והוא ענין אחד כעין הקפות של יריחו שבכל יום היה מקיפים כל ישראל פעם אחת וביום השביעי בשבת הקיפו שבע פעמים עד שנפלה החומה ובוזה הכניעו את כללות שבעה אומות שבארץ ישראל שהיה זה לעומת זה נגד ה' מדות שבקדושה כידוע מפני שהיתה מנעולה של ארץ ישראל".

עניין הכנעת שבעים האומות על ידי ההקפות האריך לבאר הרה"ק בעל 'מאור ושמש' (פנחס ד"ה ובחדש):

"הנה ידוע ששבעים פרים היו מקריבין בחג הסוכות נגד שבעים אומות והם פוחתים והולכים כידוע, והנה היו מקיפין את המזבח בחג הסוכות בכל יום הקפה אחת וביום הושענא רבה שבעה פעמים, וכן אנחנו עושין כן ומקיפים עם ה' מינים בכל יום פעם אחת וביום הושענא רבה שבעה פעמים... ובכל יום היה כנגד עשירית אחד משבעים אומות, וביום השביעי היו מקיפין שבעה פעמים כנגד כללות ז' עשירות..."

ובמקום אחר (רמזי סוכות והו"ר ד"ה עמים) ביאר העניין בהרחבה יתירה:

"הנה ידוע מאמרם ז"ל כי ע' פרי החג היו קריבין נגד שבעים האומות להגין עליהם. ואמרנו בו כי הוא מן הצורך להביאם למען יסכימו שרי השבעים אומות בטובת ישראל אחרי כי ידעו אשר כל קיומם בעולם וכל שפע טובם הוא בא בעבור ישראל. אמנם לאשר כי הרשעים כים נגרש השקט לא יוכלו, אנו מקיפים עצמינו בחומות ברזל הוא זכות השבעה רועים הארשיפיון עילאין, והם ההקפות הנעשים בו' ימי החג. וזהו נרמז בפסוק 'הן שמתי חול גבול לים וגו', שפירושו שהרשעים המשולים לים כמאמר הכתוב 'והרשעים כים נגרש', שם השם יתברך גבולם את החול הם ישראל עם קרובו המשולים לחול כאמור 'והיה מספר בני ישראל כחול הים' וגו' ובהרבה מקומות, שלא יוכלו האומות לעבור את גבולם להרע לישראל. ותוקף הגבול והחומה הוא זכות השבעה רועים. ובהושענא רבה היו קריבין ז' פרים לנגד כללות כל האומות אשר מספרם נחלק לשביעיות, גם אנו עושין ז' הקפות יחד ביום זה להכניען הע' שרים שהיו כולם כבושים תחת יד ישראל ושלא לעבור את גבולם להרע להם, ובכל יום מימי החג נעשה בכל יום הקפה אחת להכניע בכל הקפה עשרה שרים כנוצר לעיל, ובהושענא רבה נעשה כללות כל הקפות של ז' ימי החג שעברו להכניע כל השבעים שרים יחד".

בדרך זו, שענין ההקפות הם להציל את ישראל מיד האומות, הפליא הרה"ק ה'אמרי נועם' מדו"קוב (ב, ד"ה וישב) לרמז זאת בסך הכולל של ההקפות שאנו עושים במשך כל ימי החג – כולל ההקפות עם הספר תורה שאנו עושים בימים אחרונים של חג:

"כתיב 'כי סבבוני כלבים עדת מרעים הקיפוני כארי ידי ורגלי' וכו', וכבר הבאתי במקום אחר בשם הקדמונים אשר חרבו של הקב"ה הוא השם 'יוה"ך', ובוזה מכניעים את הרשעים. ולדרכינו זה השם עולה 'א"ם' שהוא הסוכה – 'א"ם הבנים שמחה' – (הסוכה היא בבחינת ה'בינה' שעליה רומז הכתוב הזה כידוע), אשר אז משפילין את האומות וידין נצח. גם מספר הקפות שעושין הם כמספר זה השם, כי בששה ימי החג הם ששה הקפות,

ובהר"ר הם זיין, ובשמיני עצרת ושמחת תורה הם כ"ח – סך הכל הם מ"א הקפות, והוא הרמזו בר"ת 'ה'קיפוני כ'ארי ידי ו'רגלי' ר"ת זה השם, אשר על-ידו שאנו עושין מספר הקפות הנ"ל, מצלת ומגנת עלינו מן האי כלב רע ומניף עליו חרבו של הקב"ה להכניעו".

אך לעומת האמור, שטעם ההקפות הוא **להכניע ולשבר** כח האומות, רבינו המגיד ממעזריטש ז"ע דיבר בקדשו שענין ההקפות הוא **ההשפעה** לאומות העולם, וכתוב בספרו הק' 'מגיד דבריו ליעקב' (אות רסח):

"הנה ידוע שכל עניני מצות החג כמו ע' פרים וניסוך המים הם מרומזים נגד ע' אומות כמו שכתוב בזהר על הפסוק 'מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה' – שלא יקטרגו ויפרידו הדביות והאהבה שבין ישראל לאביהן שבשמים, לכך ישראל עושין מצות חג הקדוש ומשפיעין לע' אומות כנ"ל. והנה הגם שישאל משפיעין לאומות העולם, מכל מקום השמחה גדולה היא לישראל שכל האומות הם נכנעין וכפופין להשפעתן וכל הע' שרים שותין מתמצית ארץ ישראל, וממילא באה מתחלה לישראל השפעה גדולה עד אין קץ שהם נעשין צינור לכל העולם, ולכן נקראו 'זמן שמחתנו', הגם שמצוה לשמוח בכל הרגלים אך עתה השמחה יתירה ומכופלת, א' בשביל השפעה הגדולה הבאה להם, ועוד שכל האומות נכנעין תחת ידם וכפופין להן.

"ונחזור לענין, שכל עניני מצות החג היה להשפיע לע' אומות וגם ה' הקפות של ימי החג שהוא הקפה בלולב ובמיניו הוא גם כן רמז אל האומות העולם, הגם שד' מינים אלו מרומזים אל ד' אותיות הו"ה עם כל זה הם רק הארות משם וענפים מהאילן גופא, כי שורשם הם צמחים שהם תחת המזלות כמו שאמרו רז"ל 'אין לך כל עשב ועשב שאין לו מזל ברקיע המכה ואומר לו גדל'. וידוע שכוכבים ומזלות הם תחת ע' שרים והם גם כן נקראין 'ענפי האילן' כידוע מספר הזהר. נמצא כי כל הקפות החג הוא לתועלת הע' שרים, כי הם שורשן ולכן הם גדילין וצומחין על ירי הכוכבים ומזלות".

עוד ענין נפלא בסוד ההקפות של ימי חג הסוכות – לעומת ההקפות של שמחת-תורה, כתב בספה"ק 'עבודת הלוי' להרה"ק רבי אהרן מסטראשעלע תלמיד הרה"ק בעל ה'תניא' (שמיני עצרת ד"ה בצלו):

"בכל ז' ימי החג מקיפים ישראל עם ד' מינים את התורה, ובשמיני עצרת הוא להיפוך שמקיפים עם ספר תורה. ושניהם טובים כאחד, כי פעם ישראל הם במדריגה יותר נעלה מהתורה, ופעם מצינו שהתורה גבוה יותר מישראל, כי פעם כתיב 'בראשית – בשביל ישראל', ופעם כתיב 'בראשית – בשביל התורה'.

"כי מתחילה אנו ממשיכים בחינת מקיפין בתורה, ואחר כך כשנמשכין המקיפין בתורה – אז התורה משפעת המקיפין לישראל, וזהו 'שמחת תורה' – כלומר שהשמחה הוא להתורה שישאל המשיכו בה המקיפין..."

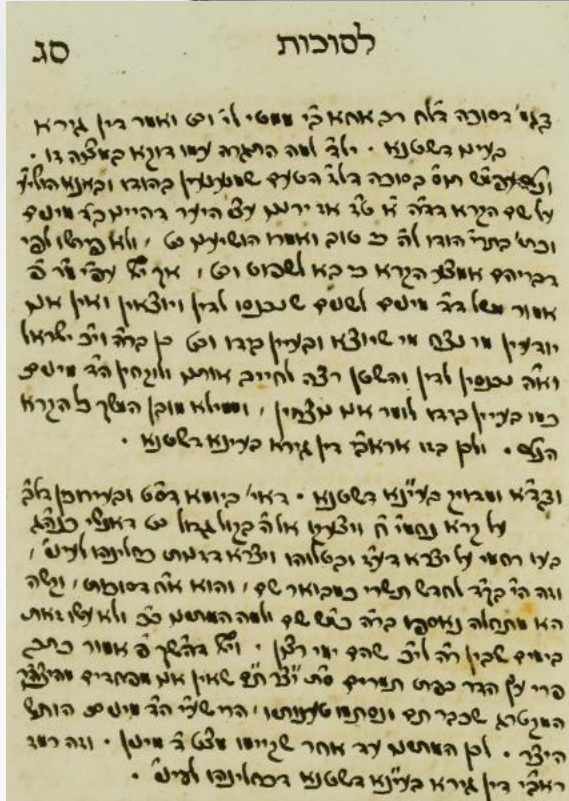
נעתיר אפוא לפני אבינו שבשמים, שיוכנו לערוך את המנהג הנכבד והנשגב הזה, בכל פרטיה ודקדוקיה, ובאתערותא דמוחא וליבא, ויומשכו על ראשינו ההשפעות הנפלאות לחיותינו כל הימים, וכדכתב המהרש"א (הובא בפרק א') שישמרנו הא-ל מצרותינו, 'מכל צרות יושענו, אמן ואמן כיה"ר.

רחשי הצפונות

הגאון רבי אברהם טריביטש זי"ע

בעמח"ס קורות העתים

המחבר הגאון רבי אברהם טריביטש מגאוני ניקלשבורג, בבחרותו למד בישיבת המפורסמת בפראג, ובשנת תק"ל נסמך להוראה ע"י גדולי העיר, ביניהם גם בעל ה'נווד ביהודה', אשר הפליגו בשבחו של הנער הצעיר "...אשר שימש לפני ביישיבה, בהווית דאביי ורבא, פלפלא חריפתא טבא, והוא יתיב קמאי בדרא קמא, זה כמה שנים, יקר מפז ומפנינים, לו תעוז החכמה בינת נבונים, בקי בכמה מסכתות והרבה קנינים. והנני נותן לו מהודי הוד והדר ילבש..." מחיבורי רבינו נדפס 'קורות העתים' וידוע על חידושים ממנו בהלכה ובאגדה שנותרו בכתב יד. בצעירותו הסתופף בצילו של הרה"ק ר' שמעלקא מניקלשבורג זי"ע, וכדכותב בספרו קורות העתים, וזה לשונו: בא לכאן הרב הגאון הגדול הקדוש והחסיד המקובל מו"ה שמואל הורוביץ אשר מקודם היה רב בעיר ריטשוואהל במדינת פולין ... משך לב העם וקרבים לד' הסיר ערלת הלב וערלת הבשר ופיזר כל מעותיו לצדקה.

כתבי יד זה – ספר עם חידושים נפלאים על התורה ומועדים – היה באוצר קודשם של הרה"ק רבי צבי הירש שפירא בעל ה'דרכי תשובה' ממונקאטש זי"ע – והספר חתום בחותמו הקדוש. כמו כן נרשם בפנקס הספרים של בנו הרה"ק בעל ה'מנחת אלעזר' ממונקאטש זי"ע ונשתעשעו בו הני אשלי רברבי.

המחבר הגדול, לרוב ענוותנותו העלים שמו משער הספר, "...ישתבח הבורא ויוצר הרים בדעת ימלאו חדרים, הבאת לחם בכורים.. על התורה סדורים ועל הזמנים אמורים, ולא קראתי בשמי פן ואולי איזה כח אחר מעורב בו אשר לא נקרא תפארתו עליו, ואתה קורא נעים, יצאו מחדרי בטן מי שיהי' אף מקטן הערך ושפל ברך, אל תביט אל האומן ואל מראהו רק על המוציא כלי למעשהו, אם הדברים כנים וטובים הם חזקם ואמצם ויתקיימו בי ובהם ולבי ובשרי ירננו אל-א-ח!..."

בספר מועתקת הסכמתו של גאון הדור המהר"ם בענט אב"ד ניקלשבורג, "...תורת חכם מקור מים חיים ונחל נובע דעת ויעלה על שפתיו פרי עץ ארץ זבת חלב ודבש תחת לשון חכמים.. אם הרבה קר ושנה, ככל החזיון הזה חזה.. הרבני המופלג מו"ה אברהם טריביטש נר"ו" (מעט משבחי המהר"ם באנעט בהסכמתו).

למיטב ידיעתנו לא נדפסו חידושים אלו מעולם ומובאים כאן לראשונה.

עצי היער דהיינו בד' מינים וכת' בתר' הודו לה' כי טוב ואמרו הושיענו וכו', ולא פירשו לפי דבריהם אמצע הקרא כי בא לשפוט וכו', אך י"ל עפ"י מ"ר פ' אמור משל דד' מינים לשנים שנכנסו לד'ין ויוצאין ואין אנו יודעין מי נצח מי שיוצא ובעיין בידו וכו' כן בר"ה וי"כ ישראל וא"ה נכנסין לד'ין והשטן רצה

לסוכות

בגמ' דסוכה דל"ח רב אחא ב"י ממטי ל"י וכו' ואמר דין גירא בעינו דשטנא.
 יל"ד למה התגרה עמו דוקא במצוה זו. ונל"פ עפ"י ש"ת תוס' סוכה דל"ז
 הטעם שמנענעין בהודו ובאנא הושיע' על שם הקרא דד"ה א' ט"ז אז ירננו

לחייב אותנו ולוקחין הד' מינים כמו בעיין בידו לומר אנו מנצחין, וממילא מובן המשך כל הקרא הנ"ל. ולכן בזה אראב"י דין גירא בעינא דשטנא.

ובד"א ומדויק בעינא דשטנא, דאי' ביומא דס"ט ובעירובין דל"ב על קרא נחמ"י ח' ויצעקו אל ה' בקול גדול וכו' דאנשי כנה"ג בעו רחמי על יצרא דע"ז ובטלוהו ויצרא דנות כחלינהו לעיני, וזה הי' בכ"ד לחדש תשרי כמבואר שם, והוא א"ח דסוכות, וקשה הא מתחלה נאספו בר"ה כמ"ש שם ולמה המתין כ"כ ולא עשו זאת בימים שבין ר"ה ל"כ שהם ימי רצון. וי"ל דהש"ך פ' אמור כתב פרי עץ הדר כפת תמרים ס"ת יצ"ר ת"ם שאין אנו מפחדים מהיצה"ר המקטרג שכבר תם ונסתמו טענותיו, הרי שע"י הד' מינים הותש היצר. לכן המתין עד אחר שקיימו מצו' ד' מינין. וזה רמז ראב"י דין גירא בעינא דשטנא דכחלינהו לעיני.

ובזה נל"פ גמ' דב"ב ד"ו שטן ופנינה לש"ש נתכוונו דרשה ראב"י בפפוניא אתא שטן ונשקי' לכרעי, ו"ל משום שרב אחא ב"י תמיד הי' רגיל להתגרות עמו ומתנגד לו, א' בד' מינים כנ"ל, ב' בכתובות ד"ז ראב"י מרכיב לה אכתפ' ואמר דדמי' עלי' ככשורא ר"ל שאינו מתירא ממנו, ג' בקידושין דכ"ט בהאי מויק דשבעה רישין דבטלי' ראב"י, ומשום דבפעם הזאת נהפך לדבר טוב עליו לומר שטן ופנינה לש"ש נתכוון אתא ונשקי' לכרעי.

טעם למנהגים שעושין שני מיני הקפות, בה"ר עומדים עם הספרי באמצע על הבימה ומקיפים אותה, ובש"ת מקיפין בס"ת את הבימה. נ"ל דידוע שהתורה היא כולה שמותיו ית', והוא ותורתו אחד. וכשם שהוא ית' אין סוף כך התורה, וכשם שהוא ית' אור המקיף וגם אור פנימי מכל העולמות ומרכז וחיו' שלהן כך התורה אור מקיף וכמו עיגול שאין לה קצוות וראש וסוף ונועץ סופה בתחלתה, שעל כן אצל הסיום מיד קרינן בראשית, כלומר אל תחשוב שכאן הסיום. וגם היא אור פנימי ומרכז וחיו' לכולם כנשמה לגוף, כמ"ש וחיי עולם נטע בתוכינו, ולזה רומזים שני הקפות הנ"ל.

בקהלת, תן חלק לשבעה וגם לשמנה, ואחז"ל אלו שבעת ימי חג וגם לשמנה זו ש"ע. רצ"ל לפ"ז מאי המשך סיפא דקרא כי לא תדע מה רעה יהי' בארץ. ונ"ל בהקדם פ' חדש על מ"ש שמיני רגל בפ"ע, דאי' במד' וילקוט סוף פ' פנחס א"ר לוי בכל חודש וחדש ביקש קב"ה ליתן לישראל מועד, בניסן נתן, באייר נתן פ"ש, בסיון נתן, בתמוז ביקש ליתן להם מועד גדול ובעשיית העגל הפסידו ג' חודשים תמוז אב אלול שהיו כבעס, בא תשרי ופרע להם ג' מועדי' ר"ה י"ב סוכות, אמר הקב"ה לאחרים הוא פורע ולעצמו אינו נוטל תן לו יומו, זו ש"ע. והוא אומרם שמיני רגל בפ"ע לחדש תשרי עצמו. אך לפי המדרש הנ"ל קשה הרי כל זמן החורף לא נתן להם מועד. וי"ל דאי' בילקוט שם, ד"ט של שבועות הוא עצרת של פסח ולמה שם רחוק ממנו מ"ט יום ועצרת דחג סמוך לו, משום דשם הקיץ בא אמר קב"ה בואו עוד הפעם ואשתעשע עמכם, אבל כאן החורף והסתיו ממשמש ובא ויש טרחות גשמים ודרכים רעים אמר קב"ה מה אני מטריח את בני וכו' משל וכו' אלא עכבו עוד יום אחד. ומעתה אם הי' חס עליהם פ"א מלבוא מכ"ש כל החורף היו צריכים כל חודש לעלות א"ו הכוונה מתחלה לא הי' כלל על החורף. וז"ש תן חלק לשבעה ימי החג, וגם לשמנה ר"ל העצרת דשם אחר מ"ט יום וכאן מיד לשמנה, ולמה משום כי לא תדע מה רעה יהי' בארץ.

(לפ' וזאת) הברכה

בילקוט בשם ספרי, ורצון שוכני סנה שעשה רצון מי שנגלה אל משה בסנה, ולקדקד נזיר אחיו שהיה פרוש מאחיו ועשאוהו נזיר. וק' איך תלי' דוקא במה שנגלה בסנה, וגם מה שייכות אלו שני דברים יחד. ונ"ל דאי' בגמ' דשבת דקל"ט מיום שפירש יוסף מאחיו לא טעם טעם יין שנא' ולקדקד נזיר אחיו ואף הם לא שתו שנא' וישתו וישכרו עמו וכו', וצריך טעם דבשלמא הם לא שתו שנצטערו והתחרטו למכירתו אבל יוסף הוא השליט ושר ומושל, אלא שהשתתף בצרת אחיו ואביו, ואי' בגמ' ובילקוט טעם שנגלה ית' למשה

בסנה ולא באילן אחר כדי לשתף בצרת ישראל בגלו' וכמ"ש עמו אנכי בצרה. ז"ש ורצון שוכני סנה שעשה יוסף רצון מי שנגלה למשה בסנה ששיתף ג"כ עצמו בצרת אחיו, שהרי ולקדקד נזיר אחיו שהי' נזיר מיום שפירש מאחיו.

וימת שם משה עבד ה'. בילקוט בשם ספרי לא בגנותו דיבר הכתוב אלא בשבחיו שכן מצינו נביאים ראשונים נק' עבדים שנא' כי לא יעשה ה' דבר כ"א גילה סודו אל עבדיו הנביאים. ונ"ל ענין השבח הזה ע"ד גמ' דברכו' דל"ד שאמר ריב"ז על רחב"ד שדומה כעבד לפני המלך ואני כשר לפני מלך, ופי' רש"י כעבד שנכנס ויוצא בלי בר אבל השר אינו רגיל כ"כ לפניו, ובפ' בהעלתך גבי עמדו ואשמעה פי' רש"י אשרי ילוד אשה שכך מובטח דכל שעה שרוצה הי' מדבר עם השכינה, א"כ במעלה זו נקרא משה עבד ה'.

ובילקוט ריש יהושע נמי משמע דמשה נק' עבד למעלתו, דאי' שם יש שקרא עצמו עבד וגם הב"ה קראו עבד ויש כו' משה קרא עצמו עבד אתה החלות להראות את עבדך, והב"ה קראו עבד משה עבדי מת, שלמה קרא עצמו עבד ונתת לעבדך לב שומע והקב"ה לא קראו עבד. ונ"ל עפ"י גמ' דר"ה דך"א בקש קהלת למצוא דברי חפץ שבקש להיו' כמשה יצאה ב"ק ולא קם נביא וגו', וח"א נביאים לא קם אבל במלכ"י קם ומה אני מקיים בקש קהלת וכו' שבקש לדון דינים שבלב בלא עדים והתראה יב"ק כתוב יושר וכו' עפ"י שנים עדי' וכו'. ונל"פ דגם מ"ד הראשון כן הוא שבקש להיות כמשה שהי' לו לב שומע ודן דינים שבלב בלא עדי' והתראה שלא ירבה עליו הטרחה כי קצר הזמן בהיותו דן לבדו לכל ישראל קודם מינוי סנהדרין בעצת יתרו, כי הופיע בו רה"ק ויכול לדון בלב, ולמעלתו זה קרא עצמו עבד וגם קב"ה קראו עבד נאמן קראת לו שמוסר המלך גנוי וכל אשר יש לו נתן בידו, ובוה רצה שלמה לדמות אליו לדון דינים שבלב לכל תכבד עליו המשאוי וכמ"ש כי מי יוכל לשפוט את עמך הכבוד, לכן בקש ונתת לעבדך לב שומע כמשה ולכן גם הוא קרא עצמו עבד, אבל הקב"ה מייאן בזה ויצאה ב"ק ולא קם כו' משום שכבר ניתנה תורה ונתחדשה הלכה עפ"י שנים עדים וכו'.

בגמ' דסוטה ד"ג משה מת ומוטל בכנפי השכינה ומה"ש אומרי' צדקת ה' עשה וכו' קב"ה אמר מי יקום לי עם מרעים כו' שמואל אמר מי כהחכם וידע פשר דבר, רי"א והחכמה מאין תמצא וגו', רנב"י אמר וימת שם משה עבד ה'. וקשה בשלמא כלוהו אמרו דבר הספד להזכיר מעלתו אבל רנב"י אמר מעשה שהי' וקרא בכתבו, ועיי' מהרש"א. ונל"פ דיל"ד בקרא מאי וימת ש"ם. אלא דאי' בכתבו' דק"י כל הקבור בא"י כאלו קבור תחת מזבח, עולא הוי רגיל דהוי סליק לא"י לסוף נח נפשי' בח"ל אתו ואמרו לי' לר"א אמר אנת עולא על אדמה טמאה תמות בתמי'. ואי' בספרי' הקבור בא"י הוא במעלת בן והקבור בח"ל נק' בבחי' עבד, ולז"א וימת ש"ם משה בח"ל וממילא נק' עבד, וגם רנב"י הספיד עליו והי' קובל על זה על משה איך וימת ש"ם במדבר בבחי' עבד.

שם סמליון אמר וימת שם משה ספרא רבה דישאל, ותמוה וכי לא מצא שבח למשה רק ספרא רבה ומאי שבח בזה.

ונ"ל עפ"י גמ' דמגילה ד"ה והכי קיימ"ל ב"ד סי' רע"ד צריך הסופר שיהי' ס"ת לפניו לכתוב מתוכו שאסור לכתוב אות אחת שלא מן הכתב, ופריך הגמ' שם מן ר' מאיר שכתב מגילה מלבו, ומשני שאני ר' מאיר דמקיים בי' ועפעפי' יישירו נגדך וכו' מיושרין הן אצל ר' מאיר, אבל אחר לא משום שכחה. והנה טעם שהשכחה גובר בעולם ידוע משום שלא קבלו התורה מפי הקב"ה עצמו רק ע"י משה, כמ"ש במדרש ישקני מנשיקת פיהו, אבל משה שקבל הכל מפי הגבורה לא הי' אצלו שכחה, ולכן אף שאז עדיין לא הי' לו ס"ת אעפ"כ מותר לו לכתוב בע"פ. ז"ש ספרא דישאל מה שאין רשאי לעשות כן שלא מן הכתב כמשה.

פסקי הלכות

מהלכות סוכה

א. שינה בסוכה במטת קומתיים: מי שיש לו סוכה קטנה ומשפחה גדולה ויש כמה בנים שצריכים לישון בסוכה ואין מקום לכולם מותר להם לישון במטה על גבי מטה (הנקראת מטת קומתיים) (ובתנאי שלא יהיה עשרה טפחים בין מטה למטה וכדין הישן תחת המטה בסוכה שאין בכך איסור אם המטה אינה גבוהה עשרה טפחים) (ש"ת שבת הלוי ח"ז סי' ל"ו וע"ע בח"ח סי' קמ"ג ובח"י סי' פ"ז אות ב' ובמכתבי תורה מומרן וצ"ל שבסוף ספר מבית לוי מועדי השנה סי' י').

ב. ישיבה בסוכה שתלויים מעליה חוטי כביסה או סורגים שאין ביניהם ג' טפחים: חוטי כביסה התלויים מעל הסוכה אף שאין בין חוט לחוט ג' טפחים [והוא לבדו בין החוטים שפסולים לסכך] (הסוכה כשירה, והרצוה להחמיר על עצמו תבוא עליו ברכה אבל אינו יכול לחייב את שכניו להסיר את החוטים מעל סוכתו, וכן הדין בסורגי החלונות שיוצאים מעל גבי הסוכה שאי אפשר למנוע את השכנים שבקומות העליונות להוציא סורגים או לחייבם להסירם בסוכות מחמת רצונו להחמיר בכך) (הטעם להחמיר בכך נובע מחומרת הב"ח סי' תרכ"ו המובא בביכורי יעקב שם ובמשנ"ב שם סק"ז ובשעה"צ סק"ג ש"ל להחמיר שלא יהא בין העצים שהרעפים עומדים עליהם ג' טפחים דבפחות מג"ט אמרינן לבדו להחמיר ונחשב כאילו הוא סתום לגמרי בסכך פסול אמנם אי"ז רק חומרא דמעיקר הדין לא אמרינן לבדו להחמיר רק באופן שבצירוף הסכך פסול בב' המקומות ע"י לבדו יש ד"ט סכך פסול וכמבואר במשנ"ב סי' תרל"ב סק"ב ובשעה"צ שם סק"ז דנהי דאמרינן שיהא חשוב כאילו שניהם סמוכים זה לזה מ"מ לא אמרינן שיהא נחשב האויר שביניהם כסכך פסול וע"י בספר מבית לוי מועדים פ"ז סי' והערה י"ג בשם מרן וצ"ל דלכן מעיקר הדין אין פסול בחוטי כביסה וסורגים התלויים מעל הסוכה שהרי אין בצירוף כולם שיעור ד' טפחים סכך פסול, אלא שמ"מ המחמיר כד' הב"ח תע"ב, וענינו"ש בשם מרן וצ"ל ד"ל דגם לד' הב"ח כשר בנדוד"ד דהב"ח מיירי כשהסכך הפסול מתחת הסכך הכשר ולכן ס"ל דאם אמרינן לבדו להחמיר נמצא שהוא יושב תחת סכך פסול אבל בנדוד"ד שחוטי הכביסה הם מעל הסכך הכשר י"ל דכשר גם לד' הב"ח שהרי חמתה של הסכך הפסול מרובה מצלתה גם לאחר שאומרים לבדו דוד"ק).

והרצוה להחמיר על עצמו יש עצה ע"י שיניח סכך כשר בין הסכך הפסול ואז אין מצטרף הסכך הפסול לכו"ע (ע"י משנ"ב סי' תרכ"ו סוס"ק י"ז) ועצה זו שייכת יותר במציאות בסורגי החלונות ששייך להניח ביניהם סכך כשר ויש עצה מעשית נוספת לחבלי הכביסה שיחבר חלק מהחוטים זה עם זה וע"י נוצר מרחק של ג' טפחים בין החוטים ואין כלל חשש לבדו) (מבית לוי שם הערה י"ד).

ג. תליית כביסה ע"ג חבלים התלויים מעל הסוכה: אין לתלות כביסה על החבלים שע"ג הסוכה כיון שמצוי שע"י הרוח הכביסה מסתבכת בחוטים ויש סכך פסול ממש ברוחב ד' טפחים (ע"י מבית לוי שם סי' ע"י בהערה ט"ו שם שהביא משו"ת מנחת יצחק (ח"ח סי' ט') שכן דכשהכביסה עומדת זקופה יש לדון שמא דומה לנסרים שיש בהן ד"ט שהפכן על צידיהן שיש סוכרים דפסול ומסקנתו דמדינא מותר והמחמיר תע"ב וע"י"ש במבית לוי דבמה שמתנגדת הכביסה ברוח ותופסת רוחב ד"ט נראה שאין חשש דכיון שאינו קבוע לא נחשב כאהל לפסול).

ד. סוכה שמחיצותיה עשויות מתריסים שכשפותחים אותם אין מחיצות כשרות לסוכה: סוכה במרפסת שמחיצותיה עשויות מתריסי הזזה שכאשר פותחים אותם לא נשארות מחיצות כשרות לסוכה, יניח את הסכך כאשר הדפנות סגורות ואח"כ מותר לפותחם ואין צורך לנענע את הסכך לאחר שסגרים שוב פעם כדי להכשיר את הסוכה (ע"י שו"ת שבת הלוי ח"ח סי' קמ"ו שדן בזה וכ' דיש הרבה צדדים להקל דהרמ"א בסו"ס תרל"ה כ' דאין לעשות את הסכך קודם הדפנות והלבוש מחמיר גם בדיעבד אמנם הב"ח מוכשיר עכ"פ בדיעבד וי"ל דגם למחמירים אם יש מחיצה אחת נמי סגי כמ"ש הפמ"ג במשנ"ב סק"ה) (והגר"א וביכורי יעקב סק"ח סברי דבעינן כל הכשר דפנות) וגם מוכח בכמה ראשונים דכל הפסול בחוטט בגדיש הוא רק מדרבנן כמ"ש הנצי"ב במרומי שדה (י"ב א') ודלא כמשנ"ב ואף אם נימא דפסול מ"מ לא הוא תולמ"ה כמ"ש סו"ס תרכ"ו בסגירת הגג לאחר הסיכון, וע"ע בלבושי שרד סי' ט"ו ובשו"ת כת"ס יו"ד סי' קל"ט וע"ע בשבה"ל ח"ז סי' נ"ו שדן באריכות בענין זה כשהסיר הדפנות אחר שסייך כראוי כשהיו הדפנות עומדים).

ה. פתיחת וסגירת תריסים או דלת בשבת ויו"ט כשמכשיר בסגירתם את הסוכה: מותר לפתוח ולסגור תריסי מרפסת או דלת בשבת ויו"ט אף שבסגירתם הוא מכשיר את הסוכה שיהיה לה ג' דפנות כשרות ואין זה נחשב כעשיית מחיצה המתרת שאסורה בשבת ויו"ט כיון שיש להם צירים ומסילות (ספר מבית לוי מועדי השנה פ"ז סי' ט' והערה י"ב בשם מרן וצ"ל שהדבר דומה למ"ש הרמ"א בס' תרכ"ו ס"ג דבגגין העשויין עם צירים אין חשש בסגירתם בשבת ויו"ט משום בנין וסתירה מידי דהו אדלת של בית).

ו. סכך פסול למעלה מכ' אמה: אין לעשות סוכה תחת מרפסת אף אם המרפסת גבוהה מהסכך יותר מעשרים אמה (ע"י שו"ת שבת הלוי ח"ח סי' קל"ה דכן פשוט הגמ' סוכה ט: דפסול סוכה תחת סוכה אינו מדיני צל דנימא דאם על גבה סוכה גבוהה מכ' אמה דאינה עושה צל שתהיה כשרה, אלא הוא פסול בפני עצמו וכן משמע פשוט לשון הטור סי' תרכ"ו דצריך לעשות תחת אויר השמים לא תחת האילן ולא תחת בית דזה מורה דאם יש סכך על גבה בכל גוונא פסולה, וע"י"ש במ"ש מהשועות יעקב ושפת אמת).

ז. דופן סוכה המונח על גבי מדריגה במרפסת שרחבה ג' טפחים וגבוהה ג' טפחים מקרקע הסוכה: במרפסות שבונים היום מצוי שיש בסוכה מדריגה גבוהה ג' טפחים (או יותר) בגדר המרפסת שעשויה כדי לשבת עליה ובצדה החיצוני יש מעקה, אם גובה המעקה שמעל המדריגה הוא עשרה טפחים אפשר לחשב את המעקה לאחד מג' דפנות הסוכה על אף שהוא מרוחק מקרקע הסוכה ג' טפחים ומותר לאכול ולישון על המדריגה (ע"י שו"ת שבת הלוי ח"ח סי' קמ"ה ובבידור הלכות הכא).

ח. צירוף שטח מדריגה רחבה ג' טפחים וגבוהה ג' טפחים מקרקע המרפסת לשיעור ז' על ז' טפחים: במרפסות קטנות לפעמים אין שיעור שבעה טפחים על שבעה טפחים בקרקע המרפסת אמנם כשיש מדריגה בגדר המרפסת שהמעקה מונח בצידה החיצוני ניתן לצרף שטח זה לשיעור סוכה ז' על ז' טפחים גם כאשר היא גבוהה ג' טפחים או יותר מקרקע המרפסת והיא רחבה יותר מג' טפחים ובלבד שהיא הגובה של המעקה שע"ג הגדר י' טפחים מעל גבי המדריגה (עי' שו"ת שבת הלוי ח"ח סי' קמ"ה ועפ"י המבוא בשע"ת בסי' תרל"ד סק"ג משו"ת דבר שמואל סי' ר"ג).

ט. צירוף תקרה של חלק ממרפסת מקורה לשיעור סוכה ז' על ז' טפחים: מרפסת שאין בה שיעור שבעה טפחים על שבעה טפחים להכשר סוכה וצריך לצרף לה פחות מג' טפחים סכך פסול מהתקרה של חלק המרפסת המקורה [שרחבה יותר מג' טפחים] צריך לעשות מחיצה גמורה של עשרה טפחים כדי לחלק בין החלק שמצדף לסוכה לבין החלק שישאר מחוץ לסוכה, ולא מספיק לעשות צורת הפתח בלבד כדי להכשיר את הסוכה [וכן כשיש בסוכה שיעור ז' על ז' טפחים אלא שרוצה להגדיל את שטח הסוכה ולצרף לסוכה פחות מג' טפחים סכך פסול מתקרת המרפסת המקורה גם כן אינו מועיל לענין זה עשיית צורת הפתח בלבד כדי להכניס את הסכך הפסול לסוכה אלא צריך מחיצה גמורה של עשרה טפחים] (הוראת מרן זצ"ל וכמובא בספר מבית לוי מועדים פרק י"ח הערה ד' וע"ע בשו"ת שבת הלוי ח"ח סי' ע"ג דצריך מחיצה).

בירורי הלכות

קשירת הסכך על ידי חוטים שאינם מקבלים טומאה

שאלה: האם יש צד לאסור את קשירת הסכך גם על ידי חוטים שאינם מקבלים טומאה משום שהסכך צריך להיות עראי ולא קבוע?

תשובה:

האם ברור שיש לאסור קביעת הסכך במסמרים לשיטת התוספות

כשהגשמים נכנסים לתוכה

ונראה שהיה ברור להגאון ר' ישראל יעקב פישר זצ"ל שלדברי התוס' יש לאסור חיבור הנסרים במסמרים גם כשהגשמים נכנסים לתוכה ולכן אסר לקשור מחצלת אף כשהגשמים נכנסים לסוכה, וכן נראה מבואר בשו"ת אבני צדק או"ח סי' פ"ב דהקביעות במסמרים לחוד הוי פסול אף אם הגשמים נכנסים לתוכה, אמנם בשו"ת האלף לך שלמה (להגאון ר' שלמה קלוגר זצ"ל) או"ח סי' פ"ו בתשובה להגאון בעל בית יצחק שתמה על המג"א והב"י שהתירו לקבוע הנסרים במסמרים [לכאורה כוונתם לדברי התרומות הדשן סי' פ"ט שהתיר קביעת הנסרים במסמרים שתלוש ולבסוף חיברו כשר (ולשי' אזיל שלא חשש לאסור מעמיד בדבר המקבל טומאה) שהובאו דבריו בב"י סוף סי' תרכ"ו ובמג"א סי' תרכ"ט סק"א] מדברי התוס' הנ"ל שהסכימו דהסכך צריך להיות עראי והסכים מהר"ש קלוגר לדברי הבית יצחק דהתוס' אסרו רק באופן שאין הגשמים נכנסין לתוכה וגם קבעוהו במסמרים אבל אם קבעוהו במסמרים והגשמים נכנסין לתוכה או שאין הגשמים נכנסים לתוכה ולא קבעוהו במסמרים הסוכה כשרה (ודלא כר"ת שפסל סוכה המעובה כמין בית שאין הגשמים יכולים להכנס לתוכה), וכן מבואר בדברי מהר"ם מלובלין שביאר דברי התוס' (הנ"ל) שכתבו דהסכך צריך להיות עראי וז"ל פי' עראי דסכך היינו שלא יכנסו בקביעות בנסרים בענין שלא ירדו בו גשמים.

לדברי מהר"ם ומהר"ש קלוגר מיושבים הסתירות במג"א ומשנ"ב

והנה המעיין במג"א ומשנ"ב יראה דלכאורה דבריהם סותרים זה את זה שבמג"א סי' תרכ"ז סק"ב הביא דברי האגודה בשם התוס' דאסור לקבוע הנסרים במסמרים דהו"ל דירת קבע, אבל בב' מקומות אחרים נראה מדבריו שאין פסול בחיבור הנסרים במסמרים שבמג"א סי' תרכ"ו סק"ו הביא דברי הרשב"א (בתשובות ח"א סי' ר"ג) שנשאל לענין סוכה העשויה מנסרים שאין ברוחבן ד' והם תקועים במסמרות ומשולבים בשליבת הסולם ואין ביניהם ג' טפחים ומכסים אותן בסכך כשר שחכם אחד פסל מחמת המסמרים והשיב הרשב"א אולי אסר מפני דכיון דהנסרים תקועים במסמרות נעשו כולם כנסר אחד רחב ויש בהם גזירת תקרה ויש שנחלקו עליו והנה להם כמו שנהגו עכ"ד

דברי התוספות שסכך קבוע פסול

כתבו התוס' (סוכה ב. ד"ה כי עביד ליה דירת קבע) דאף דדפנות הסוכה כשירות גם כשנעשו בדרך קבע דאע"ג דסוכה דירת עראי בעינן היינו שיכולים לעשותה בדרך עראי, מ"מ לענין הסכך שעיקר הסוכה היא על שם סככה אינה כשירה רק כשנעשית בדרך עראי ולכן אסור לקבוע הנסרים במסמרים כדי שלא יכנסו הגשמים לתוכה, ומהאי טעמא נמי נחא לר' זירא דיליף (פסול סוכה למעלה מעשרים אמה) מדכתיב וסוכה תהיה לצל יומם מחורב (דבעינן צל סוכה ולא צל דפנות ולמעלה מכ' אמה יושב בצל דפנות) הא כתיב נמי מזרם וממטר וא"כ מדוע אין חיוב לעשות סוכה שהגשמים אינם נכנסים לתוכה, אלא ודאי משום דבעינן סככה עראי וא"כ (שאינן הגשמים נכנסים לתוכה) הו"ל קבע, ועי' במג"א סי' תרכ"ז סק"ב שהביא דברי האגודה שכתב בשם התוספות (הנ"ל) שלא יכסה בנסרים הקבועים במסמרים אפילו פחות מארבעה מפני שהם דירת קבע, גם המשנ"ב בשע"ת צ"ס' תרל"ג סק"ו הביא דברי התוס' וז"ל וכתבו התוס' והר"ן דכל זה בדפנות אבל בסכך שעיקר הסוכה על שם הסכך לא מתכשרא מן התורה עד דעביד לא ארעי דהיינו שלא יקבע הנסרים של הסכך במסמרים, [ועי' טור וב"י סי' תרל"א ס"ג בשם ר"ת שאם עשה הסכך מעובה שאין הגשמים יכולים להכנס הסוכה פסולה, ועי' ב"ח שם ס"ד דכן הוא גם שי' התוס' הנ"ל].

בשו"ת אבן ישראל אסור קשירת מחצלת עפ"י דברי התוספות

כתב הגאון ר' ישראל יעקב פישר ראב"ד ירושלים זצ"ל בספרו שו"ת אבן ישראל ח"ח סי' מ"ד לענין מחצלת שיש שקושרים אותה כדי שלא תפול ברוח דיש לחוש לאיסור עפ"י דברי התוס' הנ"ל שהובא במג"א ובשע"ת צ"ס' דהסכך צריך להיות דבר המטלטל ולא קבוע, אלא לדברי המשנ"ב נראה כסותרין זה את זה שבשע"ת צ"ס' הביא דברי התוס' אבל במשנ"ב סי' תרכ"ט סק"ו הביא דברי התרומות הדשן סי' פ"ט שהובא בב"י סי' תרכ"ו דתלוש ולבסוף חיברו במסמרים כשר, ומ"מ לדינא צריך לחוש לדברי התוס' והאגודה שלא לקשור המחצלת לדפנות דבעינן שהסכך יכול ליטלטל, ושמעתי עצה לזה שקושרין קורה בצידי המחצלת ומורידין הקורה לצד הדפנות של הסוכה וזה מכביד על המחצלת שלא תפול ע"י הרוח, עכ"ד.

הרשב"א, וכן המג"א דנראה מדבריו דמשום לבד אין צד לאסור, ואין לומר דהכא נמי (בקורות שהסירו מהם הרעפים דמייירי שם בשו"ע) העצים קבועים על הגג דזה פשוט דלא אמרין שמצטרפין אלא כשחברן כאחד קודם שהניחן שם מה שאין כן כשקבען בכותל וכן משמע סי' תרל"א ס"ט דכשנוטל אחת בנתיים אע"פ ששאר הנסרים קבועים אין מצטרפין אפילו להרמב"ם, משמע להדיא מדבריו דאין איסור במה שהנסרים קבועים במסמרים, וכן נראה מדברי המג"א סי' תרכ"ט סק"א שהקשה על הב"ח שקשה לו האין מניחים הכלונסאות של הסכך על כותל (מעצים) המחובר לקרקע (שהרי מעמיד בדבר הפסול לסכך בו) שדבריו תמוהין שלא זכר הב"ח מש"כ הוא עצמו בסי' תרכ"ו בשם תרומת הדשן סי' פ"ט שתלוש ולבסוף חיברו כשר ולכן מותר לסכך בנסרים המחוברים במסמרים, וכן במשנ"ב בשעה"צ סי' תרל"ג סק"ו הביא דברי התוס' להלכה שיש איסור בקביעת הנסרים במסמרים משום דבעינן עראי אבל במשנ"ב סי' תרכ"ט סק"ו הביא דברי התרומת הדשן סי' פ"ט שהובא בב"י סי' תרכ"ו דתלוש ולבסוף חיברו במסמרים כשר, וכן נראה מדברי המשנ"ב סי' תרכ"ט סק"ו שכתב ואין הכי נמי דלקשור הסכך עצמו בכלונסאות בחבלים ראוי להזהר (לכתחילה) לדידן דחוששין לכתחילה שאין להעמיד בדבר המקבל טומאה (כיון שקושר הסכך עצמו בדבר המקבל טומאה, משמע דבדבר שאינו מקבל טומאה אין חשש איסור אף שהסכך נעשה קבוע, אמנם לפי דברי המהר"ם ומהר"ש קלוגר אתי שפיר דכל מה שאסרו האגודה בשם התוס' הוא רק כשקבעו במסמרים וגם אין הגשמים נכנסין לתוכה דבאופ"ז נראה כבית ולא כסוכה משא"כ כשקובע במסמרים או כשקושרו והגשמים נכנסין לתוכה אינו נראה כקביעות.

יש לצדד דגם אם נפסול נסרים קבועים במסמרים כשהגשמים נכנסים לתוכה יש להחזיר קשירת סכך בחוטים שאינם מקבלים טומאה

ועיי' בשו"ת שבט הלוי ח"י סי' צ"ג שכ' מרן זצ"ל דאף אם נפרש בדברי התוס' דיש לפסול נסרים קבועים במסמרים אף שהגשמים נכנסים לתוכה וכדמשמע מפשטות העתקת דברי התוס' במג"א ושעה"צ (ודלא כמהר"ם ומהר"ש קלוגר) מ"מ יש לומר דאין הדברים נוגעים לנדו"ד בקשירת המחצלות

המשך מקדש מעט

(ובדרך דרוש כמובן) שאכלה רק על מנת להתדמות לשני, לימודה מן השמים מה קורה אם רוצים להתדמות לשני, שענשה היה (בראשית פרק ג פסוק טז) "...אל האשה אמר הרבה ארבה עצבונך..." (ע"כ), שאם ירוץ האדם כל ימיו להתדמות לשני, בסוף הוא לא יוכל להשיג את מבוקשו ויהיה "הרבה ארבה עצבונך", ועל פי זה, זה גם סוף הפסוק, שאמר הקב"ה "והוא ימשול בך", שהרי אדם שמדמה עצמו תמיד לשני, אין לו חיים מושל עצמו - כי על כל דבר הוא הרי מסתכל וחושב מה השני יגיד...

ואם רוצים 'קצת' להיכנס לעומק, הרה"ק בעל הבית עין ז"ע אומר זאת בפירושו, שזה היה הנחש שרצה יותר ממה שיש לו, וכדבריו (בת עין בפרשת פינחס בתו"ד), "...והנה קין היה מסטרא דנחש שנתקנא באדם וחווה, ומתאוה למותרות שרואה באחר יותר מבעצמו, והיפך מזה בחינת אהרן הכהן וראק ושמוח בלבו (שמות ד יד), שלא קינא על גדולת אחיו, ובעבור זה זכה ללבוש חשן על לבו כמבואר ברש"י זה (שם), והנה חשן היפך נחש, וכן צריך כל האדם להשתדל בזה להפכא חשוכא בחינת נחש בחינת סטרא אחרא לנהורא היינו שיהיה כל תאוות וקנאות בחינת קנאת סופרים לשם ה' שנוכח לזה כן יהי רצון". ע"כ לשון הק'.

ידוע שכל מידה יכולים להשתמש בה בדרך המותר, שלמה המלך ע"ה אומר במשלי (פרק כג פסוק יז) "אל יקנא לבך בחטאים כי אם ביראת ה' כל היום", קנאה זה דבר שמותר להסתכל אצל השני רק בשביל שליבך יהא חושק על מנת שיהיה לך יראת שמים כמו השני, (וכלשון הרבינו יונה על משלי שם, "כי אם ביראת השם תקנא ואליה תכסוף ותתאוה כל היום"), חמדה שמותרת היא ללמוד מהשני שכבר גמר ש"ס כמה פעמים, חמדה מהשני שיושב ולומד שעות רצופות מידי יום ביומו, ולחשוב איפה הוא ואיפה אני אוחז. 'קנאת סופרים תרבה חכמה', וכלשון הרבינו בחיי (שמות פרק כ פסוק יד בתוך דבריו): "...ואמנם מצינו חמדה שהיא מותרת והיא חמדת התורה והמצוות, וכמו שאמרו חז"ל (בבא בתרא כא עמוד א) קנאת סופרים תרבה חכמה, והחמדה והקנאה הזאת היא מותרת ויש לאדם שכר עליה".

והסכך ע"י חוטים דהמעין בתוס' יראה דאין זכר בדבריהם דצריך שיהא הסכך מטלטל (כפי שהבין הגאון ר' ישראל יעקב פישר זצ"ל) שלא כתבו רק שלא יהיה בדרך קבע והיינו שלא יקבע הנסרים במסמרים שכיון שהיו תקרות הבתים עשויים מנסרים הקבועים במסמרים, לכן אם קובעים הנסרים במסמרים שדומה בב' הדברים לבית, שגם הקירוי עשוי מנסרים וגם קובעים אותם במסמרים הרי זה ממש כתקרת הבית ואין זה סוכה כלל משא"כ בסכך ירוק או מחצלת שמצד עצמם הם עראי שהרי אין דרך לעשות מהם תקרה לבתים וגם אינם קבועים במסמרים אלא קושרים אותם בחוטים בעלמא (שאין הדרך לבנות בתים באופ"ז) וגם לאחר הקשירה יכולים עדיין לטלטל ולנדנד את הסכך באופ"ז גם לדברי התוס' י"ל דלא חשיב קבע ואין בכך שום פסול.

הכרעת מרן זצ"ל דלהלכה למעשה יש להקל גם בלאו הכי עפ"י התרומת הדשן

אלא שכ' מרן זצ"ל דלהלכה למעשה אין אנו צריכים לחילוקים אלו דגם בלאו הכי יש להקל עפ"י דברי התרומת הדשן סי' פ"ט הנ"ל שהחזיר קביעת הנסרים במסמרים משום שתלוש ולבסוף חיברו כשר ולא חשש כלל לאסור משום שאינו עראי וע"כ דס"ל כדברי מהר"ם ומהר"ש קלוגר דכשהגשמים נכנסים לתוכו עדיין נחשב כעראי, וכיון ששלושה מגדולי הפוסקים הב"ח (סו"ס תרכ"ו) והמג"א (סי' תרכ"ט סק"א) הביאו דבריו אין להרהר אחריו, אלא שלדידן שאנו חוששים לאסור מעמיד בדבר המקבל טומאה אין לקשור הסכך לכתחילה רק בדבר שאינו מקבל טומאה דמה שהקיל התרומת הדשן לקבוע הנסרים במסמרים המקבלים טומאה לשיטתו אזיל בסי' צ"א שהתיר להעמיד את הסכך ע"ג דבר המקבל טומאה.

ועל כן להלכה למעשה מותר לקשור את הסכך על ידי חוטים שאינם מקבלים טומאה.

וכן בכלי יקר (על שמות פרק כה פסוק י בתוך דבריו), "...לפי שאמרו החכמים, במעלות, הבט למעלה מנך כי עי"ז ידמה בנפשו כי הוא חסר מן שלימות ולא הגיע למדרגת חבירו ויבא להתקנאות בו ויוסף על שלמות חכמתו כי קנאת סופרים תרבה חכמה. אבל בעניני העה"ז, דהיינו כל הצלחות הגופניות כעושר וכבוד יסתכל במי שהוא למטה ממנו ובסבה זו ישמח בחלקו בראותו כי יש לו רב יותר מן הרבה אנשים. וכמו שאמרו המתפללים יתן עיניו למטה ולבו למעלה (במזמור קה עמוד ב) זה המתפלל על צרכי הנפש והגוף יתן לבו הוראה הרבה חכמה ודעת במי שהוא למעלה ממנו ויתפלל אל ה' להטות לבבו אל החכמה שייגיע בה למעלת השלמים..." ע"כ.

וכדכתב הרה"ק מרן החתם סופר ז"ע (על ויקרא פרק ב פסוק יא) (כי כל שאור וכל דבש לא תקטירו וגו', וכל קרבן מנחתך במלח תמלח. כי הקנאה והתאוה והכבוד שלשתן גרועים מאוד אך הקנאה יש לה מקום כי קנאת סופרים תרבה חכמה וקנאה ביראת ה' ואמר שהע"ה כל כשרון המעשה הוא קנאת איש מרעהו, וע"כ כל שאור הרומו לגאווה וכבוד וכל דבש הרומו לתאוה לא תקריבו ממנו כלל - אפי' אפס קצוה, אך על כל קרבנך תקריב מלח, כי הוא קנאת מים התחתונים שנתקנאו במים העליונים לעלות למעלה ע"כ על כל קרבנך תקריב מלח כי כל כשרון המעשה הוא קנאת איש מרעהו והוא לטובה". ע"כ.

וגנות הקנאות למה לשני יש ולי אין שזה גורם לאנשים לעשות כמו השני, זה רק גורם שכל החיים של האדם הם משועבדים ואין לו בכלל חיים, לדוגמא, אדם רוצה לשתות כוס משקה בבית מדרשו, והוא חושב הרי פלוני המוכדבד או אלמוני הגביר אינו שותה המשקה כך, ומחמת זה מונע מעצמו אפילו מים לצמאו... הכל בגלל שהוא רוצה להיות כמו איש אחר... שלמה המלך ע"ה אומר גם זאת במשלי (פרק יד פסוק לו) "חיי בשרים לב מרפא, ורקב עצמות קנאה", ופירש רבנו יונה (על משלי שם, בתו"ד) (כי גם העצמות שהם קשים ירקבו מחלי הקנאה. וערך ענין הקנאה בהפך ענין לב מרפא. לפי שזה חיי בשרים וזה רקב עצמות, או מפני שתולדת הקנאה ממוקם תולדת הכעס, מן המרה השחורה..." ע"כ.

הילולא דצדיקא

נלב"ע
כ"ב תשרי
תר"ט

הרה"ק
רבי שרגא פייביש
דאנציגער מגריצא זי"ע

אלה תולדות

רבינו הרה"ק רבי שרגא פייביש דנציגער זי"ע – אבי שושלת אלכסנדר נולד בשנת תקנ"ב, לאביו רבי צבי הירש דנציגער זי"ע, ולאמו הרבנית הצדקנית מרת פייגא ע"ה.

ומן הראוי להביא תחילה מאיזה שושלת ונטע קודש נולד קדוש עליון זו המקודש בפי כל צדיקי עולם עד היום הזה. ובכן הרבני הנגיד הנכבד הצדיק רבי צבי הירש דנציגער זי"ע היה גר בווארשא הבירה, והיה אהוב מאוד על צדיקי דורו, ואף זכה להיות מחותנו של הרה"ק סגורון של ישראל - הקדושת לוי מבארדיטשוב זי"ע.

רבי הירש היה סוחר הנהנה מיגע כפיו, העושה תורתו קבע ומלאכתו עראי, אהבת התורה היתה קנין נפשו במדריגה היותר גבוהה, ותדיר היה מעדיף לעסוק בתורה הקדושה שהיתה משוש חייו, ואף באמצע עמידתו במסחר פעמים הרבה היה בורח לבית המדרש להגות בתורת ה' חפצו, וכמסופר, שכאשר מדי פעם היה שוהה בעיר פוזנא לרגל מסחרו, היה סר לבית מדרשו של גאון הדור רבי עקיבא אייגר זי"ע לשמוע את שיעורו של שר התורה.

ביתו היה בית ועד לחכמים, ורבים מגדולי ישראל התארחו בביתו. בשל חכמתו, למדנותו ואהבת ישראל הטבועה בו, רבה היתה השפעתו על חיי הציבור בווארשא ודעתו נחשבה אף בעיני גדולי הדור.

על גדלות מעלתו מסופר, כי בעת התקשרות השידוכין בין בת הרה"ק הרבי ר' בונם מפשיסחא זי"ע עם בנו של רבינו הרה"ק רבי לוי יצחק זי"ע, בעת כתיבת התנאים, אמר הרבי ר' בונם, "גרצער רב, אתם חושבים שקנייתם יחוס אצלי, לא כן, אלא אני קניתי יחוס אצלכם, שקבלה הוא בידינו כי אתם מקודשים בקדושת האבות. וכמ"כ יש לי גילוי דעת מהרה"ק הקדושת לוי זי"ע שאמר על אביכם ר' הירש שהוא מנוטרי הברית".

עוד מסופר, פעם אחת כאשר ראה הרבי ר' בונם את ר' הירש הולך לתפילת המנחה וסידור תחת אצילי ידיו, התבטא ואמר: "על יהודי זה רואים זרע אברהם אבינו ע"ה בלי הפסק".

על מצבתו שבבית העלמין בווארשא נחרת: פ"נ איש תם וישר, כל ימיו עסק בתורה, פדה שבויים, והשיא יתומים, ביתו היה פתוח לרווחה לאביונים, מ"ה ר' צבי הירש ב"ר ברוך ז"ל, נפטר בש"ט כ"ז ניסן תקפ"ג.

מן הראוי להוסיף, אשר בצוואתו כתב ליר"ח, שאם יהיו פעם בצרה ישתטחו על קברו, והוא יתפלל בעדם. ואכן בהיות נכדו הרבי הזקן מאלכסנדר זי"ע

חלש, שלח שליח מיוחד לחסידיו בווארשא שילכו לעורר רחמים על ציון זקינו הרה"צ ר' צבי הירש זכותו יגן עלינו.

במעלליו יתנכר נער

ארבעה בנים היו לו לצדיק ר' הירש ז"ל ולזוגתו הרבנית פייגא ע"ה, ומהם ומזרעם נסתעפו גדולים וקדושים אשר מלאו פני תבל בגדולתם וקדושתם, ואלו הם: הבכור הרבני החסיד ר' אברהם ז"ל שנלב"ע עוד בחיי אביו כ' בתמוז תקע"ה, אחיו בדומה לו הרבני החסיד ר' ברוך ז"ל - שרבינו הזקן מווארקא אמר עליו "כי מדת האמת שלו הוא להפליא" - נלב"ע באסרו חג סוכות תרל"ב, ואחיו הגאון החסיד ר' גבריאל ז"ל אב"ד ק"ק פשיטיק וראדום, נלב"ע בשנת תרכ"ח.

בן זקוניו של ר' הירש היה רבינו קדוש ישראל הרבי ר' פייביש זי"ע, אשר נולד בשנת תקנ"ב בקירוב בווארשא. כבר משחר טל ילדותו ראו בו אותות של כשרונות עד להפליא, היה בעל מוח חריף, לב מלא רגשות אהבת ה' ויראתו. וסיפר הגה"ק רבי גבריאל דאנציגער - אחי רבינו זי"ע, כי פעם נקלע הרה"ק הקדושת לוי לבית מחותנו - אבי רבינו בווארשא, והתפלל בבית מדרש שהיה סמוך לחצר בו התגורר. אחיו הילד שרגא פייבל נכנס לבית המדרש כדי לחזות בפני הצדיק, וירא את הריקודים והתנועות שעשה הקדושת לוי, כשיצא מבית המדרש עמד הילד בחצר והזגים לחביריו הילדים את תנועותיו של הרה"ק בשעת התפילה, חרדה אמו שמא ייענש הילד בגין כך, ומיהרה לקחתו מן החצר ושמע קול צעקותיה עליו בתוככי בית המדרש. כאשר שמע הרה"ק את קולה ושאל למעשיה בחצר בית המדרש, קראוה המושמשים לבוא אל הקודש פנימה, שם התחננה לפני הרה"ק לבל יקפיד על ילדה ולבל יגרם לו כל נזק בגין משובת הנוערים.

שמע הרה"ק את דבריה וחקר את הנוכחים למה כוונתה, ומשמע ביקש שתקרא את הילד לבוא לפניו, משהובא הילד לחדרו ביקש ממנו הרה"ק שיראהו את התנועות שעשה והבטיחו כי לא יאונה לו כל רע. כשראה את התנועות שעשה הילד תמה והתפלא מאד, היאך אפשר לעשות תנועות כה משונות בשעת התפילה, ואף בירכו שיזכה לגדול בתורה "ולהאיר עיני ישראל בקדושתו..." לימים נודע שמו של הילד כהרה"ק רבי שרגא פייבל מגריצא. (ימי זכרון).

בהיותו בחור בן ט"ז לערך, נסע ללמוד בישיבת ליסא אצל הגה"ק רבי יעקב לויברבוים ז"ל הידוע ע"ש ספריו 'חוות דעת' ו'נתיבות המשפט'. למרות גילו הצעיר נמנה רבינו על חשובי תלמידיו, ורבו לא פסק מלחבבו, וכאשר בשנת תקס"ח עמד להוציא לאור את ספרו 'נתיבות המשפט' חלק שני ביקש

מתלמידו המופלג - הוא הרה"ק רבינו רבי שרגא פייבל מגריצא, לסדרו לדפוס.

בשעה שעמד רבינו לחזור לביתו עם סיום לימודיו בישיבה, נכנס לרבו לקבל ממנו ברכת פרידה, ערך הגאון לכבודו סעודה גדולה, ואמר לו אז: "אם יאמר לך אדם איזה דבר חידוש שלא ייטב בעיניך, אל תקבלו, ואף אם לא יהיה לך סברא במה לדחותו, תחזיק בדעתך, כי יש לך שכל ודעת ישר, ובנרתיק ישר א"א להכניס חרב עקומה...".

וכפי שסיפר נכד רבינו ה"ה הרה"ק הישמש ישראל מאלכסנדר זי"ע, כי בעת שנתקבל רבינו לרב בגריצא באה לפניו אשה עגונה זה כמה שנים, וביקשה שיעזור לה להתירה מכבלי העיגון. כאשר התעמק בהלכה עלתה בדעתו להתירה, אכן כאשר התחיל לכתוב ההיתר הרגיש בקדושתו כי קשה עליו הכתיבה, ולא לשית עצה בנפשו מה לעשות, לכן שלח כל התשובה שכתב בענין זה למורו ורבו הגה"ק מליסא זי"ע והתנצל במכתבו שקשה עליו הכתיבה ולכן מבקש הוא מרבו שיואל לכתוב במקומו. והתשובה אכן לא איחרה מלבוא, וכך כתב לו, אכן דבריו נכונים להלכה כשמש בצרהיים, אמנם אעפ"כ איעצך ויהי אלקים עמך שלא להתירה כהרגשת לבך, ואכן כעבור זמן מה הגיע בעלה ממרחקים, ויהי למופת בשער בת רבים כי ראו קדושתו הוא מקדושת רבו הקדוש...

ואף רבינו לא פסק מלחבב רבו הקדוש והעריצו עד אין גבול וכמו שמצינו בכתוב בשר"ת פרי חיים (אבהע"ז סימן ז) שכתב רבינו בזה"ל, הגם שהגאון ר' עקיבא אייגר שיחי' פיקפק בתשובתו על דברי מורי ורבי הגאון אב"ד דליסא ז"ל וכו' לדעתי דברי מורי ורבי הגאון מליסא נראים נכונים וכו'.

[ורק נציין שאהבה עזה שררה בין הני תרי צדיקי וגאוני עולם, וישנו מכתב מהגה"ק מליסא שכותב בחיים חיותו של הגרעק"א על הגרעק"א בכינוי "איש האלוקים" (מתוך מכתב בכת"י הנתיבות)].

בצל החוה מלובלין זי"ע

לאחר נישואיו עם הרבנית הצדקנית מרת מלכה ע"ה, התיישב רבינו בבית חותנו ושקד על התורה ועל העבודה בשקידה עצומה.

חותנו הפקיד את מעות הנדוניה אצל אחד מעשירי העיר לובלין, וכך קרה שהיה צריך פעם לנסוע לובלינה יחד עם חותנו לקבל את הכסף. רבינו ששמע החסידות כבר הגיע לאזניו אך עדיין לא זכה לטעות ממתיקות נוגה, כאשר הגיע ללובלין לא עצר ברוחו ובלא ידיעת חותנו הלך בשב"ק בסעודה שלישית לראות את האור כי טוב אצל הרה"ק החוזה מלובלין זי"ע. כשהגיע, שמע איך שרה"ק אומר תורה על הפסוק (שמות ל, ד) "ולא שתו איש

עדי עלי ויתאבל", ואמר בקדשו: **דעיקר חטאם של ישראל לאחר חטא העגל היה שנפלו לעצבות וייאוש, ולא שתו אל לבם שעוד נשאר בהם החלק האלוהי ממעל, שהוא ה"עדר" [פי' תכשיטם של ישראל], ואשר דרכו אפשר לשוב אף על החטא החמור ביותר.** דברי תורה אלו נכנסו ללבו ומוחו של רבינו ומאז דבק בלחט קודש אחר החוזה מלובלין ונהיה לאחד מבני החבריה קדישא. כשנודע הדבר לחותנו שהיה מן המתנגדים לחסידות, הקפיד מאוד על חתנו בשל כך, ואף בשנים מאוחרות יותר ניסה כפעם בפעם למנוע מבעדו ללכת לרבו, ופעם כאשר הגיע הרה"ק הר"ר בונם מפשיסחא לווארשא, נעל חמיו את הדלת מבחוץ כדי שרבינו לא יוכל לצאת, אך כאשר ראה רבינו שאין לו מוצא, טיפס ויצא במסירות נפש מבעד ארובת העשן שבחדרו, ורץ להקביל פני רבו...

באותו זמן התחיל רבינו לכתוב לעצמו סת"ם בקדושה ובטהרה, וכפי הידוע היה ספרא רבא, וסיפרו חסידים שבעת שכתב ספר תורה היה פתוח לפניו ספר אורים ותומים שחיבר הגה"ק הר"ר יהונתן אייבשיץ ז"ע והיה מעיין בו, ואמר אז: **אשר לימוד בספרי הרבי ר' יהונתן זצ"ל מועיל לטהרת המחשבה.** כן היו לפניו תלמידים שקראו לפניו טור וב"י.

ומסופר שפ"א ציוה הרה"ק החוזה מלובלין ז"ע להראות לו פרשיותיו שכתב, וכשראה אמר להסובבים אותו, הנה אברך זה כיון טוב בכתיבת הפרשיות, כי השם הקדוש היוצא מהפסוק (שמות יג, ט) "למען תהיה תורת ה' בפיך", מאיר בשמים ככוכב יפה... וכעבור זמן כשנגנבו התפילין הללו הצטער רבינו ע"ז מאוד, שאלו בנו הרה"ק רבי יחיאל - הרבי הזקן מאלכסנדר ז"ע, הלא תוכל לכתוב לך פרשיות אחרות? השיב לו רבינו: ומאין אקח את הרבי מלובלין להעיד עליו שכונתי טוב בשעת הכתיבה. וכעבור איזה זמן החזירו לו את התפילין.

בצל פשיסחא

לאחר הסתלקות רבו המובהק הרה"ק מרן החוזה מלובלין ז"ע בתשעה באב תקע"ה, התקשר רבינו - יחד עם עוד רבים מבני החבורה - בקשר אמיץ ובל ינתק להרה"ק רבי שמחה בונם מפשיסחא ז"ע.

רבינו נעשה ברבות הימים למחותנו של רבו כנ"ל, כאשר בשנת תקפ"ו נשא בנו הרה"ק ר' לוי יצחק זצ"ל את בתו של הרה"ק הרבי ר' בונם ז"ע.

אבל דא עקא, שבנו רבי לוי יצחק לא האריך ימים, ובדמי ימיו, בערב פסח, נסתלק לבית עולמו ל"ע ול"ע, אביו - רבינו ואמו - הרבנית הצטערו ובכו הרבה על פטירת בנו היקר, שהיה קדוש וטהור [- כאשר העיד עליו הרבי ר' בעריש מביאלא ז"ע]. כשהגיע ליל התקדש החג, פנה רבינו לרבנית, ואמר לה שאין יותר מה לבכות, כי ר' לוי יצחק כבר נמצא כעת בגן עדן, ומיד ניגש לתפילת החג ולעריכת הסדר בפנים שוחקות ומזהירות. וכאשר שאלו אותו לשמחה מה זו עושה, ואין יכול להרשות לעצמו להיות שש ושמח כאילו לא קרה לו כלום, פתח ואמר, משל למה הדבר דומה, למלך גדול שנסע למרחקים רגלי עסקיו, ולאחד מאוהביו הנאמנים נסתבב שהיה בצרה גדולה ר"ל, ונסע

להמלך, ובבואו אל המלך מצאו שמח ביום הולדת שלו. וכשראה אותו המלך אמר לו, בטח אתה באיזה צער אחרי שבאת אלי ממרחקים כזה. אמר להמלך, אכן הצדק בדבריך, אמנם כאשר ראיתי בשמחת המלך אז אני שוכח צרתי ומשתתף בשמחת המלך... (קדושת יצחק [דנציגר] עמוד כה).

סיפר הרה"ח הישיש ר' וואלף מקובר ז"ל, שעד כדי כך נצטער רבינו על פטירת בנו שלא היה יכול לישון בלילות מרוב עגמת נפש, עד שהרבי הזקן מווארקא ציוה לשני אברכים ששיטחו עליו שיישן, ופ"א נרדמו שני האברכים, וכאשר התעוררו ראו שהרבי ר' פייבילי מסתובב בחדרו, וכמובן הצטערו ע"ז מאוד, אמר להם רבינו: כי מהיום והלאה תוכלו ללכת לביתכם, כי איני צריך לשמירתכם, כי בזמן שהרבי מווארקא לומד מדרש, הפמליא של מעלה באה לשמוע את לימודו, ואף בני ר' לוי יצחק משתתף עמם, א"כ כיון שהגיע למקום גבוה, נוחא דעת, ומהיום והלאה אוכל לישון.

אחר הסתלקות מרן הרבי ר' בונם ז"ע ב"ב אלול תקפ"ז, קיבל עליו רבינו את מרות בנו יחידו כ"ק מרן הרבי ר' אברהם משה ז"ע מפשיסחא, על אף גילו הצעיר [שהיה אז רק כבן כ"ו] היה כל כולו שלהבת אש כחד משרפי מעלה, עד שאביו העיד עליו כי את נשמתו חטף מתחת כסא הכבוד, והרה"ק הרבי הזקן מווארקא ז"ע כאשר אמר דבר תורה בשמו קראו: "דער הייליגער עילוי".

וסיפר הרה"ק כ"ק מרן האמונת משה מאלכסנדר ז"ע (קדושת יצחק עמוד לד), סיפור נורא הוד, שסיפר לו אביו הרה"צ ר' יחיאל יוסף ז"ל ששמע מפי המשמש בקודש של הרבי ר' אברהם משה ז"ע, כי פעם אחת אחר שנתמנה הרה"ק רבי אברהם למלא מקום בפשיסחא נסע למארינבאד, ונלוו אליו תלמידיו הרבי הזקן מווארקא ורבינו הרה"ק רבי פייבילי, באותו זמן היה שם הגה"ק ר' מרדכי באנעט זצ"ל והלכו לבקר, והסכימו ביניהם לא להגיד לו שיש ביניהם מנהיג רבי, ותיכף כשנכנסו אמר להם: כמדומה לי שאחד מכם הוא מנהיג, וכמדומה לי שהאברך הצעיר הוא הרבי. ואח"כ נסעו יחד בעגלה, והמשמש בקודש ישב למעלה עם העגלון, ובאמצע הנסיעה שמע המשמש קול בני גנוחי גנח ילולי ליל מבפנים, והסתובב לראות מה קרה, וראה איך שהרה"ק רבי אברהם משה מפשיסחא מרכיז ראשו ומדבר אל הגאון בחשאי, ועיני הגאון זולגים דמעות ובוכה ומתאנח, ופתאום אמר: "מה אעשה ואני כבר זקנתי מלעסוק בדרך זו, אבל אם הייתי בכוחי אזי הייתי נוסע להאברך הצעיר הזה לפולניא".

הרה"ק רבי אברהם משה לא האריך ימים ל"ע ול"ע ונפטר כשהוא אך בן כ"ט שנה, בעת רעוא דרעיון של שב"ק חנוכה א' טבת תקפ"ט, ומנ"כ בעיר ביאלא-פשוט. כשהניחו אותו בקברו עמד שם הרבי ר' פייבילי וצעק, "חבל על האי שופרא דבלי בארעא". ומחמת גודל צערו נאלם ל"ע ולא היה יכול לדבר, אמר אז הרבי הזקן מווארקא: כי אחרי יום הראשון יחזור להאבל הפה. וכך הוה ולמחרתו שב לדבר כמימים ימימה.

בצל הרה"ק מווארקא ז"ע

לאחר פטירתו של כ"ק רבי אברהם משה ז"ע נקשרו החסידים בהאי סבא קדישא, קדוש עליון,

איש אלקים נורא, אוהב ישראל האמיתי מרן רבי יצחק קאליש ז"ע - הרבי הזקן מווארקא, וכל הקדושה אלפים ורבות, החוטים בצל הקודש, נקשרו אליו באהבה נפלאה ועזה. גם רבינו הרבי ר' פייבילי דבק בדבקות עצומה ברבי מווארקא. הערצתו לרבו שעברה כל גבול באה לידי ביטוי בדבריו שהיה מרגלא בפומיה: שאם רוצה לצייר צורת אברהם אבינו ע"ה הוא מצייר לעצמו צורת הרבי מווארקא. ובעת שנסע לרבו לווארקא עמד כמה פעמים על העגלה ואמר: "מי יתן שנזכה לראות כבר את העיר שהצדיק יושב בתוכה. ואילו כאשר היה שב לביתו, נשא עיניו לשמים בשמחה גדולה ושבח להש"ת שיש צדיק כזה, שעובד הש"ת בעבודה גדולה כזו. פעם אחרת אף התבטא: **שאם היה רבינו מווארקא חי בזמן התנאים היה תנא, ואם היה בזמן האמוראים היה אמורא, ולימודו הוא כמו הרה"ק והרמב"ם.**

סיפר הגה"ח ר' אברהם נפתלי זאמלונג ז"ל אב"ד סקאמפע, ששמע מפי החסיד ר' יונה פלאצקער ז"ל שנסע בתור בחור קודם נישואיו לווארקא על ראש השנה, ואחר ר"ה נסע לביתו לפלאצק, ועבר דרך עיר גומבין - מקום משכן כבודו של רבינו, ונשאר לשבות בשבת-שבוה בגומבין, ובשב"ק אחה"צ ישבו מסביב רבינו אנשים וגם הוא היה בתוכם, ופתאום שאל רבינו אם נמצא כאן איש שהיה בראש השנה בווארקא. ניגש אליו ר' יונה הנ"ל ואמר לו שהוא היה, ושאל לו אם שמע מהרבי איזה תורה, ענה ר"י ששמע שאמר על הפסוק (דברים לב, א) "האזינו השמים ואדברה וגו'", אשר משה רבינו ע"ה ביקש מהשמים, אשר **אם איש ישראל יבוא להתפלל, יאזינו השמים כאילו אני מתפלל, אף אם אינו ראו, ותשמע הארץ, ושגם הארץ תשמע כאילו זה אמרי פי, היינו כאילו אני בעצמי מדבר.** וכשמוע רבינו הק' את הדברים קם בזריזות מכסאו ואמר: כך אמר הרבי, א"כ כעת אפשר לילך לדרשה. ואמר כל הדרשה על ענין זה, וביאר באריכות דברי רבו הקדוש.

גם בעניני עסקנות היה רבינו יד ימינו של רבו בכמה וכמה ענינים, וכמו שמביא הרה"ח ר' מרדכי אשכנזי ז"ל בספרו גאולת הארץ (ווארשא תרע"ד) מכתב מהגה"ח ר' יוסף לעווינשטיין ז"ל אב"ד סקאמפע שכתב בזה"ל: בשנת תר"ו א' בהעלותך היה פה סקראצק, השר ר' משה מונטיפיורי זצ"ל שנסע מפולטוסק לווארשא, ובש"ק נשא, היו פה הרה"ק מוה"ר יצחק מווארקא זצ"ל ותלמידו הרה"ק הר"ר שרגא פייביל ממאקווע, ולא ידעו מה טיבם, וביום א' נודע כי היו האדמור"ם האלה, אצל השר ואשתו יהודית ע"ה, בחדר סגור בהקרקעטשמע הירוקה, ולא ידעו במה ובאיזה דבר דברו עם השר, ואח"כ נודע שביקשו מהשר שיהי' שר יהודי בכל חצרות המכלים, להצילם ממצוקות וממלשונות וכו'.

עוד מסופר שפעם כאשר הלכו רבינו, רבו מווארקא והחידושי הרה"ם מגור, לאסוף כסף עבור מצות פדיון שבויים [ראה בשו"ת עני בן פחמא א"ח סי' כ"ב], נזדמן להם להיכנס לעשיר אחד בווארשא שהיה יהודי שאינו שומר ת"מ, ורבינו לא רצה להיכנס והמתין להם בחוץ, כשחזרו לא מצאו את רבינו, אחר איזה זמן כשמצאוהו, שאלו אותו למה

לא חיכה ליד הבית ? ענה להם: יותר טוב אפילו ללכת חזרה מאשר לעמוד במקום אחד.

צער רב היה לו לרבינו מבניו אשר נפטרו בצעירותם רח"ל ל"ע ול"ע, וכשנשאר לו בנו הרה"ק רבי יחיאל - האדמו"ר הזקן מאלכסנדר, הצעיר שבבניו, לקחו עמו בנסיעתו לווארקא, וכשנכנסו לקר"פ התחיל רבינו לבכות ואמר "זה חלקי מכל עמלי...", "ענה לו רבו הקדוש מווארקא ז"ל בניחותא: אכן, זה חלקך מכל עמלך". והוסיף: "איך נעם עהם אויף מיינע פלייצעס", [אני לוקח אותך על כתפיי], ואעשה ממנו כלי להתפאר בו".

ואכן, מאז נשאר רבי יחיאל בבית רבו אשר בווארקא, ושהה שם כשנה שלימה. הרה"ח ר' עזריאל חיים זאמלונג ז"ל (עשר זכיות דף י') מביא מאביו ששמע מפי"ק כ"ק אדמו"ר הזקן מאלכסנדר ז"ל שאמר בזה"ל: מי הכיר את הסבא קדישא כמוני, הלא אכלתי וישנתי עמו ביחד. ופ"א אף התבטא ואמר: אין ווארקא בין איך געוועזען זעהר היימיש, אכלתי עמו בקערה אחת, הוא אכל כף ואני אכלתי כף... כשנשא הרה"ק רבי יחיאל לו לאשה את בת הרבני הנגיד ר' דוד יעזופאווסקי ז"ל בעיר פשיסחא, הגיע לשם רבינו מווארקא במיוחד לסדר קידושיהו.

על כס הרבנות

רבינו והגה"ק ר' זושא מפלאצק ז"ל למדו יחד אצל הגאון הגדול החות דעת מליסא זצ"ל, וכששמע רבם ששני תלמידיו המובהקים התקרבו לחסידות, שלח מכתב בקשה לרבם הרבי רבי בונם ז"ל, שישגיח על שני תלמידיו אלה, וישפיע אליהם שלא יבלו את זמנם רק בלימוד החסידות, ויתמידו בלימוד הלכה, והתבטא אז על רבינו הרה"ק ר' פייבל, כי יש לו מוח גדול כאחד הגאונים וחבל שלא ינוצל ללימוד ההלכה.

ומספר הרה"ק ר' שמואל שינאווער ז"ל [מתלמידי הרה"ב] בספרו רמתיים צופים (עמוד צח), שבאותו זמן חיפשו רב לעיר "אלטונא" שהיתה עיר ואם בישראל במדינת אשכנז, וצעק אליהם מו"ר הרבי ר"ב כי ירבו בלימוד גפ"ת ובהוראה, ואמר: הלא היה נאה שתלמידי גזע הבעש"ט ימצאו מקום באשכנז לעמוד בפרץ. ואכן בתקופת שנת תקפ"ה, כשנודע שבעיר שעפס מחפשים רב, צוה עליו הרבי רבי בונם לנסוע לשם ולקבל עליו את עול הרבנות, אך מכיון שהעיר שעפס היתה ברובה מעוז של מתנגדים, לא אבו לקבלו לרב עליהם, עד ששמע ע"ז אחד מהצדיקים שגר בשכנות, ה"ה הרה"ק ר' נתן ממאקאווא [חתן הרה"ק רבי חיים חייקל מאמדור זצ"ל] שהיה עוד מתלמידי החוזה מלובלין אשר נסע ג"כ להרבי רבי בונם, והוא הכיר וידע את רבינו, ונסע עמו לשעפס, המליץ עליו לפני העדה, באומרו: "כתיב (דברים טז, יח) שופטים ושוטרים תתן לך בכל שערך אשר ה' אלקיך נותן לך, והיינו דתוה"ק מצווה שיקחו להם שופטים אשר יוכלו ליתן עבודת הש"ת בלבם של כאו"א, והנה הבאתי לכם רב כזה שיוכל להשריש בלב כ"א יראת שמים".

אבל כל זה לא הועיל הרבה, המתנגדים דשם רדפוהו בכל מיני רדיפות ובזיונות, שברו חלונות בית מדרשו, מסרו עליו מסירות שלא היה יכול לסבול, אזי שלח רבינו שליח לרבו לידע מה לעשות,

השליח חזר שהרבי ר"ב נוטה שישאר שם ולא יעזוב. ולימים כשהיה לרבינו צער גידול בנים, תלה הסיבה לזה שעזב את העיר למרות רצונו של הרבי. מזה אפשר לראות גודל צדקתו וקדושתו של רבינו, וכפי שסיפר בנו של הרה"ח המפו"ר מאיר חיים ז"ל [גיסו של רבינו], שרבינו תלה את הסיבה לרדיפתו, שבזמן שהגיע לבר מצוה דרש מענינו של היום בביהמ"ד, ובאותו זמן היה שם אדמו"ר אחד שהיה צריך ללכות עם קריאת התורה עד שרבינו גמר את הדרשה, וע"ז נגרם לאדמו"ר חלישות הדעת. אבל צאו וראו שחוש מחטא זה לא היה לו במה לתלות את המחלוקת...

בשנת תקפ"ו נתקבל רבינו לרב אבד"ק גריצא, שם כיהן תקופה ארוכה, אולם גם בשאר מקומות רבנותו היתה מצודתו פרוסה וידו העמידה דת על תילה. כפי הידוע נקרא רבינו בפי כל "הרבי רבי פייבל מגריצא", ע"ש מקום רבנותו בעיירת גריצא. בחודש אלול של שנת תר"ב נתמנה רבינו לרב בעיר גומבין, אשר בגלילות ווארשא. רבינו ז"ל נתקבל בכבוד גדול ע"י אנשי העיר. קהילה זו עתיקה ומיוחסת היתה, ותפסה מקום חשוב בחיי הדת של פולין עוד בתקופות קדומות, והיא מוכרת בפנקסי ועד ארבע ארצות כבר לפני מאות שנים כקהילה מיוחסת. על כסא הרבנות בגומבין ישבו גדולי ישראל, ביניהם רבן של ישראל, הגה"ק רבי אברהם גומבינער ז"ל הידוע ע"ש ספרו 'מגן אברהם' על שו"ע אר"ח, אשר נולד בגומבין ונקרא על שמה. בעת שהציעו לו את הרבנות בגומבין, סירב רבינו בתחילה, כיון שבהיותו יושב בגריצא זכה לביקוריו התכופים של ידידו הגאון הצדיק ר' משה נחמיה כהנא דל אב"ד דוואהרט שהיה ידידו הנאמן של רבינו עוד מתקופת לובלין ופשיסחא, גם בווארקא היו שניהם מן החשובים שבעדה, וכל פעם שרבי משה נחמיה היה נוסע לווארקא אל הרבי, סר אל גריצא הסמוכה לווארקא, לבקר את חבירו - ה"ה רבינו.

רבינו פעל רבות בשטח חיזוק הדת, וכל עניני העיר היו תחת פיקוחו ונחתתו על פיו. אך תקופת רבנותו בגומבין קצרה היתה, שלש שנים בלבד. משם נקרא בשנת תר"ו לכהן ברבנות בעיר ואם בישראל מאקוב (שנקרא גם מאקאווא אמנם לא מאקאווא מהונגריה אלא זה במדינת פולין). ברם אנשי גומבין כאנשי גריצא, העריצו את רבם והיו נשמעים לדבריו גם אחרי שעזב אותם. על מקומו של רבינו נתמנה אז הגאון ר' יהושע טרונק (בעל שו"ת ישועות מלכו) שכיהן אח"כ כרב בקוטנא, ומסופר שבעת שסבל רבי יהושע - מרדיפות שונות בעיר, נסע רבינו במיוחד לגומבין והתערב בצורה תקיפה להשקיט הרוחות ולקבל מרותו של ר' יהושע.

צדקותו ותורתו

עוד מנעוריו עלה ונתקדש רבינו בקדושה עילאה, ביגיעת בשר ונפש, עד שכל רואיו קראו אחריו "מקודש מקודש", כפי שסיפר הגה"ח ר' צבי יחזקאל מיכלאווא ז"ל (שש"ק ח"ד מ"ד): שאמר פעם אדמו"ר הזקן ז"ל, כי להכיר בין בשר טריפה לכשר אינו דבר גדול, אבל להכיר בין כשר לכשר לזה צריך "א איידעלע הרגשה", וסיפר כי פעם אחת נסע אביו רבינו הק' לווארשה והתאכסן שם אצל אחותו,

שלחה אחותו שליח לשחוט עבורו עוף, ומנהגו היה בווארשה שלא אכל רק משוחט מיוחד ששחט עבורו. בפעם ההוא התעצל השליח לילך לשוחט ההוא שגר קצת רחוק, והלך לשוחט אחר, וכשהגישו לרבי את הבשר הריח אותו ולא טעם ממנו. כשראתה אחותו שאינו אוכל, והחלה לחקור הדבר נודע כי השליח מעל בשליחותו והעוף נשחט אצל שוחט אחר.

וכגודל צדקתו, גודל ענותנותו, מסופר פעם היה בכפר מסוים ובאו אליו מכל הסביבה לקבל פני קדשו, ובתוך הבאים נכנס גוי עם זקן מאותו כפר, מלושב במלבוש יהודי שלא יכירהו, ולקח ידו הק' וירק עליה ויצא, רבינו נבהל וקיללו שימות. בערב אמר בעל האכסניא לבני ביתו בודאי ימות הגוי עוד הלילה, כי הוא אמר ויהי. בבוקר ראה בעד החלון איך שהגוי מוטל מת. כשספרו זאת לרבינו אמר: שקללתו לא הזיקה לגוי כל כך, כמו אמונתו התמימה של אותו בעל האכסניא.

גם בגדלותו בתורה היה חד בדרא ממש, וכפי שאמר מורו ורבו הגאון מליסא: שיש לו מוח גדול כאחד מן הגאונים. ואכן העיד הגה"ח ר' עזריאל חיים זאמלונג ז"ל אב"ד אשעצק (עשר זכיות עמוד יז) שאמר עליו גאוני זמנו שהיו לו שני מוחות שהיה יכול לכתוב וללמוד בבת אחת.

עם גדולי דורו

רבינו הקדוש, מראשית עריסתו נתוודע לגדולי ישראל שעמדו בקשרי ידידות עם אביו הרה"צ רבי הירש כנ"ל -] כמו הרה"ק הקדושת לוי מבארדיטשוב, הגאון ר' ארי' לייב צינץ מפלאצק, והגאון ר' חיים דאווידזאהן זצוק"ל, ולאחר מכן בבחרותו אצל הגאון בעל חות דעת והנתיבות זצ"ל. וכמובן בחצרו של החוזה הקדוש ז"ל נתייד עם הרבה מצדיקי הזמן, תלמידיו של הרבי מלובלין.

ואכן, מסופר שפעם עבר רבינו דרך עיר קוזמיר, מקום משכנו של הרה"ק ר' יחזקאל מקוזמיר ז"ל שהיה מגדולי תלמידי החוזה מלובלין והיהודי הקדוש ז"ל, ורצה לאכול סעודה ביחד עם הרה"ק, וידע שהוא עני ואביון, וכי אין לו כלום, הלך רבינו בצנעה לרבנית ומסר לה כסף שתקנה בשר ודגים, ותכין סעודה כיד המלך. משם נכנס להרה"ק לקבל שלום, הרה"ק מקוזמיר שמח מאוד עם רבינו וחשב בדעתו שהיה ראוי לעשות סעודה לכבוד האורח החשוב, אבל ידע בלבו שאין בביתו כלום, לכן הלך להרבנית להתייעץ עמה מה לעשות. כאשר נכנס למטבח, ראה שכל צרכי הסעודה מוכנים, שאל לרבנית מאיפה לקחה כסף עבור כל זה, לא היתה לה ברירה וסיפרה את האמת שרבינו נתן לה כסף. מיד ניגש ר' יחזקאל אל רבינו ואמר לו: "וכי לא אזכה במצוה זו של הכנסת אורחים לכבוד קדושתך". והפציר ברבינו שיקח בחזרה את כספו, ולשם כך מישכן את ספרי הרמב"ם שלו וכיבדו ביד רחבה.

כמ"כ בחצרו של הרבי רבי בונם ז"ל בפשיסחא, נתיידד רבינו עם גדולי התלמידים, ומסופר, הרה"ק רבי מנחם מענדל מקאצק היה פעם כמה חדשים רצופים בפשיסחא והיה אז בדוחק גדול והלך בבגדים קרועים, וכדרכו לא ביקש משום אדם עזרה. פעם בא אליו רבינו ואמר לו, היום באה

לפשיסחא האשה הגבירה תמר'ל מווארשא היא תתן לך כל הצטרותך, כדרכה לתמוך את הצדיקים. הרבי מקאצק כשמוע הדברים שאג שאנה גדולה ומרה: געלט [כסף], פע!

וסיפר רבינו כי מאז ששמע זאת נמאסה אצלו תאמת הממון, עד כדי כך אשר כמה שבועות אחרי כן כשהיה שומע על דבר ממון היה מתחיל להקיא ורק אחרי כמה חדשים היה בקושי יכול להסתכל על מעות.

גם עם הרה"ק ר' יצחק מאיר מגור זצ"ל בעל החידושי הרי"ם היה רבינו בידדות עוד מנעוריו במקום מגוריהם "ווארשה", יחד עם הרה"ק ר' זושא מפלאצק זצ"ל. ומסופר בכתבי חסידים, שהם היו אלה שדיברו על לבו של החידושי הרי"ם שישלח "קוויטל" להחזרה מלובלין, ובזכותם נתקרב החידושי הרי"ם לחסידות. ומסופר לעיל, אף הלק רבינו יחד עם החידושי הרי"ם לפעול אצל שרים ורוננים לבטל גזירות משראל.

אשכנזיה דרבי

חסידי ווארקא, אחרי הסתלקות מן הרבי הזקן בשנת תר"ח החלו נוהרים בהמוניהם למאקווא. עטרת ההנהגה הוטלה עתה על הארי שבחבורה, זקן התלמידים, אשר עוד זכה להסתופף בלובלין ובפשיסחא - הוא רבינו רבי שרגא פייבל. הוא הוכתר כרועה ומנהיג לעדת חסידי ווארקא. חולה

וחלוש היה רבינו, ולא בניקל הסכים לקבל על עצמו עול כבד של הנהגת עדה אשר מנתה רבבות חסידים. עצם פטירת רבו הנערץ והנקדש עליו כ"כ, החשיכה את עולמו. אולם החסידים לא הרפו, והוא קיבל על עצמו את הנהגת העדה. על אף חולשתו התחזק רבינו והקרין מאורו לחסידיו ותלמידיו שנעשו מקושרים אליו ודבקים בו, והשפיע בהם דעת תורה ויראת שמים. הרבה נוסעו על ידי ברכתו, ברכת צדיק, וכמאמר - שהביא בשמו נכדו הרה"ק התפארת שמואל (בראשית ט"ו): **"כי נקל יותר לפעול ישועות ולהתפלל ולפקוד עקרות, מלהכניס ללב אחד של ישראל שער אחד משערי יראת שמים"**.

בעונת הקיץ של שנת תר"ח היה רבינו חלוש מאוד. לקראת ראש השנה, כאשר נקבצו ובאו למאקווא (מאקוב בפולין) המוני חסידים ואנשי מעשה מקצה גבול מדינת פולין ועד קצהו. אמר הרבי למקורביו: **"כשיגיעני השי"ת ברוב רחמי לברך ברכת שהחייני יהיה א"ה טוב"**. מאות מאות חסידי ווארקא, רבנים, למדנים ופשוטי עמך ישראל, זרמו בערב החג לעיירה הקטנה, ומילאו את בית המדרש הגדול והאסדראות מסביב, כאילו חשו כל אותם אוכלוסי חסידים בחביון נפשם, כי במיוחד נקראים הם לבוא, כי הרי זה יהיה ר"ה האחרון של רבם הנערץ עלי אדמות.

המשך באור החסידות

בבגדים נאים, והזהירנו התורה כמו כן להכניס בכלל השמחה העניים והגרים והחלשים, שנאמר אתה והלוי והגר והיתום והאלמנה.

משרשי המצוה. לפי שהאדם נכון על ענין שצריך טבעו לשמח לפרקים, כמו שהוא צריך אל המזון על כל פנים, ואל המנוחה ואל השנה, ורצה האל לזכותו, אנהנו עמו וצאן מרעיתו, וצונו לעשות השמחה לשמו למען נזכה לפניו בכל מעשיו. והנה קבע לנו זמנים בשנה למועדים, לזכר בהם הנסים והטובות אשר גמלנו, ואז בעתים ההם צונו לכלכל החמר בדבר השמחה הצריכה אליו, וימצא לנו תרופה גדולה, בהיות שובע השמחות לשמו ולזכרו, כי המחשבה הזאת תהיה לנו גדר לכל נצא מדרך הישר יותר מדאי, ואשר עמו התבוננות מבלי החפץ בקטרוג ימצא טעם בדברי.

אתה שומע יענקלה זה גדר המצווה אין לנו מספיק זמן להאריך אבל הבה נלמד קצת הפנימיות כפי שמלמדנו בסה"ק יושר דברי אמת (או"י נ"א) שגם הוא בתוך דבריו מזכיר דברי הטור שמגדיר מצוות שמחה כפשוטו ולצד זה להתענג על ה' וז"ל הנה עיקר כל התורה והמצוות הן דביקות הנפש והרצון בהש"ת ב"ה וב"ש, וביותר המצוות התלוים בזמן כמו השבת והמועדים, שהם ימים שמתגלה ומאיר בהם השי"ת הארת הנשמות יתירות שהוא עצם הדביקות ליוצרים, כמו שכתבתי לעיל (אות מ"ח) ואין בחינה דומה להברתה בענין הדביקות, שבת ופסח ושבועות וסוכות כל אחד מהם השמחה והתענוג בהם בהש"ת בעצם היום, שהוא מה שכתוב בוודר (אמור ק"ה א) על פסוק (תהלים קי"ח כ"ד) זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו יבויא, בו בקוב"ה, וכולא חד.

ואין צריך לפרש כי ממה נפשך, מי שאינו מבין זה אינו מועיל לו לפרש, כמו שכתבתי לעיל (אות כ"ב) שאי אפשר לפרש ענין הנסתרות דהיינו דביקות האהבה בהש"ת האריך הוא, כי הוא נסתר וכל אחד יודע מה שהוא יודע ולא יותר, ומי שמבין מרגיש בעצמו בו ביומא בו בקוב"ה וכולא חד, והוא שמחת היום שיש לנו בו הארה ודביקות בו בהש"ת, ועליו הוא מצוה לחוגג ושמחה של מצוה היא זו באמת לאמיתו, כמו שכתב הטור סוף הלכות יו"ט (או"ח שימן תקכ"ט) שלא נצטוונו על שמחה של הוללות כי אם על שמחה שיש בה עבודת היוצר ב"ה. ע"כ לשון קדשו.

יענקלה יקירי זמננו תם יש עוד הרבה להאריך בזה ספרי החסידות מלאים בזה, שיהיה לך אגוט פרייליכן יו"ט אבל תזכור יקירי לעסוק רק בשמחה, ולא האם אני שמח בראוי או לא.

הרמב"ם כתב בהלכות יו"ט (פ"ו ה"י) וז"ל ושמחת ימי החג עם שאר ימים טובים כולם אסורים בהספד ותענית. וחיוב אדם להיות בהן שמח וטוב לב הוא ובניו ואשתו ובני בניו וכל הנלוים עליו שנאמר ושמחת בחגך וגו'. אף על פי שהשמחה האמורה כאן היא קרבן שלמים כמו שאנו מבארים בהלכות חגיגה יש בכלל אותה שמחה לשמחה הוא ובניו ובני ביתו כל אחד כראוי לו.

ובהל' י"ח כיצד הקטנים נותן להם קליות ואגוזים ומגדנות. והנשים קונה להן בגדים ותכשיטין נאים כפי ממונו. והאנשים אוכלין בשר ושותין יין שאין שמחה אלא בבשר ואין שמחה אלא ביין. וכשהוא אוכל ושותה חייב להאכיל לגר ליתום ולאלמנה עם שאר העניים האמללים. אבל מי שנועל דלתות חצרו ואוכל ושותה הוא ובניו ואשתו ואינו מאכיל ומשקה לעניים ולמרי נפש אין זו שמחת מצוה אלא שמחת כריסו.

ובהל' י"ט כתב אע"פ שאכילה ושתיה במועדות בכלל מצות עשה. לא יהיה אוכל ושותה כל היום כולו. אלא כך היא הדת, בבקר משיכימין כל העם לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ומתפללין וקורין בתורה בענין היום וחוזרין לבתיהם ואוכלין, והולכין לבתי מדרשות קורין ושונין עד חצי היום, ואחר חצות היום מתפללין תפלת המנחה וחוזרין לבתיהן לאכול ולשתות שאר היום עד הלילה.

והל' כ' כתב כשאדם אוכל ושותה ושמח ברגל לא ימשך ביין ובשחוק וקלות ראש ויאמר שכל מי שיוסף בזה ירבה במצות שמחה. שהשכרות והשחוק הרבה וקלות הראש אינה שמחה אלא הוללות וסכלות ולא נצטוונו על ההוללות והסכלות אלא על השמחה שיש בה עבודת יוצר הכל שנאמר תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה ובטוב לבב מרב כל. הא למדת שהעבודה בשמחה. ואי אפשר לעבוד את השם לא מתוך שחוק ולא מתוך קלות ראש ולא מתוך שכרות.

יענקלה הרמב"ם הוא היסוד והוא מלמדנו את הכללים איך לשמוח כמו שיהודי צריך לשמוח הרמב"ם אינו מנעט כלל בחיוב השמחה הוא דורש בהחלט לשלם בזה גם עסק התורה ושהעבודה היא בשמחה, אבל הגדר הוא כמו שהגדיר הרמב"ם.

וכן הוא לשון החינוך (מצוה תפ"ח לשמוח ברגלים) ואמרו זכרונם לברכה במסכת פסחים (ק"ט ע"א) חייב אדם לשמח בניו ובני ביתו ברגל, ושם נאמר, תניא, רבי יהודה בן בתירה אומר בזמן שבית המקדש קים אין שמחה אלא בבשר, שנאמר (דברים כז ז) וזבחת שלמים וגו'. עכשיו אין שמחה אלא ביין, שנאמר (תהלים קד טו) ויין ישמח לבב אנוש. ואמרו עוד כמה משמחין? אנשים בראוי להם ביין, ונשים בראוי להם

טו תשרי - הלכות אסורי לשון הרע - פתיחה להלכות אסורי לשון הרע - לאוני

כלל ב' - בכלל זה יבאר הדין דאפי תלתא לענין רכילות, ועוד
שאר פרטים, ובו ד' סעיפים:

יב. ואם הוא מחזיק במחלקת על ידי ספורו עובר עוד על לאו
(במדבר י"ז, ה') ד"לא יהיה כקרח וכעדתו" שהוא אזהרה, שלא
להחזיק במחלקת כדאיתא בסנהדרין (דף ק"ז ע"א).

יג. ופעמים הרבה מצוי עוד לאו אחר, והוא לפי מה שרגילין
הרבה פעמים לבזות לחברו במעשיו הראשונים או בפגם
משפחה או במעוט חכמתו בתורה או במלאכתו, כל איש לפי
ענינו, אשר נאמר לו דברים, אשר יכעיסוהו ויבהילוהו, ולא
יוכל להעזר מהם, אפלו אם היה הדבר בינו לבין עצמו, עובר
על לאו (ויקרא כ"ה, י"ז) ד"לא תנונו איש את עמיתו" דאירי באונאת
דברים, כדאיתא בבבא מציעא (דף נ"ח ע"ב), וקל וחומר אם היה זה
בפני אנשים. ונמצא לפי זה, שהמגנה לחברו בין ברכילות ובין
בלשון הרע בפניו ובפני אחרים, מלבד שיש עליו לאו דלשון
הרע ורכילות, כמו שכתבנו לעיל, עובר גם כן בלאו זה.

עץ הדעת - אתרוג היה

מובא כמה דעות איזה עץ/ פרי היה עץ הדעת - האתרוג שנאסר לאדם
הראשון לאכול, במדרש (בראשית רבה פרשה טו פסקה ז) מובא דעה
ש"אתרוג היה".

דבר מעניין אנו רואים שהיה בעץ הדעת: הקב"ה ציווה לאדם הראשון שלא
יאכל מעץ הדעת, הנחש - כשהסית את חוה לאכול, מה אמר לה? הנחש אמר
להם (בראשית פרק ג פסוק ה) שאם יאכלו מעץ הדעת, אז "הייתם כאלוקים
וכו", שהם היו כמו הרבנו של עולם (וברשי"י, 'וצרי עולמות'). למעשה, אכלו
מעץ הדעת, ונגרמה מיתה לעולם. עד כאן.

מוראד'יגע מוסר השכל יש פה לחיי היום יום!

מה הייתה הנקודה שהנחש שיכנע אותם לאכול מעץ הדעת, שנאמר להם
בפירוש לא לאכול ממנו?

והייתם כאלוקים - אתם תהיו כמו הקב"ה - תהיו כמו משהו אחר. ולא משנה
עכשיו הנפקא מינא כמו מי הם יהיו, הנקודה שהם יודעים שאין לעשותם, אבל עושים

הרבה אנשים שפשוט עושים דברים שהם יודעים שאין לעשותם, אבל עושים
זאת כי רוצים להיות כמו ההוא - כמו איש אחר, ואם זה בהוצאות כספיות מידי
יום או בהוצאות מיותרות, שמחות וכן הלאה, אנשים מנסים להתדמות לאחר,
אף על פי שזה לא ביכולת האדם, ומכל מקום עושים זאת על מנת להתדמות
לאחרים. ואם אין ביכולת האדם להתדמות לשני, אזי הוא רק בעצבון כל ימי
חיו... ואולי זה הוא המידה כנגד מידה שקיבלה האשה על האכילה שנאסרה לה
המשך בעמוד יט

ושמחת בחגך

איזה הרגשה נפלאה לשבת בסוכה, ולשוות בתורה וחסידות, משתף ר' זלמן חיים בערגה את
הרגשותיו, הרי זה ממש עולמך תראה בחייך לשבת תחת כנפי השכינה, באור המקיף וללמוד
תורת השם למלאות נשמתו באור פנימי, אין לך תענוג גדול מזה. נו יענק'לע, היכן אנו אוהבים
במיוחד לדוד ה' אורי, ודאי הספקנו שני פסוקים בלבד עם כל זה כל פעם משמשים בזה
מוצאים טעם חדש.

ברשות הרבים, הפקיעו מכל בני ישראל החכמים הנבונים, היראים ובעלי המדרגה, את מצות
ד' מינים השנה, כמו שבטלו את מצות תקיעת שופר, אל תדאג יענק'לה אנחנו לא מפסידים
כלום מזה, הפחד על שמירת שבת, והחוק של כל ישראל ערבים זה לזה, מרעיש עולמות עוד
יותר מן המצווה עצמה.

מכל מקום מצוות שמחה מן התורה יש לנו כל חג מדאורייתא כמו שמצוות ישיבת סוכה היא
מדאורייתא, מצוות סוכה ישנם אופנים לפטור כשמעמער וכדו', אבל מצוות שמחה היא המצווה
העיקרית שיש לנו בחג הבא עלינו לטובה, ולכן נקרא בלשון אנשי נוסט הגדולה בתפילה זמן
שמחתנו.

נו ?? קוטע יענק'לה את ר' זלמן חיים מדיבוריו, וכי קלה בעיניך היא מצוות שמחה להיות שמח
בה, ולרבוך בו? ולא להיסחף אחר השמחה מן האכלים הטובים הערבים הניתנים לנו, כמו
שידוע הסיפור על אחד מן הצדיקים שעזעק על עצמו אתה לא יושב בסוכה אתה יושב בצלחת.
לאט לאט לך, משיב ר' זלמן חיים שוב צריכים אנו לחזור ולשנו לעצמו לא לרוץ מיד למדרגות
גבוהות קודם עלינו ללמוד ברור את היסודות של מצוות החג, ולאחר מכן נוכל לשרש האם
באמת אנו יושבים בסוכה או בצלחת, הצדיקים לא התחילו עם זה, במדרגתם הגבוהה עסקו גם
בוה, אבל על האותו האכילה נעסוק בחודשי טבת, עכשיו עיסוקנו במצוות שמחה.

קודם נלמד קצת מחובתנו להכין עצמנו במנהג דרבה לקראת ימי רצון זמן ומועד, וזה כתב יד
קדשו של הרה"ק הבית אהרן מקארלין זיע"א (סדר היום) וכשיגיענו השם ית' למועדים
ולרגלים צריך כל יום טוב הכנה לקבלו לפי ענינו ומדתו ומקורו, ובפרט בימים ימי הרצון שהם
הכנה לרצות את בוראנו על כל מה שעבר ולקבל רצון מרצונו הטיב ליראיו, ושיומשך רצונו
הפשוט בבריאת העולם להעולם חסד יבנה. ע"כ כתי"ק.

וכן הוא ג"כ בסה"ק אור המאיר המלהיב כל לב להכין נפש רוח ונשמה לקראת ימי מועד וזה
מקצת מלשונו הקדוש (מגילת אסתר), והכלל אין יום אחד דומה לחבירו, ובכל יום מהימים
צריך לעבוד את הבורא ברוך הוא בבחינת שונות לערך העת והזמן, וכאשר נתבאר לנו במקום
אחר פירוש הכתוב ומבני יששכר יודעי בינה לעתים עיין שם, והחכם עיניו בראשו יודע ומבין
טרם בוא עת המועד מכין את עצמו ומעורר לבו להיות כלי קיבול ומוכשר לקבל טובו שתתגלה
בוה העת, ונפשו יודעת מאד שהעת והזמן גרם ככה לגלות טובו הגנוז, ולא כרבת בני עמינו אשר
לא ידעו ולא יבינו אל פועל ה' להכין את עצמו אל בחינת המועדים, לעורר לבם בקרבם בהאיך
אנפין יקומו קדם מלכא ולבם כל עמם, כי אם כדבר המזדמן והכל שוה בעיניהם אם יום מחר
יהיה שבת או יומים, וכן בחינת הרגלים הם רק כדבר המקרה בהגיע מועד הרגל אזי מוכרח
לקיים הלכות הרגל ברגל, וגם אם הגיע עת המועד ביום מחר ויש מחר שהוא רחוק הכל ישרה
בעיניו, ובאמת לא באלה חפץ ה' להיות לו לעם סגולה, כי המשכילים והמבחינים יודעים פרטי
העתים, ונפשם יודעת מאד שכלתי אפשר לעבור הרגל כי אם בזמן המוגבל כפי המדה השולטת,
וכן בפרטי העתים אפילו בימות החול מקשרים הבינה אל בחינת התחלקות העתים, והן המה
החכמים יודעי העתים שראוי לייחס חכמתם בסבת העתים על דרך ומבני יששכר יודעי בינה
לעתים. ע"כ מקצת מלשון קדשו.

ונסיים את ענין ההכנה בדברות קדשו של הרה"ק השם משמואל בשם אביו האבני נור זיע"א
שלפי ההכנה הנשאר הרשימו אחר ימי החג (תולדות) וזל"ק, ויש לומר עוד עפי"י מה שהגיד
כ"ק אבי אדמו"ר זצוקללה"ה שהשארית הקדושה אחר עבור ימי הקדושה, היא לפי מסת
ההכנה שלפני, וע"כ בשבת שההכנה לפני היא ג' ימים דמקמי שבתא נמשך רושם הקדושה
לאחרי תלת יומין, ומי שלא הבדיל במוצש"ק יבדיל עד יום ג', ובחג שההכנה לפניו היא שלשים
יום נמשך רושם החג אחר"כ נמי שלשים יום, וע"כ כל שלשים נקרא אחר החג, ע"כ דבריו הק'.

וכעת יענק'ל יקרי ממשך ר' זלמן חיים בנועם שיחו, אחר שברור לנו שאנו צריכים להכין עצמנו
הבה ניגש ללמוד ולהתבונן מהות מצוות שמחה בחג, רק חפץ אני להקדים לך הקדמה קצרה
יכול להיות שזה ימע לך מזור ואולי אפי' לא לגמרי חסיד'ש בגלל שלא דברו מזה כל כך אצלנו,
אבל היסוד הוא שספרי חסידו לא באו להפקיע את היסודות שיסודו הקדמונים, אלא באו
להוסיף עליהם, ולפעמים כשניכר שאנשים רצים בכבש, ובאים לידי סכנה ושוכחים יסודות
ראשונים מוטל עלינו לחזור ולשנן את זה, ואתה לא נעים לי להגיד לך את זה כך ברור אבל אם
כשמתחילים לדבר איתך על שמחת החג מיד זה מתפרש אצלך כלחץ האם זה כבונה טהורה,
במצב כזה חובה גמורה מקודם ללמוד יסודות המצווה בפשטות.

המשך בעמוד כג